

Національний університет водного господарства та природокористування
Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Кафедра менеджменту та публічного врядування

*Пояснювальна записка
до кваліфікаційної магістерської роботи*

магістр
(рівень вищої освіти)

на тему:

**ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКОМ ФЕРМЕРСТВА В
УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ РІВНЕНСЬКОЇ
ОБЛАСТІ)**

Виконав: студент 2 курсу, групи ДСз-21м
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
освітньої програми
«Державна служба»

Кузьмич Андрій Вікторович

Керівник: к.е.н., доцент кафедри менеджменту
та публічного врядування

Маланчук Лариса Олексіївна

Рецензент: директор департаменту
агропромислового розвитку
Рівненської обласної державної
адміністрації

Переходько Надія Іванівна

Рівне – 2023

Національний університет водного господарства
та природокористування
(повне найменування вищого навчального закладу)

Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Кафедра менеджменту та публічного врядування
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри
менеджменту та публічного
врядування

_____ (Л.Х. Тихончук)
“ _ ” _____ 2023 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ
Кузьмичу Андрію Вікторовичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. **Тема роботи:** Підвищення ефективності державного регулювання розвитком фермерства в Україні (на прикладі Рівненської області)

Керівник роботи: к.е.н., доцент Маланчук Л.О.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від “ 9 ” листопада 2023
року С №-1323

2. **Строк подання студентом роботи** «10» грудня» 2023 року

3. **Вихідні дані до роботи:** нормативно-правові акти, розпорядження органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, статистичні дані Державної служби статистики, підручники, посібники, монографії, періодичні видання.

4. **Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)** 1. Теоретичні аспекти державного регулювання розвитком фермерства. 2. Аналіз державного регулювання фермерства в Рівненській області 3. Шляхи підвищення ефективності державного регулювання розвитком фермерства в Україні.

5. **Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)** 1. Мета, завдання, предмет та об'єкт дослідження. 2. Основні механізми державного регулювання розвитку фермерства 3. Зарубіжний досвід державного регулювання розвитком фермерства. 4. Ключі проблеми для фермерських підприємств під час війни 5. Державні заходи для фінансової підтримки сільгосптоваровиробників у період дії воєнного стану 6. Міжнародна підтримка фермерства в Україні під час війни. 7. Динаміка фермерських господарств Рівненської області програму підтримки фермерських господарств Рівненської області на 2021 - 2023 роки 8. Ключові аспекти досвіду країн

Європейського Союзу в управлінні розвитком фермерства. 9. Досвід ЄС використання технологічних інновацій для підвищення продуктивності, стійкості та ефективності сільськогосподарського сектору. 10. Програма «Спільний розвиток: Державно-приватне партнерство для сучасного фермерства Рівненської області»..

Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Маланчук Л.О., доцент	11.11.2023	
Розділ 2	Маланчук Л.О., доцент	18.11.2023	
Розділ 3	Маланчук Л.О., доцент	02.12.2023	

7. Дата видачі завдання « 11» листопада 2023 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів магістерської роботи	Строк виконання етапів	Примітка
1.	Вступ Розділ 1. Теоретичний розділ	11.11.23- 17.11.23	
2.	Розділ 2. Аналітичний розділ	18.11.23- 01.12.23	
3.	Розділ 3. Проектування, обґрунтування, оптимальні рішення, їх впровадження	02.12.23- 08.12.23	
4.	Перевірка випускної кваліфікаційної роботи на наявність текстових збігів, оформлення презентації, документів та підготовка до захисту	09.12.23- 15.12.23	

Студентка

(підпис)

А.В Кузьмич
(прізвище та ініціали)

Керівник магістерської роботи

(підпис)

Л.О.Маланчук
(прізвище та ініціали)

Ім'я користувача:
Андрій Вікторович Кузьмич

ID перевірки:
1016035724

Дата перевірки:
26.12.2023 07:56:46 EET

Тип перевірки:
Doc vs Library

Дата звіту:
26.12.2023 08:03:39 EET

ID користувача:
12588

Назва документа: Pidvyshchennia efektyvnosti derzhavnoho rehuliuvannia rozvytkom fermerstva v Ukraini .docx

Кількість сторінок: 116 Кількість слів: 24559 Кількість символів: 208628 Розмір файлу: 950.13 KB ID файлу: 1015728143

5.68% Схожість

Найбільша схожість: 0.68% з джерелом з Бібліотеки (ID файлу: 1014509328)

Пошук збігів з Інтернетом не проводився

5.68% Джерела з Бібліотеки

1000

Сторінка 118

0.02% Цитат

Цитати

1

Сторінка 119

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнено

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

АКТ

перевірки випускної кваліфікаційної роботи на наявність текстових збігів

Відповідно до даних сервісу Unichек файл «Pidvyshchennia efektyvnosti derzhavnoho rehuliuвання rozvytkom fermerstva v Ukraini.docx»,

автор: Кузьмич Андрій Вікторович .

містить 94,32 % авторського тексту.

26.12.2023

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКОМ ФЕРМЕРСТВА.....	10
1.1. Сутність державного регулювання розвитком фермерства	10
1.2. Нормативно-правове забезпечення державного регулювання фермерством	22
1.3. Зарубіжний досвід державного регулювання розвитком фермерства	31
Висновки до розділу 1	36
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФЕРМЕРСТВА В РІВНЕНСЬКІЙ ОБЛАСТІ	39
2.1. Аналіз державної політики на підтримку стійкості аграрного сектора в період війни.....	39
2.2. Міжнародна підтримка фермерства в Україні під час війни.....	55
2.3. Оцінка ефективності державного регулювання фермерства в Рівненській області.....	58
Висновки до розділу 2	65
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКОМ ФЕРМЕРСТВА В УКРАЇНІ	69
3.1. Напрямки покращення державної підтримки розвитку фермерського господарства з врахуванням зарубіжного досвіду.....	69
3.2. Державно-приватне партнерство як стратегічний напрямок покращення державного регулювання розвитком фермерства в Рівненській області	85
3.3. Заходи покращення державного регулювання фермерства в Рівненській області.....	97
Висновки до розділу 3.....	107
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	111
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	120

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах Україна стикається з необхідністю вдосконалення механізмів державного регулювання у сфері розвитку фермерства. Питання ефективності цього процесу стає ключовим у контексті забезпечення продовольчої безпеки, розвитку сільськогосподарського сектору та підтримки малих та середніх сільськогосподарських підприємств. По-перше, важливо визначити проблемні аспекти, з якими стикається фермерське господарство в Україні. До них можна віднести відсутність ефективної системи підтримки, обмежені можливості фінансування, недостатню інфраструктуру та технологічний відстій. Всі ці чинники стримують розвиток фермерських господарств та ускладнюють їх конкурентоспроможність. Дослідження має на меті розглядати інструменти та механізми державного регулювання, які спрямовані на вирішення цих проблем. Важливо провести аналіз існуючих програм та законодавчих актів, що стосуються фермерства, з метою виявлення їхньої ефективності та ідентифікації можливих напрямків удосконалення.

Одним із ключових аспектів дослідження є вивчення досвіду інших країн у регулюванні фермерського сектору. Аналіз успішних практик і невдач може надати цінний інсайт для вдосконалення системи державного регулювання в Україні. Крім того, важливо розглядати питання стимулювання інновацій у фермерському господарстві, впровадження сучасних технологій та підвищення кваліфікації фермерів. Це може сприяти підвищенню ефективності виробництва та конкурентоспроможності на ринку. У контексті змін клімату та сталого розвитку, дослідження також може висвітлити аспекти екологічної стійкості фермерських господарств та шляхи їхнього покращення через державне регулювання.

Отже, актуальність дослідження полягає в необхідності вдосконалення механізмів державного регулювання для підтримки стійкого розвитку фермерського сектору в Україні. Аналіз і розробка ефективних стратегій може

сприяти покращенню умов для фермерів та сприяти збалансованому розвитку сільських територій.

Державне регулювання розвитком фермерства України та проблеми щодо його інноваційного розвитку опрацьовували видатні закордонні вчені: С. В. Валдайцев, Г.Д. Ковальов, А.А.Румянцева, Борис Санто, Брайан Твісс, А. А. Томпсон, Р. А. Фатхутдинов, Йозеф Шумпетер та вітчизняні вчені: О. І. Амоша, Ю. М. Бажал, В. П. Бечко, А. Ф. Бурик, В. М. Геєць, М. В. Гладій, В. І. Захарченко, І. І. Лукинова, В. В. Стадник, М. А. Йохна, П. Т. Саблук та багато інших.

Мета дипломної роботи – дослідження та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності державного регулювання розвитком фермерства в Україні.

Для досягнення мети визначено такі **завдання**:

- розкрити сутність державного регулювання розвитком фермерства;
- розглянути нормативно-правове забезпечення державного регулювання фермерством;
- навести зарубіжний досвід державного регулювання розвитком фермерства;
- провести аналіз державної політики на підтримку стійкості аграрного сектора в період війни;
- описати міжнародну підтримку фермерства в Україні під час війни
- оцінити ефективності державного регулювання фермерства в Рівненській області;
- навести напрямки покращення державної підтримки розвитку фермерського господарства з врахуванням зарубіжного досвіду;
- запропонувати державно-приватне партнерство як стратегічний напрямок покращення державного регулювання розвитком фермерства в Рівненській області;
- запропонувати заходи покращення державного регулювання фермерства в Рівненській області.

Об'єктом дипломної роботи є процес державного регулювання розвитком фермерства в Україні.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні основи та практичні аспекти підвищення ефективності державного регулювання розвитком фермерства в Рівненській області.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої в кваліфікаційній роботі мети були використані загальнонаукові та спеціальні методи наукового дослідження: аналізу та синтезу, систематизації, компаративний, класифікації, термінологічний, проблемно-орієнтовний.

Інформаційну базу дослідження становлять: закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, статистичні та аналітичні матеріали Державної служби статистики України, довідкові та інструктивні матеріали, результати наукових розробок інших авторів, монографічна, довідкова та періодична наукова вітчизняна і зарубіжна література, періодичні видання, інформаційні матеріал, розміщені в мережі Інтернет.

Практичне значення результатів дослідження: полягає у розробці та науковому обґрунтуванні рекомендацій щодо підвищення ефективності державного регулювання розвитком фермерства в Україні (на прикладі Рівненської області).

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКОМ ФЕРМЕРСТВА

1.1. Сутність державного регулювання розвитком фермерства

Державне регулювання розвитку фермерства представляє собою систему заходів та політики, спрямованих на стимулювання ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств малого та середнього розміру, що діють на принципах фермерського господарювання. Основна сутність державного регулювання розвитку фермерства включає в себе такі аспекти:

1. Стимулювання розвитку фермерських підприємств: держава може надавати підтримку фермерам через фінансові інструменти, такі як субсидії, кредити зі зниженими відсотковими ставками, гранти та інші фінансові послуги.

2. Надання освітньої та консультаційної підтримки: держава може стимулювати розвиток фермерства шляхом забезпечення доступу до освітніх та консультаційних ресурсів. Це може включати в себе тренінги, семінари, консультації фахівців з аграрних питань.

3. Впровадження технологій: держава може сприяти впровадженню новітніх технологій в агросекторі, щоб підвищити продуктивність та конкурентоспроможність фермерських господарств.

4. Створення інфраструктури: розвиток фермерства потребує належної інфраструктури, такої як дороги, зв'язок, системи зберігання та переробки сільськогосподарської продукції. Державне регулювання може спрямовуватися на створення таких умов.

5. Забезпечення ринкового доступу: держава може вживати заходів для полегшення доступу фермерів до ринків збуту, в тому числі шляхом

укладання торговельних угод та забезпечення вільного руху сільськогосподарської продукції.

6. Охорона довкілля та сталого виробництва: державне регулювання також може включати в себе заходи з підтримки сталого виробництва, охорони природних ресурсів та довкілля [14, с.66].

Загалом, сутність державного регулювання розвитку фермерства полягає в створенні сприятливого середовища для розвитку сільськогосподарських підприємств, забезпечення їхньої стабільності та високої ефективності, а також вдосконалення умов праці та життя фермерів.

1 Стимулювання розвитку фермерських підприємств за допомогою фінансових інструментів є важливою складовою політики державного регулювання сільськогосподарського сектору. Давайме розглянемо деякі засоби фінансової підтримки, які може надавати держава фермерам:

- субсидії: держава може встановлювати програми субсидій, які полягають в наданні фінансової допомоги фермерам для компенсації певних витрат, таких як вартість насіння, добрив, пестицидів чи витрат на виробництво екологічно чистої продукції.

- кредитування зі зниженими відсотковими ставками: держава може сприяти доступу фермерів до фінансування шляхом надання кредитів зі зниженими відсотковими ставками. Це дозволяє фермерам отримати необхідний капітал для закупівлі обладнання, посівів та інших ресурсів за менші витрати.

- гранти: надання грантів може бути ефективним засобом фінансової підтримки для розвитку нових технологій, впровадження інновацій чи підвищення якості продукції. Гранти можуть бути спрямовані на покращення інфраструктури або розвиток екологічно чистого виробництва.

- страхування врожаю: держава може забезпечити програми страхування врожаю для фермерів, щоб захистити їх від фінансових втрат у випадку негативного впливу природних катастроф або інших ризикових подій.

- підтримка ринкового доступу: для розвитку фермерських підприємств важливо мати доступ до ринків збуту. Держава може сприяти цьому, укладаючи торговельні угоди, забезпечуючи інформаційну підтримку та розвиваючи ефективні механізми збуту.

Ці інструменти сприяють стабільності та конкурентоспроможності фермерських господарств, сприяючи їхньому розвитку та внесенню важливого вкладу в економіку країни.

2 Надання освітньої та консультаційної підтримки є важливим аспектом державного регулювання розвитку фермерства. Ця сфера охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на підвищення рівня знань фермерів та покращення їхніх навичок. Ось деякі аспекти цього виду підтримки:

- тренінги та навчання: держава може організовувати тренінги та курси для фермерів з різних аспектів сільського господарства, таких як сучасні методи виробництва, управління господарством, використання технологій та інші аспекти аграрного бізнесу.

- семінари та конференції: проведення заходів такого роду дозволяє фермерам обмінюватися досвідом, вивчати нові технології та вирішувати спільні проблеми. Це також може сприяти встановленню контактів між фермерами та фахівцями галузі.

- консультації фахівців: держава може забезпечувати доступ до консультацій фахівців з аграрних питань. Це може включати в себе поради щодо вибору культур, використання добрив, боротьби з хворобами і шкідниками, а також управління ресурсами.

- інформаційна підтримка: надання фермерам доступу до актуальної інформації щодо ринкових тенденцій, цін на сільськогосподарську продукцію та інших факторів може допомагати їм приймати обґрунтовані рішення.

- освітні програми для молоді: держава може також сприяти розвитку фермерства, запроваджуючи освітні програми в аграрних університетах та школах для молоді, щоб стимулювати інтерес до сільського господарства та підготовку нового покоління фахівців у цій галузі [23, с.56].

3 Впровадження новітніх технологій в агросектор є ключовим чинником для підвищення продуктивності, ефективності та конкурентоспроможності фермерських господарств. Державне регулювання може сприяти цьому процесу через ряд заходів:

- фінансова підтримка: держава може надавати фінансову підтримку для закупівлі та впровадження сучасних сільськогосподарських технологій. Це може включати в себе субсидії на придбання нового обладнання, встановлення систем автоматизації чи впровадження цифрових рішень.

- доступ до інноваційних розробок: держава може стимулювати взаємодію між науковими установами, промисловістю та фермерами для сприяння інноваційному розвитку сільськогосподарських технологій. Це може включати в себе фінансування досліджень та створення інноваційних центрів.

- освіта та навчання: держава може організовувати навчальні програми для фермерів щодо використання новітніх технологій. Також важливо забезпечити доступність інформації про технічні інновації та їхній потенціальний вплив на виробництво.

- стандартизація та сертифікація: держава може встановлювати стандарти та вимоги до сучасних технологій в агросекторі, а також надавати сертифікацію для технічного обладнання та систем, що використовуються в сільському господарстві.

- забезпечення доступу до інфраструктури: впровадження новітніх технологій може вимагати модернізації інфраструктури, такої як доступ до швидкого інтернету, електроенергії та інших ресурсів. Держава може вести політику створення відповідної інфраструктури для підтримки технологічних інновацій [27, с.80].

Всі ці заходи спрямовані на створення сприятливого середовища для впровадження технологій, що допоможе фермерам вдосконалювати свої методи виробництва, підвищувати ефективність та підтримувати конкурентоспроможність в глобальному ринковому середовищі.

4 Створення належної інфраструктури є ключовим фактором для ефективного розвитку фермерства. Державне регулювання може включати в себе різні заходи з метою поліпшення інфраструктури в агросекторі:

- розвиток дорожньої інфраструктури: покращення стану доріг до сільських районів та внутрішніх доріг в сільському господарстві сприяє швидкому та ефективному транспортуванню сільськогосподарської продукції. Це робить процес постачання та збуту більш ефективним.

- забезпечення доступу до зв'язку: сучасні технології зв'язку, включаючи швидкий інтернет, можуть полегшити обмін інформацією між фермерами, ринками та урядовими органами. Це може включати розвиток та удосконалення телекомунікаційної інфраструктури в сільських районах.

- створення системи зберігання: розвиток інфраструктури для зберігання сільськогосподарської продукції, такої як склади та холодильні камери, допомагає фермерам зберігати свою продукцію відповідним чином, щоб уникнути втрат під час транспортування та зберігання.

- підтримка переробних підприємств: створення і розвиток переробних підприємств для обробки сільськогосподарської продукції може стимулювати додану вартість та розвиток нових продуктів. Це включає в себе створення інфраструктури для переробки, зокрема млинів, заводів з переробки м'яса чи молочних заводів.

- розвиток систем поливу: забезпечення доступу до систем поливу допомагає фермерам у вирощуванні культур та підтриманні врожаїв, особливо в умовах недостатку води.

- енергетична інфраструктура: забезпечення надійного доступу до енергії для сільських господарств дозволяє використовувати сучасні технології та обладнання для підвищення ефективності виробництва [29, с.104].

Створення відповідної інфраструктури сприяє зростанню продуктивності, поліпшенню умов праці фермерів і створенню стійкої основи для розвитку агросектору.

5 Забезпечення ринкового доступу є важливим аспектом державного регулювання розвитку фермерства. Це означає створення умов для того, щоб фермерська продукція могла ефективно входити на ринок і знаходити покупців. Держава може вживати різноманітних заходів для полегшення цього процесу:

- укладання торговельних угод: держава може укладати міжнародні та внутрішні торговельні угоди, які полегшують експорт та імпорт сільськогосподарської продукції. Це може включати зниження торговельних бар'єрів, таких як мита та квоти.

- формування торговельних блоків: створення торговельних блоків або об'єднань може полегшити ринковий доступ для фермерів, забезпечуючи їм переваги в умовах великого обсягу продажу та економічної масштабності.

- розвиток логістичної інфраструктури: забезпечення ефективної та швидкої транспортно-логістичної системи допомагає фермерам швидко доставляти свою продукцію на ринки. Це може включати розвиток портів, залізниць, автострад та інших транспортних засобів.

- підтримка маркетингу та брендування: держава може надавати фінансову та інформаційну підтримку для розвитку маркетингових стратегій та брендування сільськогосподарської продукції, що допомагає підвищити її конкурентоспроможність на ринку.

- забезпечення вільного руху продукції: усунення торговельних бар'єрів та обмежень на внутрішньому ринку допомагає фермерам ефективно конкурувати та розширювати свої ринкові можливості.

- розвиток електронних платформ для збуту: створення електронних платформ та онлайн-ринків може полегшити збут сільськогосподарської продукції, забезпечуючи фермерам прямий доступ до покупців [11, с.22].

Забезпечення ринкового доступу сприяє розширенню можливостей для фермерів, підвищенню їхніх доходів та стимулюванню розвитку сільськогосподарського сектору.

6 Охорона довкілля та стале виробництво є важливим аспектом сучасного державного регулювання, зокрема в контексті розвитку фермерства. Держава

може вживати різноманітних заходів для підтримки сталого аграрного сектору та збереження природних ресурсів:

- впровадження екологічно чистих технологій: заохочення фермерів використовувати технології, що мінімізують вплив на навколишнє середовище, такі як системи енергозбереження, органічне виробництво, використання агроекологічних методів.
- стимулювання органічного виробництва: надання підтримки та інcentивів для фермерів, які обирають органічні методи виробництва, які дотримуються високих стандартів охорони навколишнього середовища.
- захист ґрунтів та водних ресурсів: введення нормативів та стандартів для запобігання забрудненню ґрунтів та водних ресурсів хімічними добривами, пестицидами та іншими шкідливими речовинами.
- лісове господарство та відновлення екосистем: сприяння лісовому господарству та відновленню природних екосистем, що може включати в себе введення схем відновлення лісів та збереження біорізноманіття.
- управління відходами: впровадження ефективних систем управління відходами в сільському господарстві, включаючи використання технологій переробки та вторинного використання відходів.
- стимулювання енергоефективності: заохочення фермерів використовувати енергоефективне обладнання та технології, що дозволяють зменшити споживання енергії.
- навчання та консультування з екологічної сільськогосподарської практики: проведення навчальних заходів та консультацій з впровадження екологічно чистих методів у сільському господарстві [10].

Стале виробництво та охорона довкілля важливі для забезпечення довгострокового розвитку агросектору, збереження природних ресурсів та забезпечення стійкості сільських екосистем.

Надання освітньої та консультаційної підтримки сприяє підвищенню рівня професіоналізму фермерів, підвищенню їхньої конкурентоспроможності та забезпеченню сталого розвитку аграрного сектору.

Державне регулювання розвитку фермерства в країні включає в себе різноманітні механізми та інструменти, які спрямовані на підтримку та стимулювання аграрного сектору. На рис.1.1. представлено основні механізми державного регулювання розвитку фермерства.

Фінансова підтримка	•субсидії та дотації: надання фінансової підтримки фермерам у вигляді субсидій на посіви, вирощування тварин, впровадження новітніх технологій тощо. Кредитування: забезпечення доступу фермерів до кредитів під сприятливі умови для покращення виробництва та розвитку господарства.
Науково-технічна підтримка	•дослідження та розробки: Фінансування наукових досліджень та розробок, спрямованих на вдосконалення аграрних технологій та методів вирощування продукції. технічна консультація: надання фермерам доступу до технічних консультантів та фахівців для впровадження сучасних методів виробництва.
Торговельна політика	•за допомогою встановлення мит та квот регулюється обсяг імпорту та експорту сільськогосподарської продукції. Стимулювання експорту: надання пільг та підтримки для збільшення обсягів експорту сільськогосподарської продукції.
Соціальна підтримка	•забезпечення системи страхування для фермерів у випадку негоди, епідемій, а також надання компенсацій за збитки. Здійснення програм для поліпшення життєвого рівня фермерів, включаючи житло, освіту та медичне обслуговування.
Екологічне регулювання	•система сертифікації: впровадження систем сертифікації для екологічно чистої продукції та надання пільг екологічно орієнтованим господарствам. Надання фінансових пільг фермерам, які використовують екологічно безпечні та сталі методи виробництва.

Рис.1.1. Основні механізми державного регулювання розвитку фермерства [15, с.66]

Ці механізми можуть варіювати в залежності від конкретних умов країни та її стратегії в галузі розвитку фермерства. Державне регулювання спрямоване на забезпечення сталого розвитку сільського господарства, збільшення продуктивності та конкурентоспроможності фермерських господарств.

1 Фінансова підтримка:

Фінансова підтримка у сфері фермерства включає в себе субсидії та дотації, а також кредитування, обидва механізми є ключовими для стимулювання розвитку сільськогосподарського сектору.

– субсидії та дотації: субсидії на посіви: Фермерам можуть надаватися фінансові пільги для покриття витрат на посіви. Це може включати витрати на насіння, добрива, засоби захисту рослин та інші агротехнічні витрати. Субсидії на вирощування тварин: Фінансова підтримка може бути надана фермерам, що займаються тваринництвом, для покриття витрат на утримання та годівлю тварин. Субсидії на впровадження новітніх технологій: Фермери можуть отримувати фінансову підтримку для впровадження сучасних агротехнологій, автоматизації процесів виробництва та впровадження ефективних управлінських практик.

– кредитування: доступ до кредитів: уряд може забезпечити фермерам доступ до фінансових ресурсів за сприятливими умовами, такими як низький відсоток або довгострокові кредити. Це дозволяє фермерам здійснювати капіталовкладення в покращення виробництва та інфраструктуру господарства. Гарантії та страхування кредитів: Для зменшення ризиків для банків, які надають кредити фермерам, можуть діяти гарантії та страхові програми, що допомагають вирішувати питання неплатоспроможності чи збитків від негоди [13, с.56].

Ці фінансові механізми спрямовані на забезпечення фермерів необхідними ресурсами для підтримки їх виробництва, розвитку та впровадження інновацій, що сприяють підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності аграрного сектору.

2 Науково-технічна підтримка: науково-технічна підтримка в аграрному секторі включає в себе ряд заходів, спрямованих на впровадження новітніх технологій та покращення методів вирощування продукції. Основні аспекти цієї підтримки включають:

– дослідження та розробки: фінансування наукових досліджень: уряд може виділяти кошти для проведення наукових досліджень у галузі

сільськогосподарських технологій. Це може включати дослідження нових сортів рослин, методів боротьби з хворобами та шкідниками, а також вивчення новітніх методів обробітку ґрунту. Розробка нових технологій: фінансування розробки та впровадження новітніх агротехнологій, таких як сучасні системи поливу, автоматизовані машини для обробки ґрунту та збирання врожаю, датчики для моніторингу умов вирощування тощо.

– технічна консультація: надання доступу до фахівців: Фермерам може бути надано можливість звертатися до технічних консультантів та фахівців з питань вирощування, обробки і зберігання сільськогосподарської продукції. Тренінги та семінари: організація тренінгів та семінарів для фермерів з метою ознайомлення з новітніми методами та технологіями, а також обміну досвідом між фахівцями та селянськими господарствами. Інформаційна підтримка: забезпечення фермерів актуальною інформацією про найновіші технології та наукові відкриття в галузі сільськогосподарського виробництва [17, с.88].

Науково-технічна підтримка є ключовою для забезпечення сталого розвитку фермерства, збільшення продуктивності та підвищення конкурентоспроможності галузі.

3 Торговельна політика: торговельна політика у сфері сільського господарства грає важливу роль у регулюванні обсягів та умов зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією. Основні аспекти торговельної політики в цьому контексті включають:

– експортно-імпортні обмеження: мита: встановлення мит на імпорт та експорт сільськогосподарської продукції може регулювати потік товарів через кордон. Мита можуть бути застосовані для захисту внутрішнього ринку від дешевих імпортних продуктів або для стимулювання експорту. квоти: встановлення квот на обсяги імпорту та експорту обмежує кількість продукції, яка може бути ввезена чи вивезена за певний період. Це може бути використано для забезпечення стабільності цін на внутрішньому ринку або для регулювання конкуренції.

– стимулювання експорту: фінансові пільги: надання фінансових стимулів для експортерів, таких як субсидії на транспорт, страхування чи знижки на податки, щоб збільшити конкурентоспроможність на міжнародних ринках. Рекламні та маркетингові програми: підтримка експортерів через проведення рекламних та маркетингових заходів для просування виробів на зовнішніх ринках. Дипломатична діяльність: здійснення дипломатичних заходів для відкриття нових ринків, укладання торговельних угод та врегулювання торговельних спорів [13, с.80].

Торговельна політика спрямована на забезпечення справедливого і ефективного функціонування світового ринку сільськогосподарської продукції, а також на стимулювання експорту для підтримки розвитку національних сільськогосподарських галузей.

4 Соціальна підтримка

Соціальна підтримка для фермерів включає в себе ряд заходів, спрямованих на зменшення ризиків та поліпшення якості життя сільських жителів. Два основні аспекти соціальної підтримки в аграрному секторі включають:

– страхування та компенсації: страхування врожаю та тварин: забезпечення фермерів системою страхування, яка компенсує збитки від негоди, природних катастроф, епідемій чи інших ризиків. Це допомагає зменшити фінансові втрати та ризики для фермерів у випадку непередбачених обставин. Компенсації за збитки: у разі виникнення збитків через природні катастрофи, хвороби тварин, чи інші форс-мажорні обставини, держава може надавати компенсації для відновлення виробництва та забезпечення економічного виживання фермерів.

– соціальні програми: житлова підтримка: розвиток програм для покращення житлових умов фермерів, зокрема надання доступних та якісних житлових умов у сільських районах. Освіта та професійна підтримка: здійснення заходів для підвищення освітнього рівня фермерів, надання доступу до професійної підготовки та консультацій для оптимізації виробництва.

Медичне обслуговування: забезпечення доступу до медичного обслуговування в сільських районах, можливо, за допомогою створення медичних центрів або забезпечення мобільних медичних служб [5].

Соціальна підтримка важлива для забезпечення стабільності та благополуччя в сільських громадах, сприяє підтримці фермерів у важких ситуаціях та сприяє їхньому розвитку.

5 Екологічне регулювання: екологічне регулювання в сільському господарстві спрямоване на забезпечення сталого виробництва та збереження природних ресурсів. Два ключові елементи екологічного регулювання включають:

- система сертифікації: екологічно чиста продукція: впровадження систем сертифікації, які підтверджують екологічну чистоту та сталість виробництва сільськогосподарської продукції. Фермери, які відповідають встановленим стандартам, можуть отримувати екологічний сертифікат, що підвищує їхню конкурентоспроможність на ринку. Пільги для сертифікованих господарств: надання фінансових та інших пільг фермерам, які мають екологічний сертифікат. Це може включати знижки на податки, додаткову фінансову підтримку чи доступ до спеціальних ринків.

- стимулювання екологічних практик: фінансові пільги: надання фермерам фінансових стимулів за використання екологічно безпечних методів виробництва. Це може включати субсидії на ефективне використання ресурсів, зменшення використання хімічних добрив та пестицидів. Технічна підтримка: надання технічної підтримки та консультацій фермерам з метою впровадження екологічно чистих технологій та методів. Освіта та інформаційна кампанія: проведення освітніх заходів та інформаційних кампаній для фермерів з пропаганди екологічних практик та їхніх позитивних ефектів на навколишнє середовище [9].

Екологічне регулювання допомагає забезпечити екологічну стійкість виробництва та сприяє розвитку сільськогосподарських практик, які зберігають природні ресурси та зменшують негативний вплив на довкілля.

1.2. Нормативно-правове забезпечення державного регулювання фермерством

Законодавче забезпечення державної підтримки сільського господарства становить значущу частину аграрного права в Україні і формується впродовж усього періоду незалежності країни. На сьогоднішній день воно представляє собою одне з найбільш об'ємних нормативних утворень у сфері аграрного законодавства. Система законодавства, яка регулює державну підтримку сільського господарства, характеризується кількома ключовими рисами.

По-перше, існує окремий Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України», який, на жаль, ще не набув статусу кодифікованого акту. По-друге, норми регулювання розпорошені в різних нормативно-правових актах різної галузевої приналежності. По-третє, спостерігається велика роль підзаконного регулювання, що значно переважає норми на рівні закону. По-четверте, існує значна кількість формальних та змістовних недоліків [7].

Враховуючи обсяг та складність законодавчого корпусу, його цілісний предмет та багаторівневу структуру, можна стверджувати, що законодавче забезпечення державної підтримки сільського господарства є окремою галуззю аграрного законодавства, яка функціонує в межах загальної системи аграрного права.

У відповідності до нашого підходу до розуміння аграрного протекціонізму як оптимального стану захищеності інтересів сільськогосподарських виробників, інших учасників аграрного сектору, населення та майбутніх поколінь, пропонуємо визначити цю нормативну сукупність як агропротекційне законодавство. Така назва чітко вказує на його галузеву приналежність, підкреслюючи його специфіку та роль у захисті інтересів сільського господарства.

Науковці давно ведуть дискусії щодо доцільності обов'язкового утворення фермерських господарств у формі юридичної особи. Зміни до

законодавства, які дають фермерам можливість самостійно визначати, чи формувати юридичну особу, чи реєструватися як фізична особа – підприємець, на жаль, призводять до додаткових вимог та обмежень. У вітчизняному законодавстві постійно відзначається спроба формалізувати вимоги до фермерських господарств, введення різноманітних критеріїв та обмежень для їх функціонування [30].

Ці заходи, зазвичай, спрямовані на максимальне «рафінування» фермерства та його жорстке відокремлення від інших сільськогосподарських виробників. Однак в результаті цього процесу виникає імперативне перенасичення та регулювання цих процесів. У контексті цього питання особливо цікавим є підхід, який використовується в Європейському Союзі та протилежний вітчизняному.

Згідно з Регламентом Європейського Союзу від 17.12.2013 року, фермером може бути фізична чи юридична особа або група фізичних чи юридичних осіб, які здійснюють сільськогосподарську діяльність. Це поняття практично ідентичне із сільськогосподарським товаровиробником. Для України важливо уникати крайнощів: не знижувати правові відмінності фермерського господарства, але водночас уникати введення штучних та необґрунтованих бар'єрів для розвитку. Наприклад, обмеження кількості постійних працівників у фермерському господарстві лише членами не сприяє створенню постійних робочих місць для сільського населення, а

Фермерські господарства в Україні вирізняються тим, що їм надається різноманітна державна підтримка, і це стало важливим аспектом розвитку агросектору протягом всього періоду незалежності країни. В порівнянні з іншими організаційно-правовими формами сільськогосподарських товаровиробників, фермерські господарства користуються найбільшим різноманіттям державної підтримки [44].

Дослідники, такі як О. В. Гафурова і С. І. Сиволицька, класифікують заходи державної підтримки фермерських господарств на фінансові та нефінансові. Нефінансові заходи поділяються на три групи: організаційні

(сприяють створенню та організації діяльності фермерських господарств), кадрові (підготовка кадрів для фермерських господарств) та інформаційно-консультаційні (розвиток сільськогосподарської дорадчої діяльності).

Зокрема, організаційні заходи включають право на отримання безоплатної земельної ділянки для фермерського господарства, спадкування земельних ділянок, особливості купівлі-продажу фермерського господарства та інші аспекти. Кадрові заходи охоплюють питання підготовки фахівців для фермерських господарств. Інформаційно-консультаційні заходи спрямовані на розвиток консультаційної допомоги у галузі сільського господарства.

Важливо відзначити, що система заходів державної підтримки для фермерства в Україні розвивається та змінюється з часом, і при цьому залишається ключовим інструментом для сприяння розвитку цього сектору.

1. Податкова підтримка. У Законі України «Про селянське (фермерське) господарство» від 20 грудня 1991 року передбачалося, що новостворені фермерські господарства звільняються від оподаткування на три роки, а в трудонедостатніх населених пунктах – на п'ять років. Зазначена норма стала прикладом недоліку в законотворчості, оскільки її неоднозначний зміст призводив до практичних проблем. Зокрема, стаття 27 Закону мала назву «Оподаткування прибутку селянського (фермерського) господарства». Судові органи розглядали її, як присвячену лише оподаткуванню прибутку, і тому вважали, що нові фермерські господарства звільняються лише від оподаткування прибутку, а інші податки сплачуються на загальних засадах. Тим не менш, Вищий арбітражний суд визначив, що, оскільки норма ч. 2 ст. 27 зазначає про звільнення «від оподаткування» загалом, то це розповсюджується і на інші податки [11].

Ця ситуація стала прикладом того, як неоднозначний або непередбачуваний зміст законодавчих норм може породжувати практичні труднощі та суперечності в інтерпретації. Надто важливою стає чіткість та консистентність формулювань у законодавстві, щоб уникнути нещасних тлумачень та суперечностей в їх застосуванні.

2. Сучасні агропротекційні положення у податковому законодавстві. В сучасному етапі податкове законодавство містить спеціальні агропротекційні положення, спрямовані на підтримку саме фермерських господарств. Наприклад, у Законі України «Про селянське (фермерське) господарство» від 20 грудня 1991 року встановлено, що новостворені фермерські господарства звільняються від оподаткування протягом трьох років, а в трудонедостатніх населених пунктах – на п'ять років [4]в.

Нещодавно виникла проблема, пов'язана з відсутністю адекватного визначення статусу сімейних фермерських господарств у податковому законодавстві. Сімейні фермерські господарства, які не мають статусу юридичної особи та не є сільськогосподарським товаровиробником, втрачали право на перебування в четвертій групі платників єдиного податку згідно з тодішніми положеннями податкового кодексу України.

Ця проблема була вирішена шляхом внесення змін до податкового законодавства. Зокрема, пункт 291.4 статті 291 Податкового кодексу України був доповнений окремою категорією суб'єктів, які входять до складу четвертої групи платників єдиного податку. Ці суб'єкти визнаються як фізичні особи – підприємці, що займаються діяльністю виключно в межах фермерського господарства, зареєстрованого відповідно до Закону України «Про фермерське господарство». Визначено, що ці фермерські господарства повинні виконувати ряд вимог, таких як вирощування та обробка власновирощеної продукції, ведення господарської діяльності лише за місцем податкової адреси та відсутність найманих працівників [5]в.

Цей крок вирівняв правові можливості доступу до державної податкової підтримки для тих фермерських господарств, які засновані відповідно до нового законодавства та не утворюють юридичних осіб. Такі зміни в податковому законодавстві дозволяють сімейним фермерським господарствам користуватися пільгами та спрощеною системою оподаткування, сприяючи їх розвитку.

Земельний аспект агропротекційних заходів. Згідно зі статтею 283 Податкового кодексу України, до земельних ділянок, які не підлягають оподаткуванню земельним податком, відносяться земельні ділянки сільськогосподарських підприємств усіх форм власності та фермерських (селянських) господарств, які використовуються для молодих садів, ягідників та виноградників до вступу їх у період плодоношення. Також до цієї категорії відносяться гібридні насадження, генофондові колекції та розсадники багаторічних плодових насаджень.

Проте, варто відзначити, що ця норма може бути визнана дефективною у зв'язку з використанням застарілої термінології, а саме використанням понять «фермерське» та «селянське» господарство як тотожних. Зазначте, що ці терміни використовувалися як синоніми у законодавстві 90-х років до прийняття чинного Закону України «Про фермерське господарство», який приніс уточнення та розширення їхнього значення.

У зв'язку із зазначеним, можливе внесення поправок до нормативного акта для уніфікації термінології та узгодження її з чинним законодавством. Це дозволить уникнути можливих непорозумінь та непорозуміlostей у реалізації цих положень [19].

Фінансова підтримка фермерських господарств в Україні.

Фінансова підтримка фермерських господарств в Україні відбувалася через різні напрями, серед яких важливим був компенсаційний напрям, що включав ряд правових механізмів:

1. Часткове відшкодування вартості техніки:

- Згідно із Законом України «Про фермерське господарство», новостворені фермерські господарства мали можливість отримати часткове відшкодування вартості першого трактора, комбайна, вантажного автомобіля (в розмірах 15-30%). Цей механізм підтримки, хоча став об'єктом сумнівів у деяких дослідженнях, функціонував як елемент безповоротної підтримки фермерства до 2010 року, сприяючи позитивному розвитку фермерських господарств.

- Додатково, в рамках цього напрямку, надавалося часткове відшкодування вартості будівництва тваринницьких приміщень (до 30%). Цей захід підтримки включав два різновиди: галузевий (підтримка тваринництва) та суб'єктний (підтримка фермерства).

2. Компенсація витрат на інвестиційні проекти:

- Постановою Кабінету Міністрів України передбачалося, що фермери повинні спрямовувати не менше 5% централізованих державних капітальних вкладень на соціальний розвиток сільських населених пунктів. Ця підтримка розглядалася як інвестиційна і фінансувалася за рахунок державного бюджету. Фермери, які будували об'єкти за власні кошти та отримали всі необхідні дозволи, мали право на відшкодування понесених витрат.

3. Компенсація вартості насіння та техніки:

- Відповідно до Порядку використання коштів з державного бюджету, фермерам надавалася часткова компенсація вартості вітчизняного насіння (до 80% вартості) та техніки (40% вартості). Ця підтримка використовувалася для стимулювання використання вітчизняних сільськогосподарських матеріалів та обладнання [14].

Ці заходи спрямовані на стимулювання розвитку та утримання фермерських господарств, але їх ефективність та необхідність можуть підлягати обговоренню та оновленню в контексті змін у сільському господарстві та економіці в цілому.

Фінансова підтримка фермерства в Україні: Компенсації та бюджетні субсидії на оброблювані землі.

Фінансова підтримка фермерства в Україні включає комплекс заходів, спрямованих на стимулювання та розвиток аграрного сектору. Підходи до фінансової підтримки різних форм господарювання розглядаються в контексті об'єднання правових механізмів за напрямками надання.

1. Податкова підтримка:

- створення сільськогосподарських товаровиробників (фермерських господарств) сприймалося як важливий крок у розвитку агросектору;

- законодавче забезпечене звільнення від оподаткування на три роки для новостворених фермерських господарств, з можливістю продовження до п'яти років у трудонедостатніх населених пунктах;

- податкові пільги включаються як частина організаційно-правової підтримки, спрямованої на створення та легалізацію фермерських господарств.

2. Фінансова підтримка:

- компенсаційний напрям охоплює відшкодування частини вартості техніки, будівництва та інших витрат для фермерів;

- часткове відшкодування вартості першого трактора, комбайна, автомобіля;

- компенсації також розповсюджуються на витрати на проекти відведення земельних ділянок та будівництво об'єктів [22].

3. Бюджетні субсидії:

- введена бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь, спрямована на підтримку як новостворених, так і інших фермерських господарств;

- розмір субсидії залежить від умов, зокрема віку голови господарства та стадії становлення фермерського господарства.

- максимальний розмір субсидії на одне господарство не перевищує визначену суму.

Ця система фінансової підтримки враховує різноманітні потреби та обставини фермерів, сприяючи їх стійкому розвитку та внесенню важливого вкладу у сільське господарство України [15]и.

3. Кредитна підтримка для фермерського сектору в Україні

розвивається і базується на різноманітних нормативно-правових актах. Заходи цієї підтримки включають здешевлення комерційних кредитів та прямі пільгові кредити:

а) Здешевлення кредитів передбачає оплату державою частини відсотків за комерційними кредитами або безпосередньої частини суми кредиту, наданого фермерському господарству. Необхідність такої підтримки була

визначена ще постановою Кабінету Міністрів УРСР від 20.07.1991 року № 96, де Агропромбанку «Україна» доручалося надавати разові кредити для підтримки нових селянських (фермерських) господарств. Умови цього здешевлення передбачають часткову сплату відсотків протягом перших трьох років у розмірі до 50%, за рахунок коштів Українського фонду підтримки селянських (фермерських) господарств.

Згідно з чинним законодавством, здешевлення кредитів для фермерських господарств залишається актуальним видом державної підтримки. Позитивні умови цієї програми фокусуються, насамперед, на умовах кредитного договору: а) термін до 1 року на суму до 500 тис. грн для виробничих витрат; б) термін до 3 років на суму до 9 млн грн для придбання основних засобів виробництва чи будівництва виробничих об'єктів. Часткова компенсація відсотків за такими кредитами становить 1,5 облікової ставки НБУ (не більше визначеної суми у кредитному договорі, з урахуванням зниження на 1 відсотковий пункт). Таким чином, розмір компенсації для фермерських господарств перевищує умови загальногалузевої кредитної підтримки [15].

Однією з найпоширеніших форм підприємництва в аграрному секторі є фермерські господарства, питома вага яких у структурі суб'єктів господарювання агропромислового комплексу складає 67 %.

Відповідно до ст. 1 Закону України від 19.06.2003 № 973 «Про фермерське господарство» фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону. Фермерське господарство може бути створене одним громадянином України або кількома громадянами України, які є родичами або членами сім'ї, відповідно до закону [3].

Фермерське господарство підлягає державній реєстрації як юридична особа або фізична особа – підприємець.

Фермерське господарство діє на основі установчого документа:

- для юридичної особи – статуту,
- для господарства без статусу юридичної особи – договору (декларації) про створення фермерського господарства.

Нормативна база в діяльності фермерських господарств в Україні включає ряд законів та нормативних актів, які регулюють їхню організацію, функціонування та взаємодію з іншими суб'єктами господарювання. Ось докладніше про кожен з них:

Закон України «Про фермерське господарство»:

Цей закон визначає концепцію та правовий статус фермерських господарств, їхні права та обов'язки. Він регулює питання створення, реєстрації та функціонування фермерських господарств, а також визначає умови участі фермерів у земельних відносинах.

Господарський кодекс України:

Забезпечує загальні правила господарювання та визначає основи контрактної системи, яка є важливою для укладання господарських договорів.

Закон України «Про господарські товариства»:

Регулює діяльність господарських товариств, їх утворення, реєстрацію та функціонування. Фермерські господарства можуть бути у формі господарських товариств.

Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань»:

Визначає порядок реєстрації фермерських господарств як юридичних осіб та надає важливу інформацію про їхню правову структуру.

Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»:

Визначає порядок реєстрації прав на землю та інше нерухоме майно, що є важливим для фермерських господарств, оскільки їх діяльність часто пов'язана із землею.

Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 05 квітня 2019 року № 177 «Про затвердження типової форми договору (декларації) про створення сімейного фермерського господарства»:

Визначає стандартну форму договору чи декларації, яку використовують фермерські господарства при їх створенні.

Ці нормативні акти спільно встановлюють основні правила та умови для діяльності фермерських господарств в Україні.

1.3. Зарубіжний досвід державного регулювання розвитком фермерства

Державне регулювання розвитку фермерства є важливим аспектом аграрної політики у багатьох країнах світу. Різні країни використовують різні підходи та стратегії для підтримки фермерів і розвитку аграрного сектору. Ось кілька прикладів зарубіжного досвіду державного регулювання розвитком фермерства:

1. Європейський Союз (ЄС) дійсно має розвинуту систему спільної сільськогосподарської політики (СП), яка становить значущу частину його діяльності. Основні аспекти цієї політики включають:

- прямі платежі фермерам: це форма фінансової підтримки, яку надає ЄС фермерам безпосередньо на основі певних критеріїв, таких як площа обробленої землі, кількість тварин тощо;
- розвиток сільського господарства: ЄС фінансує різні програми та ініціативи для підтримки розвитку сільського господарства, включаючи інвестиції в інфраструктуру, технологічний прогрес та навчання фермерів;
- збереження навколишнього середовища: СП ЄС також орієнтована на збереження природних ресурсів і довкілля. Є різні заходи, спрямовані на

підтримку стійкого сільського господарства та зменшення негативного впливу на довкілля;

– стандарти якості та безпеки харчових продуктів: ЄС встановлює високі стандарти для якості та безпеки харчових продуктів, які обов'язкові для виробників в рамках ЄС. Це включає в себе вимоги до якості продукції, ветеринарні та фітосанітарні стандарти.

Загалом, СП ЄС спрямована на забезпечення стабільності сільськогосподарського сектору, підтримку фермерів та сприяння сталому розвитку.

2. У Сполучених Штатах відіграє ключову роль Фермерське міністерство (USDA), яке спрямоване на впровадження та координацію політики у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій. Це велике відомство охоплює широкий спектр завдань, включаючи підтримку фермерів, розвиток сільських громад, а також регулювання та стимулювання сільськогосподарського виробництва.

Фінансова підтримка для фермерів в США реалізується через різноманітні програми та кредитування. Фермерське міністерство надає субсидії, гранти та інші форми допомоги, спрямовані на збільшення ефективності виробництва, підтримку в труднощах та розвиток нових технологій у галузі сільського господарства.

Крім того, у Сполучених Штатах існують програми фінансування, спрямовані на стимулювання сталого сільського господарства та збереження навколишнього середовища. Це включає заходи для зменшення впливу сільськогосподарської діяльності на водні ресурси, ґрунти та повітря.

Загалом, американська сільськогосподарська політика орієнтована на забезпечення стабільності та конкурентоспроможності фермерського сектору, а також на підтримку розвитку сільських територій та впровадження сучасних технологій у виробництво харчових продуктів.

3 Китай, як країна з великим сільськогосподарським сектором, вкладає значні зусилля у розвиток цієї галузі, і в цьому контексті активно впроваджує

різноманітні заходи. Однією з ключових стратегій є надання субсидій фермерам з метою підтримки їхньої економічної стабільності. Ці субсидії можуть включати фінансову допомогу, зниження податків, або інші форми державної підтримки, спрямовані на зменшення фінансових труднощів для сільських господарств.

Помітною є також акцент Китаю на технологічному розвитку у сільському господарстві. Країна вкладає великі кошти у дослідження та впровадження новітніх технологій, спрямованих на підвищення продуктивності та якості сільськогосподарської продукції. Це включає в себе використання сучасних методів обробітку землі, вдосконалення сортів культур, а також впровадження автоматизації та інших інновацій у виробничі процеси.

Забезпечення продовольчої безпеки є ще однією важливою складовою сільськогосподарської політики Китаю. Держава розглядає це як пріоритетне завдання і приділяє увагу не лише збільшенню обсягів виробництва, а й розробці стратегій для забезпечення стабільності постачання харчових продуктів на внутрішньому ринку.

Усі ці заходи в сукупності свідчать про активну роль китайської держави в сільському господарстві, де вона прагне досягти балансу між підтримкою фермерів, впровадженням інновацій та забезпеченням сталого та ефективного виробництва харчових продуктів.

4. У Японії існує система державної підтримки, спрямована на стимулювання розвитку малих і сімейних сільськогосподарських підприємств. Держава активно втручається з метою надання фінансової допомоги та комплексного супроводу для фермерів, сприяючи їхньому економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності.

Однією з ключових аспектів цієї системи є фінансова підтримка. Японія надає фермерам доступ до різноманітних програм і субсидій, спрямованих на полегшення фінансових труднощів та забезпечення стабільності їхнього виробництва. Це може включати надання кредитів, грантів, а також пільгових умов для отримання необхідного обладнання та технологій.

У рамках цієї системи японська держава також надає консультаційну та навчальну підтримку. Фермери отримують доступ до експертних порад щодо сучасних методів сільського господарювання, управління ресурсами та розвитку бізнес-стратегій. Тренінгові програми спрямовані на підвищення навичок фермерів та їхню здатність використовувати новітні технології для оптимізації виробничих процесів.

Ця система підтримки визнає важливість малих і сімейних сільськогосподарських підприємств у структурі аграрного сектору країни і спрямована на забезпечення їхнього сталого розвитку, узгодженого з сучасними технологічними вимогами та викликами економічного середовища.

5. Бразилія визначається не лише своєю великою роллю в світовому аграрному виробництві, але і активним застосуванням програм кредитування та фінансової підтримки для забезпечення розвитку сільського господарства. Ці програми спрямовані на забезпечення фермерів необхідними ресурсами, щоб підтримати їхню діяльність та сприяти економічному зростанню аграрного сектору.

Крім того, Бразилія визначається активним вивченням та впровадженням новітніх технологій у сільському господарстві. Сучасні методи обробітку ґрунту, використання сучасних сортів культур, а також впровадження технологічних інновацій у виробничі процеси дозволяють збільшити продуктивність та ефективність господарювання. Бразильські фермери отримують підтримку у вивченні та впровадженні цих технологій, що сприяє підвищенню якості та кількості виробленої продукції.

Такий комплексний підхід до розвитку сільського господарства допомагає Бразилії забезпечувати стале зростання виробництва, а також зберігати свою важливу позицію в глобальній аграрній сфері. Застосування сучасних технологій та фінансова підтримка дозволяють фермерам країни бути конкурентоспроможними на світовому ринку та водночас розвивати сільські території та галузь сільськогосподарського виробництва всередині країни.

Бразилія також визначається своєю увагою до екологічних питань у сільському господарстві. Країна впроваджує заходи для збереження природних ресурсів та біорізноманіття, спрямовані на стале та екологічно безпечне господарювання.

Програми сталого розвитку сільського господарства включають в себе практики консервації ґрунту, відновлення лісів, використання екологічно чистих методів обробітку та управління водними ресурсами. Держава активно підтримує фермерів, які впроваджують екологічно дружні практики, надаючи їм фінансові стимули та пільги.

Бразилія, яка є однією з найбільших світових експортерів сільськогосподарської продукції, визнає важливість збалансованого підходу до виробництва, де економічний успіх поєднується з екологічною відповідальністю. Такий підхід допомагає Бразилії викликати сучасні виклики у сфері сільського господарства та вести виробництво, яке враховує потреби сьогодення, не зашкоджуючи при цьому майбутнім поколінням.

Ці приклади ілюструють варіативність державного регулювання у сфері розвитку фермерства, яка визначається конкретними умовами та потребами кожної країни. У Європейському Союзі (ЄС), наприклад, акцент робиться на комплексній системі спільної сільськогосподарської політики, що охоплює прямі пільги, фінансування розвитку та екологічні заходи, спрямовані на забезпечення сталості та безпеки продовольства.

У Сполучених Штатах, державне втручання реалізується через Фермерське міністерство (USDA), яке надає фінансову підтримку та інші ресурси для забезпечення розвитку сільського господарства та підтримки фермерів. Тут особливий акцент робиться на забезпеченні економічної стабільності та конкурентоспроможності фермерського сектору.

У Японії, система державної підтримки спрямована на підтримку малих і сімейних сільськогосподарських підприємств. Держава надає фінансову допомогу, консультації та тренінг, спрямовані на поліпшення навичок та конкурентоспроможності фермерів.

У Бразилії використовується система кредитування та фінансової підтримки, а також активно досліджуються та впроваджуються нові технології для підвищення продуктивності сільськогосподарських господарств.

Ці приклади демонструють, що державне регулювання має адаптуватися до унікальних умов кожної країни, враховуючи її специфічні економічні, соціальні та культурні особливості. Незважаючи на різноманіття підходів, спільні цілі залишаються сталими – підтримка фермерів, забезпечення продовольчої безпеки та просування сталого розвитку сільського господарства.

Висновки до розділу 1

Державне регулювання розвитку фермерства представляє собою систему заходів та політики, спрямованих на стимулювання ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств малого та середнього розміру, що діють на принципах фермерського господарювання. Основна сутність державного регулювання розвитку фермерства включає в себе такі аспекти: стимулювання розвитку фермерських підприємств: держава може надавати підтримку фермерам через фінансові інструменти, такі як субсидії, кредити зі зниженими відсотковими ставками, гранти та інші фінансові послуги; надання освітньої та консультаційної підтримки: держава може стимулювати розвиток фермерства шляхом забезпечення доступу до освітніх та консультаційних ресурсів. Це може включати в себе тренінги, семінари, консультації фахівців з аграрних питань; впровадження технологій: держава може сприяти впровадженню новітніх технологій в агросекторі, щоб підвищити продуктивність та конкурентоспроможність фермерських господарств; створення інфраструктури: розвиток фермерства потребує належної інфраструктури, такої як дороги, зв'язок, системи зберігання та переробки сільськогосподарської продукції. Державне регулювання може спрямовуватися на створення таких умов; забезпечення ринкового доступу: держава може вживати заходів для полегшення доступу фермерів до ринків збуту, в тому числі шляхом укладання торговельних угод та забезпечення вільного руху

сільськогосподарської продукції; охорона довкілля та сталого виробництва: державне регулювання також може включати в себе заходи з підтримки сталого виробництва, охорони природних ресурсів та довкілля. Загалом, сутність державного регулювання розвитку фермерства полягає в створенні сприятливого середовища для розвитку сільськогосподарських підприємств, забезпечення їхньої стабільності та високої ефективності, а також вдосконалення умов праці та життя фермерів.

Нормативна база в діяльності фермерських господарств в Україні включає ряд законів та нормативних актів, які регулюють їхню організацію, функціонування та взаємодію з іншими суб'єктами господарювання. Ось докладніше про кожен з них: Закон України «Про фермерське господарство»: цей закон визначає концепцію та правовий статус фермерських господарств, їхні права та обов'язки. Він регулює питання створення, реєстрації та функціонування фермерських господарств, а також визначає умови участі фермерів у земельних відносинах. Господарський кодекс України: забезпечує загальні правила господарювання та визначає основи контрактної системи, яка є важливою для укладання господарських договорів. Закон України «Про господарські товариства»: регулює діяльність господарських товариств, їх утворення, реєстрацію та функціонування. Фермерські господарства можуть бути у формі господарських товариств. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»: визначає порядок реєстрації прав на землю та інше нерухоме майно, що є важливим для фермерських господарств, оскільки їх діяльність часто пов'язана із землею. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 05 квітня 2019 року № 177 «Про затвердження типової форми договору (декларації) про створення сімейного фермерського господарства»: визначає стандартну форму договору чи декларації, яку використовують фермерські господарства при їх створенні. Ці нормативні акти спільно встановлюють основні правила та умови для діяльності фермерських господарств в Україні.

Державне регулювання розвитку фермерства є важливим аспектом аграрної політики у багатьох країнах світу. Різні країни використовують різні підходи та стратегії для підтримки фермерів і розвитку аграрного сектору. Ось кілька прикладів зарубіжного досвіду державного регулювання розвитком фермерства: ЄС має розвинуту систему спільної сільськогосподарської політики (СП), яка включає різноманітні інструменти для підтримки фермерів. Це включає прямі пільги, фінансування програм розвитку сільського господарства, заходи щодо збереження навколишнього середовища та інші заходи. ЄС також встановлює стандарти якості та безпеки харчових продуктів. У Сполучених Штатах існує Фермерське міністерство (USDA), яке відповідає за виконання політики у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій. США також надають фінансову підтримку фермерам через різноманітні програми та кредитування. Китай має великий сільськогосподарський сектор, і держава активно втручається в його розвиток. Китай впроваджує програми субсидій для фермерів, сприяє технологічному розвитку у сільському господарстві та робить акцент на забезпеченні продовольчої безпеки. У Японії існує система державної підтримки малих і сімейних сільськогосподарських підприємств. Держава надає фінансову допомогу, консультації та тренінг для фермерів, спрямовані на поліпшення їхніх навичок та конкурентоспроможності. Бразилія використовує програми кредитування та фінансової підтримки для розвитку сільського господарства. Крім того, вона активно вивчає та впроваджує нові технології для підвищення продуктивності фермерських господарств. Ці приклади показують, що державне регулювання розвитку фермерства може приймати різні форми в залежності від економічних, соціальних та культурних особливостей кожної країни. Однак загальні цілі залишаються спільними – підтримка фермерів, забезпечення продовольчої безпеки та сталого розвитку сільського господарства.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФЕРМЕРСТВА В РІВНЕНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Аналіз державної політики на підтримку стійкості аграрного сектора в період війни

У січні 2023 року, ініційовано Міжнародною маркетинговою групою, при сприянні організації Help – Hilfe zur Selbsthilfe в Україні та в колаборації з Українською Радою Бізнесу, було здійснено оглядове опитування малих фермерських господарств, що охоплює землі від 5 до 100 гектарів, у всіх регіонах України [2]. Більшість фермерів, а саме 80%, виявили потребу у різноманітній допомозі, зокрема 78,3% респондентів відзначили необхідність фінансової підтримки від кредитних установ чи донорських програм. З цієї категорії фермерів, понад половина, а саме 52,3%, вказали, що для фінансування своєї діяльності потрібна сума в діапазоні від 500 тисяч до 5 мільйонів гривень.

У січні 2023 року Міжнародною маркетинговою групою, за підтримки організації Help – Hilfe zur Selbsthilfe в Україні та у співпраці з Українською Радою Бізнесу - було проведено репрезентативне опитування малих фермерських господарств (від 5 до 100 Га) з усіх регіонів України. Опитування складалося з 24 питань, з них 5 відкритих, 8 з варіантами відповіді та 11 змішаних. Загалом у опитуванні прийняло участь 400 фермерських господарств з різних регіонів України. Опитування проводилось з метою: оцінки впливу війни на фермерські господарства в різних регіонах України; оцінки рівня інформованості фермерських щодо поточних змін у законодавстві; збору інформації щодо нагальних потреб які вбачають для себе фермерські господарства; розуміння готовності фермерських господарств до відкритого діалогу.

Рис.2.1. Профільний напрямок опитуваних фермерів

Джерело: Help – Hilfe zur Selbsthilfe

На рис.2.2. представлено географія опитаних респондентів.

Рис.2.2. Географія респондентів-фермерів

Джерело: Help – Hilfe zur Selbsthilfe

Отже, можна побачити, що опитування враховує рівномірно думку Центральної України, Західної та Північної, у зв'язку з окупацією територій на

Сході та Півдні, відповідно кількість респондентів-фермерів з цих частин України найменша.

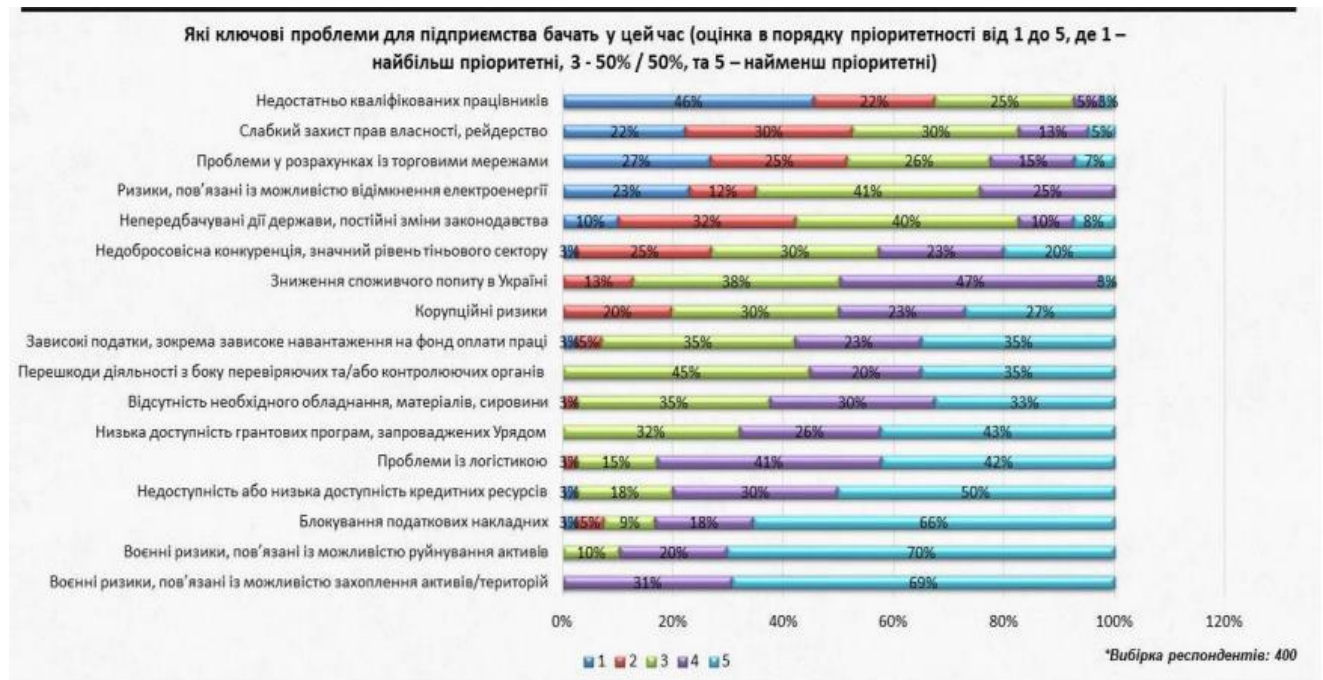

Рис.2.3. Ключі проблеми для фермерських підприємств під час війни

Джерело: [1]

Фермерські господарства потребують підтримки за наступними напрямками: - 80% фермерів потребують допомоги в різних її форматах, так у 78,3% є потреба у фінансовій допомозі від кредитних установ чи донорських програм. Більше половини (52,3%) фермерів, які потребують кредитних чи донорських коштів, відзначили, що необхідна сума для фінансування своєї діяльності коливається в межах від 500 тис. до 5 млн. гривень, а причинами залучення коштів є бажання розвитку та відновлення; на допомогу з оподаткуванням; на нову техніку та новітнє обладнання; на страхування та покриття ризиків; на вихід на нові ринки та дослідження; на навчання та розвиток; на виплату боргів та оплату праці; на закупівлю хімікатів; на логістику. - Крім того, фермерські господарства потребують консультаційної підтримки від експертів в таких питаннях, як: фінанси та інвестиції; постачання та збут; пошук партнерів; побудова відносин з владою. - 55% опитаних фермерів потребують консультування, шукають ідеї та партнерів для розвитку

нових проєктів. 15% фермерів потребують промоції, допомоги у пошуку нових покупців та вихід на ринки ЄС. Важливо зазначити, що 76% фермерів готові надавати свою допомогу іншим підприємцям за рахунок консультацій, спільних проєктів, послуг, рекомендацій продукції своїм клієнтам та готові ділитися ресурсами, досвідом у виробництві, знанням європейських практик, зв'язками з партнерами. Водночас, готовність брати участь у розробці спільних продуктів та у створенні спільних інфраструктурних проєктів з іншими підприємства виявили лише 39% опитаних фермерів

На рис.2.1. представлено причини, по яких фермери вказали необхідність у фінансовій підтримці.

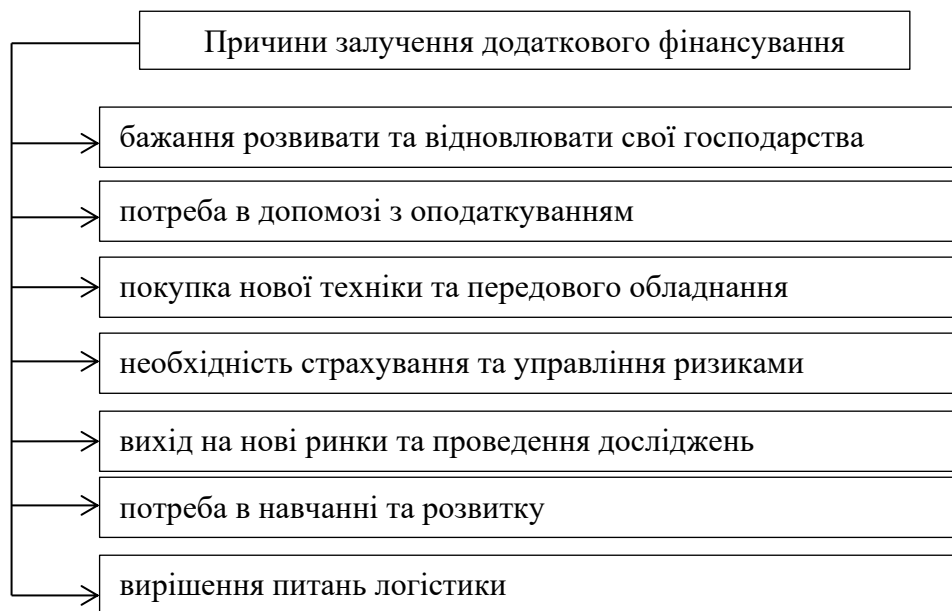

Рис.2.4. Причини залучення додаткового фінансування в фермерські господарства [2]

Це підкреслює значущість належної підтримки та фінансової стабільності для фермерських господарств, які становлять важливу складову аграрного сектору та сприяють розвитку економіки країни.

У додаток до фінансової підтримки, фермерські господарства виражають потребу в консультаційній підтримці від кваліфікованих експертів у різних сферах. Зокрема, це стосується фінансів та інвестицій, ланцюжка постачання та

збуту, пошуку потенційних партнерів, а також взаємин з владними структурами.

За результатами дослідження, 55% фермерів виявили потребу у консультуванні, оскільки шукають порад та можливості для розробки нових проєктів і залучення партнерів. Крім того, 15% зазначили необхідність підтримки в проведенні просування своїх продуктів, пошуку нових покупців та розширенні своєї діяльності на ринках Європейського Союзу [2].

Ця потреба в консультаційній підтримці свідчить про важливість інтеграції фермерських господарств у великий бізнесовий екосистему та необхідність доступу до професійної експертизи для розвитку ефективних стратегій ведення сільськогосподарської діяльності та виходу на нові ринки збуту.

Проблеми, виявлені фермерами в опитуванні, можна класифікувати за декількома категоріями, враховуючи різні аспекти впливу та можливості розв'язання:

1. Проблеми з обмеженим впливом громадянського суспільства:

Фермери визначають проблеми, на які громадянське суспільство має обмежений вплив. По-перше, це нестабільне законодавство, що регулює аграрний сектор та піддається систематичним змінам. По-друге, воєнні дії впливають на сільське господарство, створюючи додаткові виклики для фермерів. Ці аспекти вимагають уваги та пошуку шляхів для підтримки та стабілізації агропромислового сектору в умовах невизначеності.

2. Проблеми з імплементацією законодавства:

Проблеми, пов'язані з імплементацією законодавства, належать до категорії тих, що вимагають важливих реформ. По-перше, необхідна ретельна переробка судової системи та перегляд організаційної структури правоохоронних агенцій для забезпечення ефективного та справедливого судочинства. По-друге, є необхідність постійного відстеження та контролю з боку громадянського суспільства щодо виконання та реалізації нових законодавчих актів. Нарешті, продовження безмитного режиму з Європейським

Союзом стає важливим елементом для сприяння ефективному обміну товарами та послугами між країнами та забезпечення безперешкодного функціонування економічних відносин.

3. Проблеми, на які можуть впливати аналітичні центри та бізнес асоціації.

Проблеми, на які можуть впливати аналітичні центри та бізнес асоціації, охоплюють широкий спектр аспектів, визначених фермерами у проведеному опитуванні. Спеціалізовані аналітичні центри та представники бізнесу можуть відігравати ключову роль у вирішенні низки проблем, що стосуються фінансів, економіки та ефективності господарювання.

По-перше, ретельний аналіз та вдосконалення системи оподаткування, включаючи розгляд блокування податкових накладних та інших фінансових питань, може сприяти створенню більш прозорої та ефективної фіскальної політики.

По-друге, розвиток конструктивних взаємовідносин між виробниками та торговими мережами є ключовим для створення умов, що вигідні для обох сторін та сприяють сталому розвитку аграрного сектору.

Додатково, аналітичні центри можуть взяти на себе завдання перегляду та оптимізації функціонування Бюро економічної безпеки, сприяючи його адаптації до сучасних викликів та підвищенню ефективності його роботи.

Надалі, розгляд можливостей для українських страхових компаній страхувати воєнні ризики та розробка стратегій для їхньої стійкості можуть бути предметом уважного аналізу та підтримки.

Окрім того, аналітичні центри та бізнес асоціації можуть вивчати можливості децентралізації енергетичної системи для покращення управління та забезпечення стійкості постачання енергії.

Лібералізація міграційного законодавства може стати об'єктом уваги для аналітичних центрів, що досліджують можливості сприяння мобільності робочої сили та стимулювання економічного зростання.

Нарешті, вивчення впливу мінливості законодавства на організації водокористувачів відкриває можливості для розробки рекомендацій, спрямованих на покращення управління водними ресурсами та забезпечення сталого розвитку галузі.

Таким чином, спільна робота аналітичних центрів та бізнес асоціацій може визначати стратегії та напрямки для вирішення комплексу проблем, що стоять перед аграрним сектором та загальним господарським середовищем.

4. Проблеми, які можуть вирішувати міжнародні організації.

Міжнародні організації можуть взяти на себе вирішення ряду проблем, визначених фермерами у опитуванні. Спрямовані на підтримку розвитку та стабілізації економіки, ці організації можуть здійснювати надання допомоги підприємцям шляхом мікро-грантів для підтримки стартапів та малого бізнесу.

Додатково, вони можуть активно займатися підтримкою генерації електроенергії, зокрема у секторах з обмеженими ресурсами, сприяючи сталому розвитку. Також вони можуть надавати консультації фахівців з фінансових питань, інвестицій та виходу на зовнішні ринки для забезпечення стабільності та розширення бізнесу.

За допомогою технологічної підтримки та сприяння переходу до більш ефективних методів обробки продукції, міжнародні організації також сприяють підвищенню конкурентоспроможності та покращенню якості виробів. Така взаємодія забезпечує комплексний підхід до вирішення проблем та сприяє сталому розвитку галузей, що потребують уваги.

Міжнародні організації можуть відігравати ключову роль у вирішенні цих проблем, надаючи фінансову підтримку, технічні знання та консультації, сприяючи сталому розвитку та підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств. Їхні заходи можуть також сприяти зменшенню економічних нерівностей та підтримці інновацій в аграрному секторі та інших галузях економіки.

Ця детальна класифікація допомагає чітко визначити проблеми, зазначені фермерами, та намічає можливі напрямки для розв'язання цих проблем

залученням різних суб'єктів, включаючи громадські організації, бізнес-асоціації та міжнародні партнери.

В 2023 році державна аграрна політика спрямована на посилення стійкості аграрного сектора і подолання наслідків воєнних дій, підтримку експорту вітчизняної агропродукції, адаптацію нормативно-правового поля в аграрній сфері відповідно до норм і правил ЄС.

Розглянемо, які заходи застосовувалися для *фінансової підтримки сільгосптоваровиробників у період дії воєнного стану*. (На рис.2.4.)

1. *Подовжено дію державної програми «Доступні кредити 5–7–9 %»* [1]. З початку 2023 р. за цією програмою профінансовано 9 тис. агропідприємств на суму 34,8 млрд грн. Загалом від початку дії програми нею скористалися 11,6 тис. українських агропідприємств, які одержали 60,1 млрд грн банківських кредитів на розвиток господарств [2].

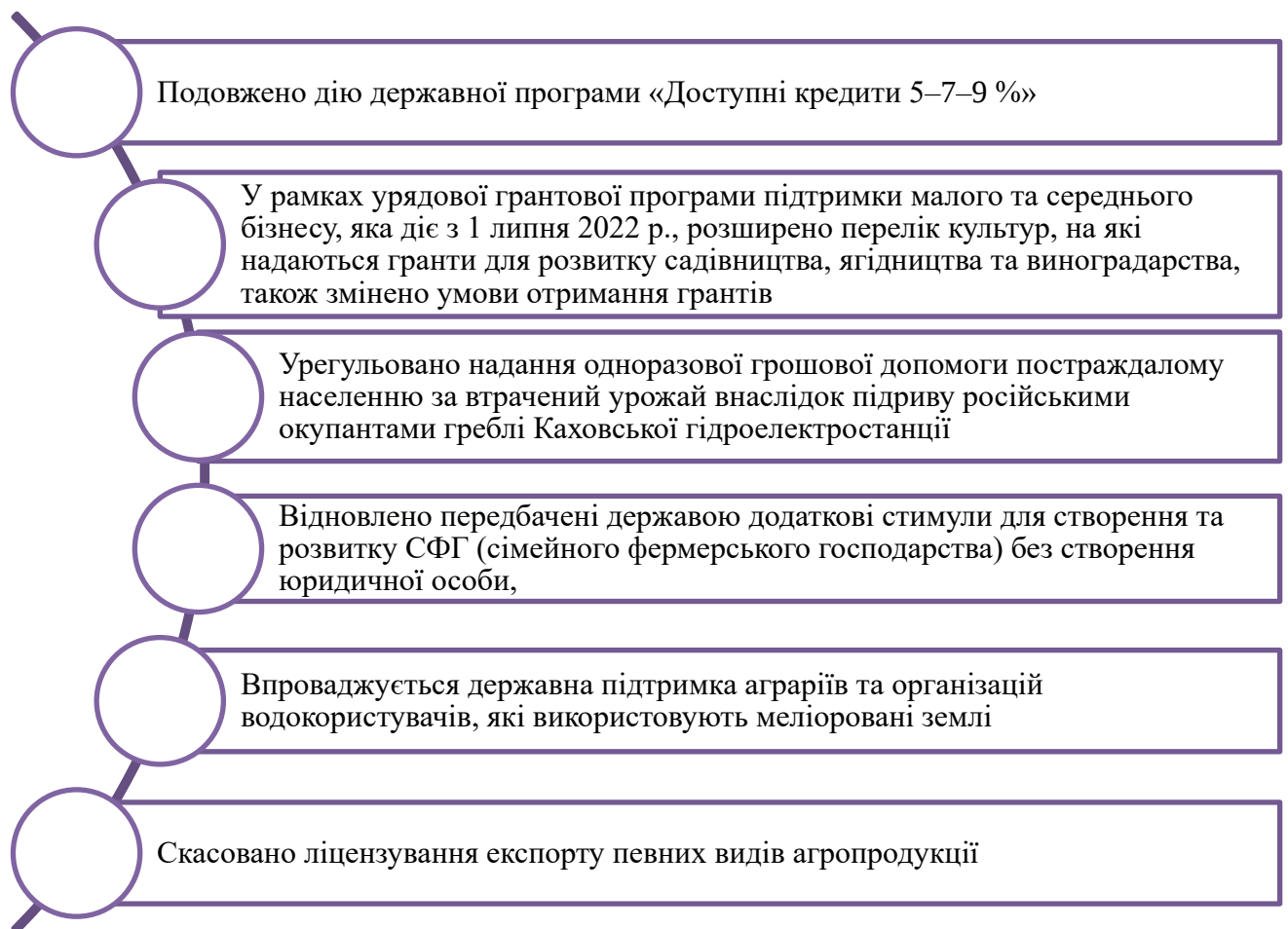

Рис.2.5. Державні заходи для фінансової підтримки сільгосптоваровиробників у період дії воєнного стану

2. У рамках урядової грантової програми підтримки малого та середнього бізнесу, яка діє з 1 липня 2022 р., розширено перелік культур, на які надаються гранти для розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства, також змінено умови отримання грантів [3]. До ліщини, волоського горіху, лохини та чорниці додаються шипшина й мигдаль [4]. Змінено умови отримання грантів: внесено зміни щодо кількості працівників для отримання гранту на розвиток теплиць, зокрема норму про створення «не менше 14 робочих місць на один гектар» змінено на «не менше 4 постійних та 10 сезонних», період працевлаштування сезонних робітників повинен складати не менше 8 місяців протягом року; додано норму, яка передбачає обов'язкову виплату мінімальної заробітної плати; з метою ефективного використання бюджетних коштів скорочено список областей для вирощування мигдалю (Одеську область визначено оптимальною за природно-кліматичними умовами) [5]. Загалом цього року (станом на жовтень 2023 р.) 120 господарств отримали державну допомогу на суму 492,2 млн грн на розвиток садів і теплиць. Зокрема, на розвиток садів виплачено 393,5 млн грн 101 господарству, теплиць – 98,7 млн грн 19 господарствам. З початку дії програми перераховано 541,3 млн грн 129 суб'єктам господарювання. Майже 428,5 млн грн отримали 108 господарств на розвиток садівництва, ягідництва та виноградарства та 112,7 млн грн – 21 підприємство на теплиці [6].

3. Урегульовано надання одноразової грошової допомоги постраждалому населенню за втрачений урожай внаслідок підриву російськими окупантами греблі Каховської гідроелектростанції [7]. Допомога надаватиметься фізичним особам з Миколаївської та Херсонської областей, які мають у власності земельну ділянку для ведення особистого селянського господарства та/або для будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд, та/або земельну ділянку для індивідуального садівництва. Розмір допомоги становить 3318 грн за одну сотку земельної ділянки, на якій втрачено врожай овочів. При цьому допомога надається на

площу не більше 20 соток у Миколаївській області та не більше 30 соток у Херсонській області.

4. Відновлено передбачені державою додаткові стимули для створення та розвитку СФГ (сімейного фермерського господарства) без створення юридичної особи, які були призупинені. Так, у 2023 р. передбачено можливість компенсації єдиного соціального внеску сімейним фермерським господарствам у розмірі 1,9 млн грн. За I квартал 2023 р. 170 СФГ уже отримали кошти [8].

5. Впроваджується державна підтримка аграріїв та організацій водокористувачів, які використовують меліоровані землі [9]. Державна підтримка спрямована на підвищення ефективності ведення сільського господарства в умовах зміни клімату, стимулювання збільшення експлуатації меліорованих земель, відновлення роботи непрацюючих насосних станцій та відповідне нарощення виробництва сільськогосподарської продукції. Бюджетні дотації надаватимуться товаровиробникам для реконструкції наявних та/або будівництва нових меліоративних систем із використанням зрошення дощуванням або краплинним зрошенням, а також організаціям водокористувачів для відновлення насосних станцій. Кошти надаватимуться товаровиробникам на безповоротній основі в розмірі до 25 % вартості витрат (без урахування податку на додану вартість), здійснених відповідно до проєктної документації, але не більш як:

- - 13 250 грн на 1 га оброблюваних угідь для зрошення дощуванням без урахування вартості поливної техніки й обладнання для поливу;
- - 25 300 грн на 1 га оброблюваних угідь для зрошення дощуванням з урахуванням вартості поливної техніки та насосного обладнання;
- - 24 500 грн на 1 га оброблюваних угідь для краплинного зрошення з урахуванням вартості обладнання для краплинного зрошення та насосного обладнання вітчизняного виробництва.

Організаціям водокористувачів бюджетна дотація надаватиметься для відновлення, реконструкції, модернізації, капітального ремонту насосних

станцій, які введені в експлуатацію після відповідних робіт (зокрема, заміна та ремонт насосно-силового обладнання, здійснення заходів з енергоефективності). Дотація надаватиметься на безповоротній основі в розмірі до 50 % вартості витрат (без урахування податку на додану вартість), здійснених відповідно до проєктної документації.

До переліку об'єктів критичної інфраструктури додали підприємства, сферою діяльності яких є виробництво ветеринарних препаратів, а також експлуатація елеваторів [10]. Виробництво ветеринарних препаратів є важливою галуззю для забезпечення стабільної епізоотичної ситуації в країні, а безперервна робота елеваторів необхідна для стабільного й рівномірного експорту та стратегічного забезпечення продовольчим запасом потреб країни.

Продовжено регулювання цін на певні види продовольчих товарів для підтримки стабільності продовольчого забезпечення населення [11]. На період воєнного стану та трьох місяців після його припинення чи скасування встановлено граничний рівень торговельної надбавки в розмірі не більше як 10 % на борошно пшеничне, молоко, яйця, тушки птиці, олію соняшникову, хліб житньо-пшеничний і батон.

Скасовано ліцензування експорту певних видів агропродукції [12], зокрема живої великої рогатої худоби, мороженого м'яса великої рогатої худоби, м'яса курей свійських, м'яса та їстівних м'ясних субпродуктів, їстівного борошна з м'яса або м'ясних субпродуктів, м'яса великої рогатої худоби, яєць курей свійських, жита, вівса, проса.

Удосконалено механізм збирання та уніфікації даних про зареєстровані в Україні пестициди та агрохімікати. Так, затверджено Порядок ведення Державного реєстру пестицидів і агрохімікатів [13], дозволених до використання в Україні. Реєстр скасує застарілий формат Excel-таблиць, які оновлюються в ручному режимі. Україна перейде до сучасного формату цифрових даних, які актуалізуються автоматично на єдиному ресурсі, що посилить контроль і перешкодить надходження недозволених препаратів на

територію України, прискорить для імпортерів процедуру ввезення та реєстрації пестицидів і агрохімікатів.

Здійснено низку заходів у сфері регулювання земельних відносин.

- Звільнено від оподаткування заміновані та окуповані ділянки [14]. Починаючи з 1 січня 2023 р. не нараховується та не сплачується екологічний податок за об'єкти оподаткування, що знаходяться на земельних ділянках, забруднених вибухонебезпечними предметами, або які були визнані потенційно забрудненими вибухонебезпечними предметами. Окрім того, починаючи з 1 січня 2022 р., не нараховують та не сплачують плату за землю (земельний податок та/або орендна плата) власники та користувачі земельних ділянок, які: перебувають у консервації; забруднені вибухонебезпечними предметами; розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) активні бойові дії або тимчасово окупованих рф територіях; непридатні для використання у зв'язку з потенційною загрозою їхнього забруднення вибухонебезпечними предметами.

- Спрощено нотаріальні та реєстраційні дії під час набуття прав на земельні ділянки, а також удосконалено систему управління у сфері земельних відносин [15]. Зокрема передбачено, що перевірка відповідності набувача земельної ділянки сільськогосподарського призначення вимогам, визначеним Земельним кодексом України, не здійснюється під час набуття у власність земельних ділянок сільськогосподарського призначення: для ведення садівництва площею, що не перевищує 0,25 га; для ведення особистого селянського господарства площею до 2 га, розташованого у межах населених пунктів. Також визначено, що площа земельних ділянок сільськогосподарського призначення, що належать на праві спільної сумісної власності подружжю, враховується до загальної площі земельних ділянок сільськогосподарського призначення лише того з подружжя (колишнього подружжя), за ким зареєстровано право власності. Крім того, надано можливість передавати переважне право купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення лише на певний строк, а не безстроково,

як було дотепер; розширено перелік осіб, яким заборонено набувати у власність земельні ділянки сільськогосподарського призначення – до нього включено учасників (акціонерів, членів) або кінцевих бенефіціарних власників юридичних осіб, до яких застосовано санкції.

- Визначено механізм публічного моніторингу земельних відносин та моніторингу ринку земель [16] у спосіб систематичного збору, збереження, узагальнення та оприлюднення інформації про стан земельних відносин. Зокрема, передбачається створення державної системи моніторингу земельних відносин, яка стане складовою частиною Державного земельного кадастру. Система моніторингу забезпечить доступність інформації про стан та розвиток земельних відносин, прогнозування динаміки змін стану земельних відносин тощо.

Стартувала реформа рибної галузі. Так, схвалено Стратегію розвитку галузі рибного господарства України на період до 2030 р. та затверджено операційний план заходів з її реалізації у 2023–2025 рр. [17] Реалізація Стратегії сприятиме забезпеченню сталого розвитку галузі рибного господарства України в умовах зміни клімату, збереженню природних запасів водних біоресурсів, зменшенню імпортозалежності галузі, дерегуляції ведення господарської діяльності та цифровізації, створенню умов для інвестиційного розвитку тощо. У Стратегії враховано євроінтеграційні процеси – ідеться про розширення регіональної співпраці в рамках Спільного морського порядку денного для Чорного моря, розвиток співробітництва з іншими міжнародними регіональними рибогосподарськими організаціями.

Також удосконалюється державне регулювання в галузі рибного господарства, збереження, раціонального використання водних біоресурсів та сфері аквакультур [18].

Передбачено такі заходи для спрощення доступу до ринку рибного господарства: прозорий механізм аукціонних торгів з продажу прав на укладання договорів на право спеціального використання водних біоресурсів; автоматична пролонгація на один рік договорів оренди, термін дії яких

закінчується в період дії воєнного стану і протягом календарного року після його припинення чи скасування, та скасування необхідності отримання погодження Державного агентства водних ресурсів України; упорядкування правовідносин щодо взяття в користування гідротехнічних споруд для цілей аквакультури; введення Єдиної державної електронної системи управління рибною галуззю «Єриба» для забезпечення доступу до інформації про рибну галузь України та її мережі.

З метою створення безпечного середовища для населення та можливості використання сільськогосподарських земель за призначенням, а також відновлення економічного потенціалу аграрного сектора, 20 березня 2023 р. затверджено План заходів із розмінування земель сільськогосподарського призначення, який визначає першочергові завдання для проведення весняно-польових робіт, координації дій органів державної влади, операторів протимінної діяльності, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання. Передбачається, що першочергово заходи з обстеження та розмінування здійснюватимуться в регіонах, де проблема забруднення територій є найбільш актуальною, а очищення сільгоспугідь – найбільш економічно обґрунтованим. За оцінками, дев'ять областей України (Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Миколаївська, Сумська, Харківська, Херсонська, Чернігівська та Черкаська) потребують обстеження. У цих областях потрібно розмінувати близько 470 тис. га земель сільгосппризначення [19].

Відбувається адаптація українського законодавства і нормативно-правової бази до норм і правил ЄС.

У сфері безпечності та якості харчових продуктів, кормів, здоров'я та благополуччя тварин з метою гармонізації вітчизняної законодавчої бази із законодавством ЄС ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення державного регулювання продовольчої безпеки та розвитку тваринництва» від 30 червня 2023 р. № 3221-IX [20].

Законом, серед іншого, передбачено:

- затвердити засади державної реєстрації використання тверджень про зниження ризику захворювань – у відповідності до вимог Регламенту Європейського парламенту та Ради (ЄС) № 1924/2006 від 20 грудня 2006 р.;
- надавати обов'язкову інформацію про харчові продукти для споживача – у відповідності із Регламентом Європейського парламенту та Ради (ЄС) № 1169/2011 від 25 жовтня 2011 р.;
- визначити поняття «ремісничий харчовий продукт», «швидкозаморожений харчовий продукт», «новітній харчовий продукт» та встановити особливі вимоги щодо маркування і реалізації таких харчових продуктів;
- запровадити положення міжнародних стандартів ISO/TS 19657:2017 щодо критеріїв натуральних харчових інгредієнтів та ISO 23662:2021 щодо критеріїв для продуктів харчування та харчових інгредієнтів, придатних для вегетаріанців та веганів;
- віднести гібридних свиней до племінних ресурсів у відповідності до вимог Регламенту ЄС 2016/1012 щодо зоотехнічних та генеалогічних умов для розведення, торгівлі та ввезення в ЄС окремих тварин;
- створити Державний реєстр харчових добавок, харчових ароматизаторів та харчових ензимів, Державний реєстр новітніх харчових продуктів та Державний реєстр тверджень про користь для здоров'я;
- визнати кормові добавки, якщо вони зареєстровані в ЄС, без проведення державної реєстрації в Україні.

Спрощено процедури експертизи, реєстрації сортів рослин та обігу насіння і садивного матеріалу згідно із положеннями законодавства ЄС [21]. Зокрема передбачається: електронна подача заявки на сорт; зменшення кількості експертних та реєстраційних процедур, скасування більшості бюрократичних поточних документів; встановлення чітких строків щодо процедур експертизи сортів: до 20 днів – розгляд заявки на сорт; уточнення фахових термінів з урахуванням директив ЄС; встановлення критеріїв для уповноваження органів сертифікації, зокрема щодо наявності власної

акредитованої лабораторії; спрощення процедури ввезення на територію України насіння і садивного матеріалу, сортів, відомості щодо яких містить реєстр сортів рослин України тощо. Встановлено, що державна реєстрація сортів, зареєстрованих у державах – членах ЄС або у США, на вимогу заявника здійснюється без проведення кваліфікаційної експертизи.

Для виконання євроінтеграційних зобов'язань України щодо вдосконалення процедури оцінки відповідності насіння і садивного матеріалу при визначенні їх сортових якостей спрощено умови для ведення насінництва й розсадництва та реалізації конкурентної політики під час польового оцінювання як складової процедури сертифікації [22]. Зокрема: надано можливість агропідприємцям укладати договір про надання послуг із польового оцінювання насінневих посівів або насаджень безпосередньо з незалежним (приватним) аудитором (агрономом-інспектором) без залучення державного органу із сертифікації; встановлено вимоги до аудитора дотримуватися конфіденційності щодо інформації, яку він отримує під час виконання робіт, його незалежності від комерційних та інших інтересів суб'єкта насінництва й розсадництва; встановлено персональну відповідальність аудитора за достовірність відомостей, внесених до виданих актів польового оцінювання та актів бракування насінневих посівів і насаджень багаторічних рослин.

Відповідно до вимог європейського законодавства для забезпечення стабільної епізоотичної ситуації в країні, на окремій території чи в господарстві актуалізовано перелік хвороб тварин, а також заходи з профілактики, локалізації та, за необхідності, ліквідації хворих тварин, які здійснюються за рахунок державного бюджету [23]. Зокрема, передбачається відшкодування з держбюджету фізичним особам вартості птиці, знищеної під час здійснення протиєпізоотичних заходів.

Виплата фізичним особам вартості живих свиней та /або живої птиці, вилучених з епізоотичного вогнища та зони захисту в разі виникнення африканської чуми свиней та /або чуми (високопатогенного грипу) птиці, здійснюється за рішенням Комісії або місцевих державних надзвичайних

протиєпізоотичних комісій на підставі заяви та акта вилучення сільськогосподарських тварин з метою їх знищення або забою під час ліквідації особливо небезпечних (карантинних) хвороб.

2.2. Міжнародна підтримка фермерства в Україні під час війни

Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО) у 2023 р. забезпечила агровиробників насінням та добривами для посівної площі близько 370 тис. га. Завдяки такій допомозі українські аграрії виростили понад 110 тис.т насіння соняшника та збільшили врожайність зернових, зібравши додатково 220 тис.т.

У рамках зазначеної програми для весняної посівної 2024 р. 7 тис. українських агровиробників безоплатно отримають мінеральні добрива загальним обсягом 14 тис. т. Отримати допомогу можуть аграрії, які: мають в обробітку від 5 га до 500 га у будь-якій області України (за винятком тимчасово окупованих територій); вирощують зернові або олійні культури; зареєстровані як юридичні особи або фізичні особи-підприємці, зокрема сімейні фермерські господарства; відповідають іншим умовам програми.

По 1 т добрива отримають заявники, які обробляють від 5 га до 20 га землі (власна та орендована). Аграрії, які обробляють від 20 га до 500 га – по 2 т добрив. Пріоритетність в отриманні добрив матимуть господарства, власницями або заявниками яких є жінки (згідно з інформацією в системі ДАР – Державному аграрному реєстрі). Видача добрив планується на листопад – грудень 2023 р. Заявку можна було подати з 1 по 14 листопада через Державний аграрний реєстр, проте, станом на 1 листопада 2023 р., реєстрацію закінчено, оскільки вже набрано необхідну кількість заявників [24].

Через Державний аграрний реєстр надається допомога від Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) у межах двох програм.

- Програма підтримки з фінансуванням від Європейського Союзу, спрямована на надання інвестиційної грантової допомоги мікро- та малим сільськогосподарським виробникам, кооперативам та асоціаціям виробників географічних зазначень (ГЗ). У програмі могли взяти участь сільськогосподарські виробники з Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та частково Чернівецької областей. Розмір грантової підтримки – від 1 тис. дол. США до 25 тис. дол. США.

- Програма з надання насіння ярих культур (пшениця, ячмінь, горох) для підтримки малих фермерів у прифронтових областях, а саме: у Сумській, Чернігівській, Донецькій, Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій, Миколаївській, Херсонській та Одеській областях. У програмі можуть взяти участь юридичні особи та фізичні особи-підприємці, які мають зареєстровані сільськогосподарські угіддя площею від 10 га до 500 га. Обсяг наданої допомоги – 2 т насіння ярих культур на господарство на вибір, залежно від регіону.

Ще один важливий напрям діяльності ФАО – підтримка селянських домогосподарств у районах, що постраждали під час бойових дій. Навесні 2023 р. члени селянських домогосподарств на території кількох громад Харківщини отримали від ФАО насіннєву картоплю та насіння овочів з борщового набору. Загалом такою допомогою було охоплено 5 тис. родин, кожна з яких безкоштовно отримала по 50 кг картоплі та набори високоякісного насіння капусти, редьки, баклажанів, цибулі, буряка, помідорів тощо. Така допомога надавалася завдяки фінансовій підтримці Гуманітарного фонду для України, урядів Німеччини, Франції, Японії, а також Європейського Союзу. Також допомогу отримали і члени селянських домогосподарств, які вирощують птицю або свиней для власних потреб. Крім того, навесні 2023 р., за сприяння ФАО, понад 9 тис. родин у 13 громадах Харківської області, що постраждали від війни, отримали набори кормів для відгодівлі птиці й тварин. Зокрема, власникам селянських домогосподарств роздали понад 8 тис. наборів для відгодівлі курей та 2631 комплект для відгодівлі свиней. Також мешканці

Дергачівської й Печенізької громад отримали 1100 курчат і, відповідно, стільки ж наборів спеціального корму для їх вигодовування [25].

Міжнародна гуманітарна організація Mercy Corps пропонує дві програми грантів – агропідприємствам, які релокували свій бізнес, а також фермерським підприємствам для подолання наслідків війни в Київській, Полтавській, Сумській та Чернігівській областях. Фінансова підтримка надається через Швейцарську агенцію розвитку та співробітництва (SDC). Допомога (середній обсяг – 40 тис. дол. США) малим та середнім фермерським підприємствам надається у спосіб співінвестування в перероблення, виробництва з доданою вартістю, зберігання, надання різних сільськогосподарських послуг тощо.

Також агропідприємства можуть скористатися Програмою фінансової допомоги для релокованого (або такого, що знаходиться в процесі релокації) через війну малого та середнього бізнесу. Програма доступна в Київській, Івано-Франківській, Львівській та Тернопільській областях для збереження та створення робочих місць для ВПО та населення, яке постраждало внаслідок бойових дій. Фінансова допомога (середній обсяг – 20 тис. дол. США) надається на придбання основних засобів. Умовою участі в зазначених програмах є інвестиція власних коштів до 50 % від суми фінансової допомоги [26].

З метою підвищення стійкості та ефективності фермерського бізнесу відкрився Центр розвитку фермерства «Врожай Перемоги», який працюватиме у 8 областях України (Івано-Франківській, Вінницькій, Тернопільській, Львівській, Рівненській, Хмельницькій, Чернівецькій та Черкаській). Центр запрацював у межах проєкту міжнародної співпраці ReACT4UA («Застосування та імплементація Угоди про асоціацію між ЄС та Україною у сфері торгівлі») за фінансування уряду Німеччини. Проєкт реалізується ГО «Буковинська агенція регіонального розвитку» у партнерстві з Всеукраїнською громадською організацією «Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України» та Громадською спілкою «Агенція місцевого економічного розвитку

Яворівщини». Центр надає безкоштовні послуги, орієнтовані на потреби фермерів, інформує про інновації у рослинництві та допомагає посилювати спроможність фермерів адаптуватися до змін в агросекторі та нових потреб, змінювати свої бізнес-моделі, диверсифікувати виробництва та залучати фінансові ресурси для розвитку бізнесу [27].

Ужиті заходи зменшать негативні наслідки війни для агросектора, створять умови для збереження та відновлення його виробничого потенціалу. Подальша державна аграрна політика має спрямовуватися на підвищення стійкості аграрного сектора в умовах повномасштабної війни та повоєнного відновлення.

Ключові напрями в умовах повномасштабної війни мають орієнтуватися на збереження ефективності ланцюга «виробництво – переробка – зберігання – постачання населенню продуктів харчування». Вкрай важливими є нарощування виробництва сільськогосподарської продукції, пошук та створення нових (зокрема тимчасових) об'єктів для зберігання та первинної переробки продукції, залучення всіх можливостей державного та приватного секторів для постачання продуктів харчування в місця їх збуту.

В умовах повоєнного відновлення варто забезпечити диверсифікацію розвитку аграрного виробництва на основі підвищення капіталізації та інвестиційної привабливості агропідприємств, формування ринкових інститутів, що передбачатиме підвищення ефективності використовуваних у сільському господарстві ресурсів, зміцнення продовольчої безпеки держави, розвиток багатокладності, нарощування експорту товарів з більшою доданою вартістю.

2.3. Оцінка ефективності державного регулювання фермерства в Рівненській області

На території Рівненської області функціонує 328 фермерських господарств станом на кінець 2023 року у секторі сільського господарства.

Згідно з виступом профільного заступника голови обласної державної адміністрації, в середньому на одного фермера припадає 100 гектарів сільськогосподарських угідь. Під час брифінгу були обговорені переваги сімейних господарств та обговорено перспективи розвитку фермерського сектора в області. Представники департаменту агропромислового розвитку роз'яснили юридичні аспекти створення сімейних господарств.

У 90-х роках фермери в області мали невеликі господарства, їх кількість тоді становила 340. Сільськогосподарські угіддя на одне господарство складали понад 14 гектарів. Протягом цих років фермери посилювали свої господарства. На сьогодні в області існує близько 330 активних фермерських господарств, і середня площа сільськогосподарських угідь на одного фермера становить приблизно сто гектарів.

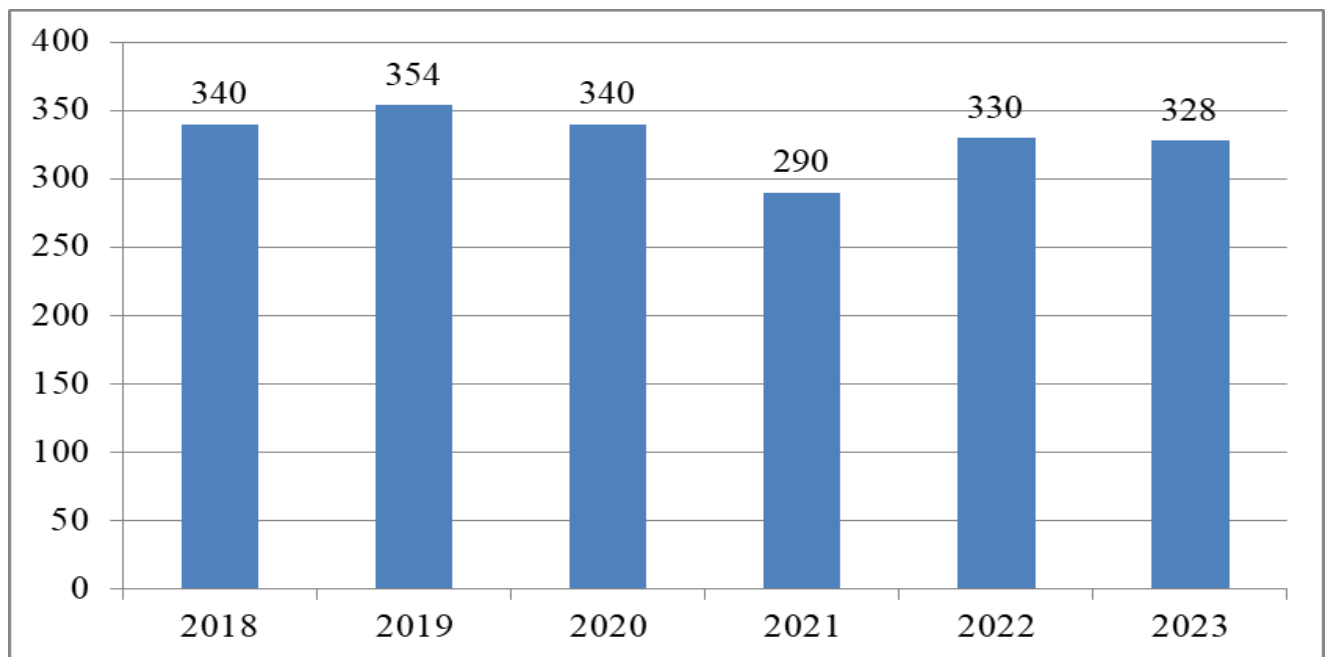

Рис.2.5. Динаміка фермерських господарств Рівненської області

Джерело: складено автором згідно статистичних даних ОВА

У 2022 році фермери в Рівненській області здійснили значний внесок у сільськогосподарське виробництво, досягнувши обсягу продукції на суму 859 мільйонів гривень, що складає 10% від загального обсягу сільськогосподарського виробництва в області.

Зазначено, що одним із найперспективніших напрямків для фермерів є органічне виробництво, перехід до різноманітних крафтових видів продукції. Виділено, що у цьому напрямку фермери виявляються конкурентоспроможними, оскільки можуть активно розвивати та адаптувати свою продукцію до змінних потреб ринку. Цей підхід надає фермерам можливість оперативно реагувати на зміни в споживчому попиті та демонструє їх гнучкість у виборі стратегій виробництва.

Такий підхід до сільськогосподарського виробництва в області вказує на тенденцію розвитку новаторських та високотехнологічних методів виробництва, а також на пошук фермерами нішевих ринків, що сприяє їхньому сталому розвитку та підвищенню конкурентоспроможності на аграрному ринку.

У Рівненській області налічується 47 сімейних фермерських господарств серед 179 тисяч індивідуальних господарств. Цей показник свідчить про певний інтерес та активність сільськогосподарських суб'єктів у переході від індивідуальних господарств до сімейних фермерських господарств, надаючи їм можливість функціонувати без статусу юридичної особи.

Цей процес реєстрації індивідуальних господарств як сімейних фермерських господарств виявляється особливо активним у Острозькій тергромаді, де функціонує шість сімейних фермерських господарств, а також у Костопільській тергромаді, де налічується п'ять сімейних фермерських господарств.

Цей тренд свідчить про прагнення господарів до більш організованої форми господарювання та можливості спільного вирішення питань, пов'язаних із сільськогосподарською діяльністю, у межах сімейного фермерського господарства.

За даними, найпопулярнішою галуззю серед 60% новостворених сімейних господарств в Рівненській області є молочне виробництво. Зазначено, що в таких господарствах утримують понад 500 корів. Посадовець наголосив на

важливості цього напрямку для подальшого розвитку промислового комплексу та визначив сімейні молочні ферми як ключовий елемент в цьому процесі.

Висловлено думку, що тваринництво загалом та молочна галузь зокрема є важливими напрямками розвитку, і сімейні господарства в цьому контексті грають провідну роль. Висловлено сподівання, що залучення більше людей до цієї форми господарювання може сприяти глобальному розвитку сімейних господарств та в цілому зміцненню роль сільськогосподарського сектору в економіці області.

У 2022 році 145 фермерських господарств в області подали заявки до державного аграрного реєстру, це дає можливість претендувати на державну підтримку.

Зокрема, фермери отримали субсидію на одиницю оброблювальних угідь, тобто на один гектар землі, 3 100 грн. На програму подавалися виробники сільгосппродукції, що оброблять не менше одного і не більше 120 га земель.

Для агровиробників, які утримують від трьох до ста корів, доступна дотація на утримання худоби. За такою програмою в області півтори тисячі заявників отримали 54 млн грн. Це як фермерські, так і індивідуальні господарства.

Також одна з державних програм — це доплата на користь застрахованих осіб. Голови фермерського господарства можуть компенсувати плату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. За перший квартал 2023 року 16 голів та п'ять членів сімейних фермерських господарств скористалися такою підтримкою.

У 2022 році діяла комплексна програма розвитку агропромислового комплексу, що дозволяла частково відшкодувати вартість закупленого поголів'я для подальшого відтворення. Програмою скористалися шість фермерських господарств, які закупили майже 80 голів племінної худоби та отримали компенсацію 2,3 млн грн.

Про Програму підтримки фермерських господарств Рівненської області на 2021 - 2023 роки.

Програма підтримки фермерських господарств Рівненської області на 2021 - 2023 роки (далі - Програма) розроблена відповідно до Закону України «Про фермерське господарство», на виконання Державної стратегії регіонального розвитку на 2021 - 2027 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 року № 695, Стратегії розвитку Рівненської області на період до 2027 року, схваленої розпорядженням голови облдержадміністрації від 28 грудня 2019 року № 1098, затвердженої рішенням обласної ради від 13 березня 2020 року № 1618, плану на 2021 - 2023 роки із реалізації Стратегії розвитку Рівненської області на період до 2027 року, схваленого розпорядженням голови облдержадміністрації від 14 лютого 2020 року № 77, затвердженого рішенням обласної ради від 13 березня 2020 року № 1619 та з метою розвитку фермерських господарств області.

В області створено понад 600 фермерських господарств, які здійснюють виробництво сільськогосподарської продукції, зокрема овочів, картоплі, зерна, молока, м'яса.

Однак, нестабільна цінова політика щодо виробленої продукції, існуючий диспаритет цін та інші фактори стримують розвиток фермерства, негативно впливають на рентабельність виробництва.

Метою Програми є поліпшення економічної ефективності роботи фермерських господарств, застосування сучасних технологій виробництва сільськогосподарської продукції, зниження її собівартості та підвищення рентабельності, збільшення кількості фермерських господарств, збільшення поголів'я худоби та підвищення її продуктивності.

Фінансове забезпечення Програми здійснюється за рахунок:

- коштів обласного бюджету;
- інших не заборонених чинним законодавством джерел.
- Кошти із обласного бюджету надаються фермерським господарствам, зареєстрованим на території області, які здійснюють виробничу діяльність, шляхом надання кредитів голові (засновнику) фермерського господарства на виробничі потреби з терміном його погашення до п'яти років.

Фінансування Програми спрямовується на заходи для:

- придбання причіпного інвентарю, обладнання, пально-мастильних матеріалів, насіння, мінеральних добрив, засобів захисту рослин в сумі що не перевищує 100 тисяч гривень;
- придбання сільськогосподарської техніки, підтримки розвитку тваринницької галузі – витрати, пов’язані з будівництвом та реконструкцією тваринницьких приміщень, закупівлею поголів’я сільськогосподарських тварин та обладнання для тваринницьких приміщень в сумі що не перевищує 200 тисяч гривень.

На рис.2.6. представлено динаміку фінансування по роках за програмою .

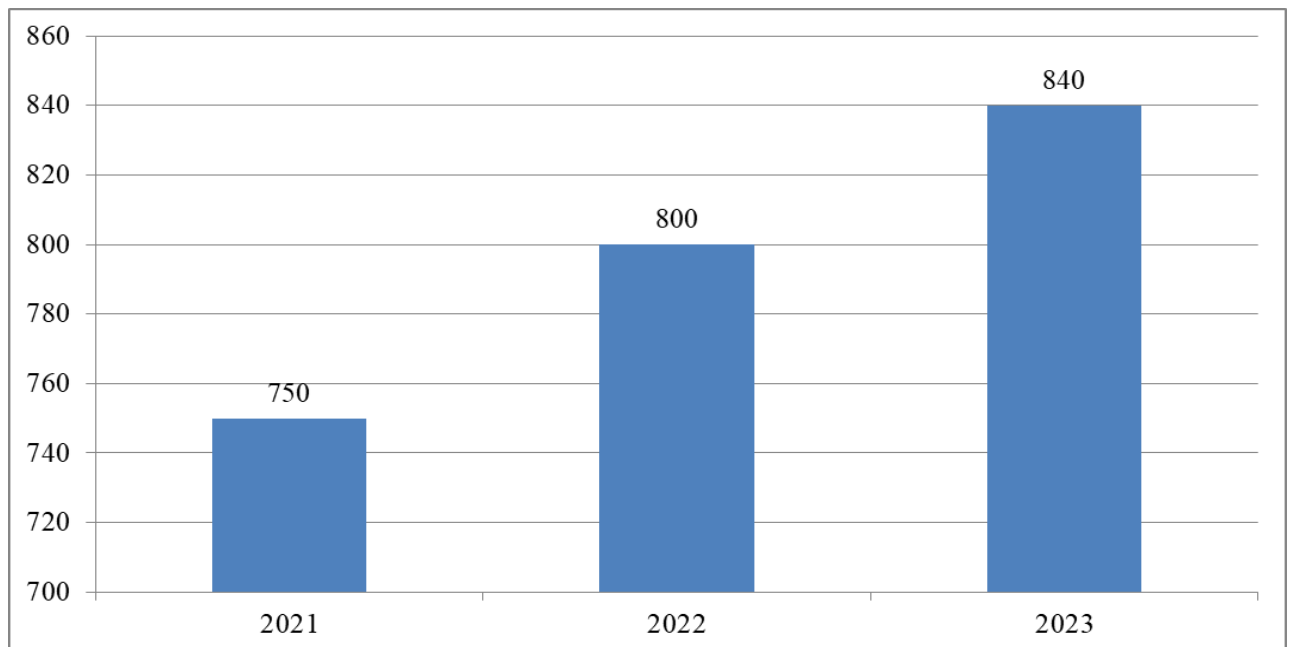

Рис.2.6. Динаміка фінансування по роках за «Програмою підтримки фермерських господарств Рівненської області на 2021 - 2023 роки» тис.грн..

Виділення коштів з обласного бюджету на Програму здійснюватиметься на підставі розрахунків департаменту агропромислового розвитку облдержадміністрації, які подаються щороку департаменту фінансів облдержадміністрації.

В табл.2.1. представлено Паспорт Програми підтримки фермерських господарств Рівненської області на 2021 - 2023 роки.

Таблиця 2.1

Паспорт Програми підтримки фермерських господарств Рівненської області на 2021 - 2023 роки.

Ініціатор розроблення Програми	Рівненська обласна державна адміністрація
Розробник Програми	Департамент агропромислового розвитку Рівненської обласної державної адміністрації
Головний розпорядник коштів обласного бюджету для реалізації Програми	Департамент агропромислового розвитку Рівненської обласної державної адміністрації
Відповідальні виконавці Програми	Рівненський обласний фонд підтримки індивідуального житлового будівництва на селі, департамент агропромислового розвитку Рівненської обласної державної адміністрації
Учасники Програми	Департамент агропромислового розвитку Рівненської обласної державної адміністрації, Рівненський обласний фонд підтримки індивідуального житлового будівництва на селі, фермерські господарства
Термін реалізації Програми підтримки фермерських господарств	2021 - 2023 роки
Перелік бюджетів, які беруть участь у виконанні Програми	Обласний бюджет, інші джерела фінансування
Загальний обсяг фінансових ресурсів, необхідних для реалізації Програми, тис. гривень	2390

1. Ініціатор розроблення Програми: Рівненська обласна державна адміністрація виступила ініціатором розроблення програми підтримки фермерських господарств на період з 2021 по 2023 роки.

2. Розробник Програми: Департамент агропромислового розвитку Рівненської обласної державної адміністрації відповідав за створення та розробку усіх аспектів програми.

3. Головний розпорядник коштів обласного бюджету для реалізації Програми: Департамент агропромислового розвитку Рівненської обласної державної адміністрації виконував функції головного розпорядника коштів, виділених з обласного бюджету для втілення програми.

4. Відповідальні виконавці Програми:

- Рівненський обласний фонд підтримки індивідуального житлового будівництва на селі;
- Департамент агропромислового розвитку Рівненської обласної державної адміністрації.

5. Учасники Програми: Учасниками програми були:

- Департамент агропромислового розвитку Рівненської обласної державної адміністрації;
- Рівненський обласний фонд підтримки індивідуального житлового будівництва на селі;
- Фермерські господарства.

6. Термін реалізації Програми: Програма підтримки фермерських господарств реалізовувалася протягом трьох років, з 2021 по 2023 роки.

7. Перелік бюджетів, які беруть участь у виконанні Програми: У виконанні програми брали участь обласний бюджет та інші джерела фінансування.

8. Загальний обсяг фінансових ресурсів, необхідних для реалізації Програми: Загальний обсяг фінансових ресурсів, необхідних для реалізації Програми, становив 2390 тис. гривень.

Цей паспорт надає повний огляд ключових аспектів Програми підтримки фермерських господарств у Рівненській області на період 2021-2023 років.

Висновки до розділу 2

Більшість фермерів, а саме 80%, виявили потребу у різноманітній допомозі, зокрема 78,3% респондентів відзначили необхідність фінансової підтримки від кредитних установ чи донорських програм. З цієї категорії фермерів, понад половина, а саме 52,3%, вказали, що для фінансування своєї діяльності потрібна сума в діапазоні від 500 тисяч до 5 мільйонів гривень. Розглянуто, які заходи застосовувалися для фінансової підтримки сільгосптоваровиробників у період дії воєнного стану. Подовжено дію державної програми «Доступні кредити 5–7–9 %», розширено перелік

культур, на які надаються гранти для розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства, також змінено умови отримання грантів, Урегульовано надання одноразової грошової допомоги постраждалому населенню за втрачений урожай внаслідок підриву російськими окупантами греблі Каховської гідроелектростанції, Впроваджується державна підтримка аграріїв та організацій водокористувачів, які використовують меліоровані землі, Відновлено передбачені державою додаткові стимули для створення та розвитку СФГ (сімейного фермерського господарства) без створення юридичної особи, які були призупинені.

У період дії воєнного стану в Україні спостерігалися значущі зрушення в сфері фінансової підтримки сільгосптоваровиробників. Держава вжила широкого спектру заходів, спрямованих на поліпшення фінансового становища аграріїв та підтримку сільськогосподарського сектору. Зокрема, продовжено дію успішної державної програми «Доступні кредити 5–7–9 %», що сприяє доступу до низькодошкільних кредитів для сільськогосподарських підприємств. У рамках урядової грантової програми підтримки малого та середнього бізнесу, введеної з липня 2022 року, відбулися значущі зміни, а саме розширено перелік культур, що підлягають отриманню грантів для розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства. Умови отримання грантів також були переглянуті для забезпечення більшої ефективності та сприяння сталому розвитку агросектору. Значно полегшено фінансове тягарювання населення, постраждалого від підриву російськими окупантами греблі Каховської гідроелектростанції, шляхом надання одноразової грошової допомоги за втрачений урожай. Додатково, відновлено державні стимули для створення та розвитку сімейних фермерських господарств без створення юридичної особи, що сприятиме розвитку сільськогосподарських підприємств. Надана підтримка аграріям та організаціям водокористувачів, що використовують меліоровані землі, свідчить про важливість забезпечення стійкого та ефективного використання природних ресурсів. Додавання підприємств, які займаються виробництвом ветеринарних препаратів, до переліку об'єктів критичної

інфраструктури свідчить про усвідомлення важливості цієї галузі для забезпечення здоров'я тварин та якості продукції. Регулювання цін на продовольчі товари та скасування ліцензування експорту агропродукції спрямовані на забезпечення стабільності продовольчого забезпечення та зміцнення позицій українських сільськогосподарських виробників на світовому ринку. Удосконалення механізму збирання та уніфікації даних про реєстровані в Україні пестициди та агрохімікати свідчить про важливість контролю за якістю та безпекою використання хімічних засобів у сільському господарстві. Загалом, вжиті заходи свідчать про визнання важливості сільськогосподарського сектору для економіки країни та відображають наміри держави забезпечити стійкий та сталій розвиток сільськогосподарського виробництва.

На території Рівненської області функціонує 328 фермерських господарств станом на кінець 2023 року у секторі сільського господарства. Згідно з виступом профільного заступника голови обласної державної адміністрації, в середньому на одного фермера припадає 100 гектарів сільськогосподарських угідь. Під час брифінгу були обговорені переваги сімейних господарств та обговорено перспективи розвитку фермерського сектора в області. Представники департаменту агропромислового розвитку роз'яснили юридичні аспекти створення сімейних господарств. У 2022 році фермери в Рівненській області здійснили значний внесок у сільськогосподарське виробництво, досягнувши обсягу продукції на суму 859 мільйонів гривень, що складає 10% від загального обсягу сільськогосподарського виробництва в області. Висновок щодо ефективності державного регулювання фермерства в Рівненській області на період 2021-2023 років, оснований на аналізі Програми підтримки фермерських господарств, свідчить про вдале впровадження стратегічних заходів у відповідності до визначених нормативно-правових актів. Програма, розроблена згідно з Законом України «Про фермерське господарство», відповідає вимогам Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки та Стратегії розвитку

Рівненської області до 2027 року. Її реалізація є ключовим елементом плану на 2021-2023 роки і направлена на підтримку фермерських господарств в регіоні. Важливим аспектом є врахування програмою потреб та пріоритетів фермерських господарств, сприяння їхньому сталому розвитку та забезпечення відповідності обласним стратегічним цілям. Адаптація Програми до діючих регулятивних та стратегічних рамок свідчить про компетентний підхід до планування і регулювання сільськогосподарського сектору. Застосування програми також сприяє впровадженню принципів децентралізації та самоврядування на регіональному рівні, що відповідає загальнодержавним стратегічним цілям. З урахуванням вищезазначеного, можна зробити висновок, що Програма підтримки фермерських господарств у Рівненській області виявилася ефективним інструментом для стимулювання розвитку сільськогосподарського сектору, сприяючи досягненню обласних та загальнодержавних стратегічних цілей у цілому.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКОМ ФЕРМЕРСТВА В УКРАЇНІ

3.1. Напрямки покращення державної підтримки розвитку фермерського господарства з врахуванням зарубіжного досвіду

Розглянемо зарубіжний досвід державної підтримки фермерського господарства саме у напрямку фінансування.

У передових економіках, для підтримки розвитку сільськогосподарського сектору, держава використовує різноманітні інструменти та заходи, спрямовані на стимулювання та регулювання агропромислового комплексу. Ці заходи включають гнучку фіскальну політику, участь у преференційному кредитуванні, активне залучення до страхування сільськогосподарської сфери, фінансову підтримку для дрібних виробників, а також цінове та тарифне регулювання. До цього приєднуються інші заходи державної підтримки та регулювання. Саме завдяки активній державній підтримці сільськогосподарського сектору, такі країни, як США, Канада, країни Європейського Союзу, Китай та Японія, стали одними з провідних експортерів продовольства. Ця підтримка сприяла збільшенню обсягів виробництва у сільському господарстві та зміцненню їхньої продовольчої безпеки. Державна підтримка у формі сприяння фінансовим ресурсам, заохочення інновацій та покращення доступу до ринків не лише стимулює внутрішній агропромисловий розвиток, а й сприяє їхній успішності на міжнародній арені, забезпечуючи стійкий експорт та вплив на світовий ринок продовольства.

У структурі державної підтримки агропромислового комплексу в Сполучених Штатах Америки велика частка системи належить субсидіям, спрямованим на регулювання цін. Механізм цінового контролю включає встановлення не лише мінімальних і максимальних меж цін, але й умовних цінових стандартів, які держава намагається утримувати на визначеному рівні.

Зокрема, держава активно проводить закупівку агропродукції для товарної інтервенції та підтримки цінових умов на продукцію сільськогосподарського сектору. Ці механізми стабілізують ринкові ціни та сприяють контролю над виробництвом та збутом сільськогосподарської продукції. Такі заходи стають важливими для забезпечення сталості та прогнозованості на ринку, а також для заохочення виробництва та підтримки доходів фермерів. Однак, використання цих інструментів потребує уважного балансування, оскільки неправильне регулювання цін може призвести до недоліків у функціонуванні ринку та викликати непередбачувані наслідки для економіки агропромислового сектору [3].

Для збереження конкурентоспроможного сільського господарства, Міністерство сільського господарства США сприяє розвитку підприємницької активності фермерів і власників ранчо, сприяючи їх зусиллям у створенні та утриманні прибуткового бізнесу. Також, надаються фінансові заходи підтримки тим виробникам, що постраждали від природних катастроф. Дослідницькі підрозділи Міністерства сільського господарства продовжують впровадження високопродуктивних сортів рослин і тварин, а також інноваційних методів управління, спрямованих на покращення ефективності методів сільського господарства. Крім цього, важливим елементом системи державної підтримки агропромислового комплексу в США є система страхування [4], яка гарантує фінансову захищеність для фермерів у разі природних катастроф або непередбачуваних обставин. Такі заходи сприяють збереженню стабільності та стимулюють відновлення аграрного сектору у випадку негативних впливів природи чи ринкових коливань.

Для України може бути значущим досвід Японії у сфері державної підтримки агропромислового комплексу. Аналіз системи державної підтримки сільськогосподарського сектору в цій країні показує, що практично 80% обсягів сільськогосподарського виробництва підлягає державним програмам та заходам. Японія має різноманітні програми державної підтримки сільськогосподарського сектору, орієнтовані на забезпечення стабільності

виробництва, підвищення якості продукції та підтримку сільських господарств. Один із ключових аспектів державної підтримки сільськогосподарського сектору в Японії - це система субсидій та пільг для сільськогосподарських виробників. Ці субсидії надаються у формі прямих платежів, грантів, допомоги в закупівлі обладнання та технологій, а також фінансової підтримки для розвитку господарств.

Державна програма Японії для підтримки сільськогосподарського сектору також включає науково-дослідну роботу та розвиток новітніх технологій. Це дозволяє сільському господарству використовувати передові методи виробництва, підвищує продуктивність та конкурентоспроможність. Крім того, японська урядова політика також спрямована на підтримку малих сільськогосподарських господарств та розвиток сільських районів, що допомагає підтримати місцеву спільноту та забезпечити стале розвиток регіонів. Уряд Японії також активно застосовує заходи тарифного захисту та квот для захисту внутрішнього сільськогосподарського ринку від зовнішньої конкуренції. Це дозволяє зберегти внутрішню стабільність цін на продукцію сільського господарства та захищає внутрішніх виробників від зовнішнього демпінгу [5].

Загалом, державна підтримка сільськогосподарського виробництва в Японії включає в себе широкий спектр заходів, спрямованих на забезпечення стабільності, підвищення якості та конкурентоспроможності продукції, а також на розвиток сільських територій та підтримку малих господарств.

Канада має довгу історію державної підтримки агропромислового комплексу, і цей досвід може бути корисним для інших країн. Ось кілька ключових аспектів державної підтримки фінансування агропромислового сектору в Канаді:

1 Особливістю канадської системи управління сільським господарством є також активна участь громадських організацій та фермерських спілок у формуванні політики. Діалог між урядовими структурами та представниками

сільськогосподарського сектору сприяє виробленню більш збалансованих та ефективних стратегій розвитку галузі.

Канада також визначається великою увагою до збереження природних ресурсів та сталим методам сільського господарства. Програми підтримки та стимулювання використання екологічно чистих технологій та методів сприяють сталому розвитку сільськогосподарського виробництва.

Крім того, уряд Канади активно працює над розвитком наукових досліджень у галузі сільського господарства, сприяючи інноваціям та впровадженню передових технологій. Це сприяє підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності канадських сільгосппідприємств.

Важливим аспектом системи також є підтримка малих та сімейних фермерських господарств, яка допомагає забезпечити різноманіття та стійкість в аграрному секторі. Це сприяє соціально-економічному розвитку різних регіонів Канади та зміцнює їх економічну базу.

2 Канадський аграрний кредитний корпус (Canadian Agricultural Loans Act Program) відіграє ключову роль у забезпеченні фермерів пільговими кредитами. Ця програма не лише надає доступ до фінансових ресурсів, але й враховує особливості аграрного сектору, сприяючи розвитку сільського господарства в різних регіонах Канади.

Система страхування врожаїв та захисту від природних лих є ще однією важливою складовою сільськогосподарської підтримки в Канаді. Ці заходи допомагають фермерам зменшити фінансові ризики, пов'язані з непередбаченими природними подіями чи несприятливими погодними умовами. Виплата відшкодувань у разі втрат забезпечує стабільність фінансового положення сільських господарств та сприяє їхньому відновленню після негативних впливів.

Ці заходи, спрямовані на фінансову підтримку та захист від ризиків, відображають зобов'язання уряду Канади до стійкого розвитку сільського господарства та забезпечення його відповідності сучасним викликам та змінам в глобальному аграрному середовищі.

3 Канада активно інвестує в науково-дослідну роботу, спрямовану на розвиток передових технологій та удосконалення методів виробництва в аграрному секторі. Уряд не лише фінансує наукові дослідження, але й встановлює партнерства з університетами та науковими установами для спільного вирішення ключових завдань сільського господарства.

Співпраця з університетами та дослідницькими установами гарантує обмін знаннями та експертизою між науковою спільнотою та практикуючими фахівцями. Це сприяє ефективнішому впровадженню новітніх рішень у практику сільськогосподарського виробництва.

Ключовим аспектом такої стратегії є підтримка інновацій та впровадження передових технологій у сільське господарство. Дослідницькі проекти охоплюють широкий спектр сфер, включаючи генетичне вдосконалення рослин, ефективне використання ресурсів та розвиток екологічно чистих методів виробництва.

Ця активна інвестиційна політика в галузь дослідження та розвитку свідчить про зобов'язання Канади до сталого розвитку сільського господарства та забезпечення його конкурентоспроможності на глобальному ринку.

4 Канадський уряд виявляє активну підтримку експорту аграрної продукції, ініціюючи заходи для полегшення розширення підприємств на міжнародних ринках. Це включає надання підтримки та стимулів компаніям, спрямованих на збільшення їхньої глобальної присутності та забезпечення конкурентоспроможності канадської аграрної продукції у світовому масштабі.

5 Канада приділяє велику увагу підтримці нових фермерів та сімейних господарств, вживаючи заходів для забезпечення їхнього успішного старту та стійкого розвитку. Ця підтримка включає фінансову допомогу, спрямовану на зменшення фінансових бар'єрів для молодих фермерів, а також надання навчання і консультацій, що сприяють підвищенню їхньої фаховості та вмінь у галузі сільського господарства. Ці заходи сприяють розвитку нового покоління фермерів та зміцнюють сімейні господарства, сприяючи їхньому внеску у сталість та процвітання аграрного сектору.

6 Канада активно реалізує екологічні ініціативи, спрямовані на підтримку сталого та відповідального сільського виробництва. Однією з ключових складових цих програм є підтримка органічного сільського господарства, що сприяє використанню екологічно чистих методів виробництва та збереженню природних ресурсів.

Крім того, Канада розробляє та впроваджує програми зменшення впливу на навколишнє середовище в аграрному секторі. Ці програми спрямовані на впровадження ефективних технологій, які зменшують викиди та мінімізують вплив сільськогосподарської діяльності на екосистеми та водні ресурси. Такий підхід відображає зобов'язання Канади до екологічно відповідального розвитку сільського господарства, сприяючи збереженню навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

Ці аспекти державної підтримки в агропромисловому секторі Канади можуть бути важливими для інших країн, що шукають ефективні методи підтримки сільськогосподарського виробництва та розвитку сільських територій.

Окрім фінансування, слід зауважити, що важливим для розвитку фермерства в Україні, є сприяння виходу на нові міжнародні ринки, включаючи ринки Європейського Союзу, що представляє собою критичний аспект для довгострокового розвитку фермерського сектору. Забезпечення фермерських господарств та кооперативів підтримкою у цій сфері стає істотною задачею. Спеціалізовані програми підтримки, спрямовані на експортно-орієнтовані фермерські господарства та кооперативи, мають обов'язково включати в себе різноманітні аспекти. Серед них розробка та адаптація асортименту продукції для відповідності вимогам зовнішніх ринків, проходження процедур сертифікації та отримання необхідних дозволів, забезпечення ефективної логістики для транспортування товарів за кордоном та використання міжнародних банківських інструментів для фінансування експортних операцій. Додатково, співпраця на різних рівнях, від місцевого до міжнародного, має стати важливим елементом таких програм. Це включає у себе можливість

кооперації та об'єднання ресурсів між різними фермерськими господарствами та кооперативами, спільною підготовкою та участю у міжнародних виставках та ярмарках, а також залученням до співпраці локальних та іноземних партнерів. Ці заходи підтримки сприятимуть розвитку міжнародної торгівлі фермерською продукцією, збільшенню експортних обсягів та підсилитимуть стійкість та конкурентоспроможність фермерського господарства в довгостроковій перспективі.

Досвід країн Європейського Союзу (ЄС) може бути вельми корисним для розвитку фермерства в інших країнах. ЄС відомий своєю розвинутою сільськогосподарською політикою та практиками, які сприяють стійкому розвитку цього сектору. Ключові аспекти представлено на рис. 3.1.

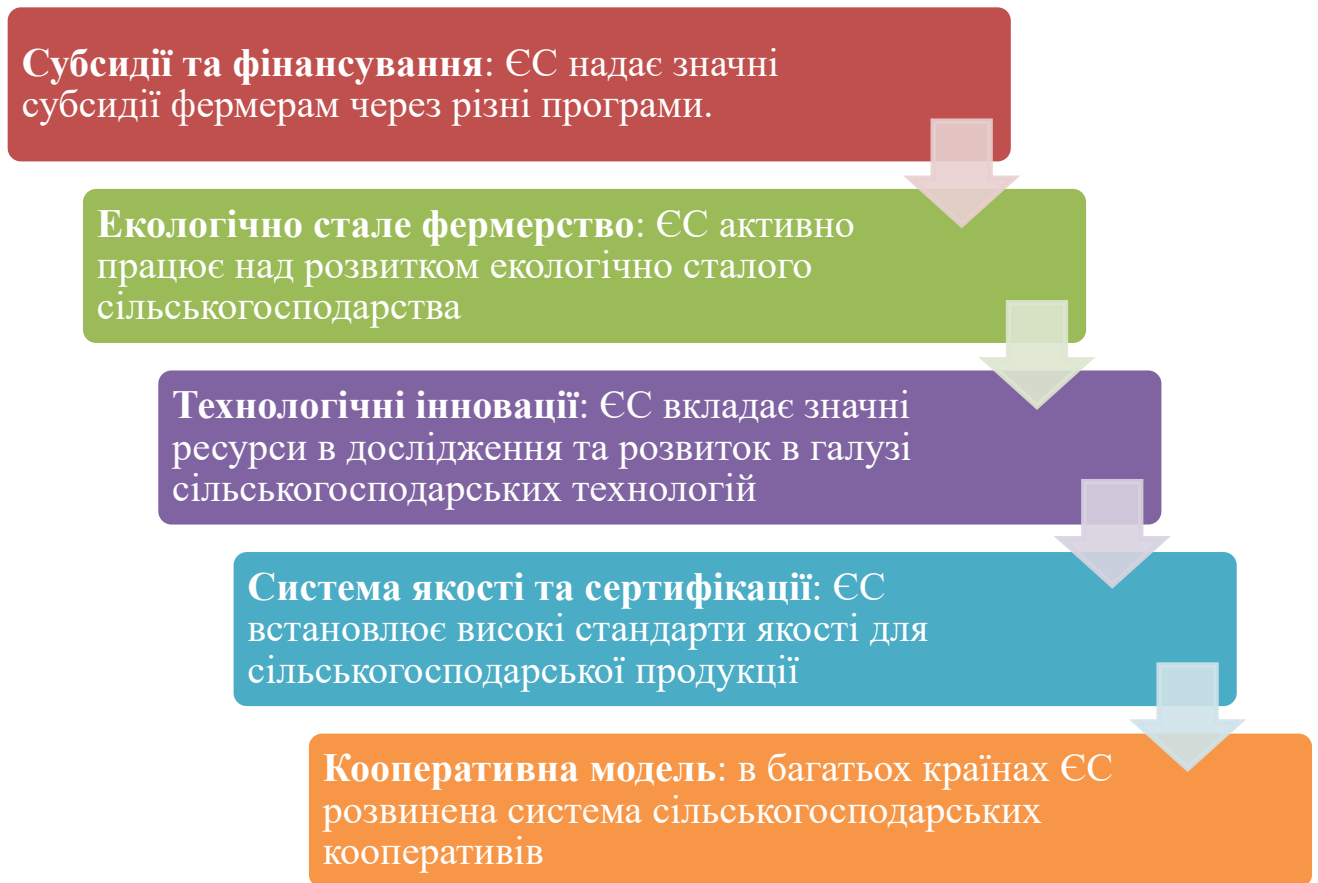

Рис.3.1. Ключові аспекти досвіду країн Європейського Союзу в управлінні розвитком фермерства

Європейський Союз визначається великим обсягом субсидій та фінансової підтримки для розвитку сільського господарства, що сприяє його

стабільності та ефективності. Різноманітні програми та ініціативи спрямовані на забезпечення стійкого розвитку аграрного сектору та підтримку фермерських господарств. Декілька ключових аспектів варто розглянути:

1. Прямі платежі для фермерів: багато країн ЄС використовують систему прямих платежів, де фермери отримують фінансову компенсацію безпосередньо за площу використаної землі чи кількість вирощених тварин. Наприклад, система європейських премій за одиницю площі надає фінансову стабільність фермерам.

2. Розвиток сільськогосподарської інфраструктури: фінансування використовується для покращення сільськогосподарської інфраструктури, такої як дороги, системи поливу, сховища для зерна та інші важливі об'єкти. Наприклад, Німеччина і Швеція активно інвестують у сучасні сільськогосподарські технології та інфраструктуру для підвищення продуктивності.

3. Технологічні інновації та наука: Країни ЄС відзначаються інтенсивним дослідженням у сфері сільського господарства. Фінансування відводиться для розвитку сучасних технологій, які поліпшують ефективність виробництва. Наприклад, Нідерланди здобули популярність завдяки застосуванню передових систем тепличного вирощування та гідропоніки.

4. Навчання та консультації фермерів: програми підтримки включають в себе навчання та консультації для фермерів, спрямовані на підвищення їхньої ефективності та усунення ризиків. Наприклад, Франція надає підтримку для навчальних курсів з сучасних методів виробництва та управління господарством. У Європейському Союзі надається значна підтримка фермерам через програми навчання та консультацій. Ці заходи спрямовані на підвищення ефективності та зменшення ризиків у галузі сільського господарства. Наприклад, Франція реалізує підтримку, яка включає навчання фермерів у сучасних методах виробництва та управління господарством. Ініціативи також охоплюють консультації, обмін досвідом, та адаптацію до змін у кліматі та ринкових умовах, сприяючи сталому розвитку аграрного сектору в ЄС.

5. Страхування врожаю та ризики: ЄС також розвиває системи страхування для фермерів, які можуть зменшити фінансові втрати в разі негативного впливу природних катастроф чи інших ризиків.

Ці фінансові підходи стали важливим інструментом для забезпечення стабільності та ефективності сільського господарства в Європейському Союзі, і їх можна розглядати як приклади успішних стратегій для розвитку фермерського сектору в інших регіонах світу.

Європейський Союз визнає важливість розвитку екологічно сталого сільського господарства для збереження навколишнього середовища та забезпечення довгострокової стійкості сільськогосподарського сектору. Цей підхід включає в себе декілька ключових аспектів:

1. Агроекологічні практики: ЄС сприяє впровадженню агроекологічних методів вирощування, які сприяють ефективному використанню ресурсів та зменшенню використання хімічних пестицидів та добрив. Наприклад, органічне сільське господарство стає все більш поширеним, де використання хімічних речовин обмежене, а рослинництво та тваринництво орієнтовані на збереження різноманіття та структури ґрунту.

2. Збереження біорізноманіття: ЄС звертає особливу увагу на питання збереження біорізноманіття в аграрних екосистемах. Підтримка для створення природоохоронних зон, використання екологічних коридорів та інших заходів допомагає підтримувати різноманіття рослин та тварин у сільських областях.

3. Охорона ґрунту та водних ресурсів: Європейський Союз вживає заходів для зменшення ерозії ґрунту та забруднення водних ресурсів внаслідок сільськогосподарської діяльності. Це включає в себе раціональне використання води, системи обробки стічних вод, а також підтримку методів збереження вологи та управління ґрунтом.

4. Енергоефективність: важливим аспектом є підтримка енергоефективних практик у сільському господарстві. Використання відновлювальних джерел енергії, енергозберігаючих технологій та раціональне

використання енергії є частиною стратегії спрямованої на зменшення вуглецевого сліду сільського господарства.

Прикладами країн ЄС, які активно розвивають екологічно стале сільське господарство, є Швеція, Данія та Австрія. Ці країни впроваджують інноваційні підходи та програми для збереження природних ресурсів та стимулювання екологічно відповідальної сільськогосподарської діяльності.

Європейський Союз визнає важливість використання технологічних інновацій для підвищення продуктивності, стійкості та ефективності сільськогосподарського сектору. Великі інвестиції та дослідження спрямовані на розвиток різноманітних технологій, які полегшують роботу фермерів та сприяють сталому виробництву (рис.3.2.).

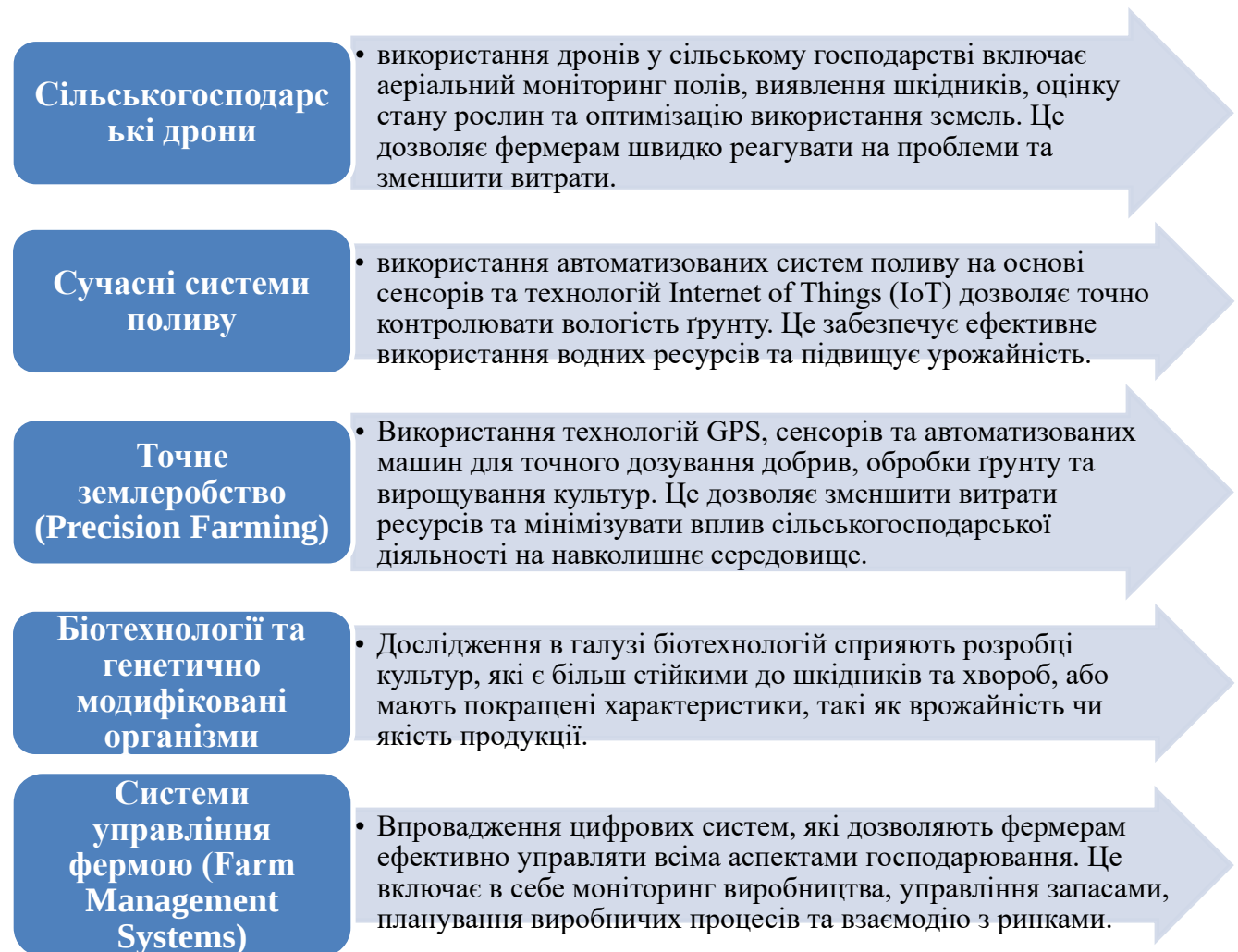

Рис.3.2. Досвід ЄС використання технологічних інновацій для підвищення продуктивності, стійкості та ефективності сільськогосподарського сектору

1. Сільськогосподарські дрони: використання дронів у сільському господарстві включає аеріальний моніторинг полів, виявлення шкідників, оцінку стану рослин та оптимізацію використання земель. Це дозволяє фермерам швидко реагувати на проблеми та зменшити витрати.

Системи Precision Farming (точне землеробство): ЄС впроваджує технології точного землеробства для оптимізації вирощування рослин. З використанням сучасних сільськогосподарських технологій, таких як GPS, сенсори та системи зв'язку, фермери можуть збирати точні дані про ґрунт, вологість та хімічний склад. Це дозволяє їм точно визначити необхідність внесення добрив, регулювання поливу та інших аспектів вирощування, щоб максимізувати урожайність і мінімізувати витрати.

Інтернет речей (IoT) для розумного сільськогосподарського виробництва: Впровадження IoT в сільському господарстві дозволяє фермерам отримувати реальний час інформацію про стан устаткування, теплові режими, рівень вологи та інші параметри. За допомогою сенсорів і зв'язку, фермери можуть ефективно контролювати та керувати усіма аспектами виробництва навіть на віддаленій від сільгоспугіддя відстані.

Розробка роботів для сільськогосподарської роботи: використання роботів у сільському господарстві зменшує залежність від людської праці та забезпечує більшу точність та ефективність. Роботи можуть використовуватися для автоматизованих процесів сіяння, поливу, збору урожаю та інших аспектів сільськогосподарської роботи.

Аналітика та штучний інтелект для прийняття рішень: Використання аналітики та штучного інтелекту допомагає фермерам аналізувати великі обсяги даних та приймати обґрунтовані рішення. Алгоритми машинного навчання можуть прогнозувати розвиток захворювань рослин, визначати оптимальний час для внесення добрив чи регулювання поливу, що сприяє підвищенню врожайності та ефективності виробництва.

Ці технологічні інновації сприяють не лише підвищенню продуктивності сільськогосподарського сектору в ЄС, але і створенню більш стійкої та

ефективної системи виробництва, що відповідає вимогам сучасного сільського господарства.

2. Сучасні системи поливу: використання автоматизованих систем поливу на основі сенсорів та технологій Internet of Things (IoT) дозволяє точно контролювати вологість ґрунту. Це забезпечує ефективне використання водних ресурсів та підвищує урожайність.

Використання сучасних технологій в сільському господарстві ЄС стало важливим інструментом для підвищення продуктивності, стійкості та ефективності. Автоматизовані системи поливу, засновані на сенсорах та технологіях IoT, дозволяють точно контролювати вологість ґрунту, що сприяє ефективному використанню водних ресурсів та збільшує урожайність. Супутникове зондування надає фермерам дані про стан ґрунту на великій площі, допомагаючи визначити оптимальні умови для вирощування рослин. Електронні системи моніторингу та управління худобою дозволяють фермерам контролювати здоров'я та продуктивність тварин. Автоматизовані системи збору та обробки урожаю сприяють ефективному використанню робочого часу та зменшують ризик пошкодження рослин. Ці інновації спрямовані на створення стійких та ефективних систем виробництва в сільському господарстві.

3. Точне землеробство (Precision Farming): Використання технологій GPS, сенсорів та автоматизованих машин для точного дозування добрив, обробки ґрунту та вирощування культур. Це дозволяє зменшити витрати ресурсів та мінімізувати вплив сільськогосподарської діяльності на навколишнє середовище.

Використання концепції точного землеробства у сільському господарстві передбачає використання сучасних технологій, таких як GPS, сенсори та автоматизовані машини, для ретельного контролю над процесами вирощування культур. Завдяки цим технологіям фермери можуть точно дозувати добрива, ефективно обробляти ґрунт та здійснювати вирощування рослин, максимально використовуючи ресурси. Це сприяє зменшенню витрат та мінімізації

негативного впливу сільськогосподарської діяльності на оточуюче середовище. Точне землеробство відкриває можливості для створення ефективних та екологічно стійких сільськогосподарських систем.

4. Системи управління фермою (Farm Management Systems): Впровадження цифрових систем, які дозволяють фермерам ефективно управляти всіма аспектами господарювання. Це включає в себе моніторинг виробництва, управління запасами, планування виробничих процесів та взаємодію з ринками.

Впровадження систем управління фермою означає використання цифрових технологій для ефективного керування усіма аспектами сільського господарства. Ці системи включають в себе моніторинг виробництва, управління запасами, планування виробничих процесів та взаємодію з ринками. Фермери можуть використовувати ці цифрові інструменти для отримання реального часу інформації про стан свого господарства, ефективно управляти ресурсами, такими як час, праця та матеріали, і здійснювати швидке прийняття рішень на основі аналізу даних. Це сприяє підвищенню продуктивності та ефективності фермерської діяльності, а також забезпечує більш точне адаптування до змін на ринку.

5. Біотехнології та генетично модифіковані організми (ГМО): Дослідження в галузі біотехнологій сприяють розробці культур, які є більш стійкими до шкідників та хвороб, або мають покращені характеристики, такі як врожайність чи якість продукції.

В галузі біотехнологій та генетично модифікованих організмів (ГМО) проводяться дослідження, спрямовані на створення більш стійких до шкідників та хвороб культур, або тих, що мають покращені характеристики, такі як врожайність чи якість продукції. Використання біотехнологій дозволяє вносити зміни в генетичний склад рослин з метою поліпшення їхніх властивостей. Це може включати в себе введення генів, які роблять рослини більш стійкими до небажливих умов чи дозволяють досягти вищої продуктивності. ГМО можуть стати ефективним інструментом для забезпечення продовольства та

вирішення проблем землеробства в умовах зростання населення та змін клімату.

Отже, Досвід Європейського Союзу у використанні технологічних інновацій для підвищення продуктивності, стійкості та ефективності сільськогосподарського сектору свідчить про успішність впровадження передових підходів у сільське господарство. Використання сучасних технологій, таких як сільськогосподарські дрони, точне землеробство, системи управління фермою та біотехнології, значно поліпшує виробничі процеси та результативність господарювання. Спрямованість на аеріальний моніторинг, точний контроль за використанням ресурсів та впровадження інтелектуальних систем управління дозволяє фермерам ефективно реагувати на виклики, зменшувати витрати та максимізувати виробничий потенціал. Застосування сучасних систем поливу, супутникового зондування та електронного моніторингу худоби сприяє раціональному використанню ресурсів, покращує умови розвитку тварин та оптимізує управління господарством. Застосування технологій IoT, штучного інтелекту та генетично модифікованих організмів в сільському господарстві ЄС відзначається стратегічним підходом до сталого виробництва та забезпечення продовольства. Цей досвід підтверджує, що високотехнологічні рішення відіграють ключову роль у створенні ефективних, стійких та конкурентоспроможних аграрних систем, а також вирішенні сучасних викликів у сільському господарстві. Прикладами країн, що активно впроваджують технологічні інновації в сільському господарстві, є Нідерланди, Данія та Франція. Ці країни визначаються високим рівнем цифровізації та інтеграції сучасних технологій для підвищення конкурентоспроможності свого аграрного сектору.

Європейський Союз активно встановлює високі стандарти якості для сільськогосподарської продукції, враховуючи важливі аспекти безпеки, якості та сталості виробництва. Це визначається через різні інструменти та системи:

1. Сертифікація органічної продукції: ЄС впроваджує строгі стандарти для органічної продукції, що включають в себе обмеження використання

хімічних пестицидів та добрив, стеження за умовами утримання тварин та високі вимоги до сільськогосподарських практик.

2. Маркування про походження продуктів: ЄС встановлює обов'язкове маркування, що надає споживачам інформацію про країну походження продукту. Це сприяє прозорості та дозволяє споживачам приймати обдумані вибори на користь продуктів високої якості.

3. Стандарти безпеки харчових продуктів: Європейський Союз встановлює і суворі стандарти безпеки харчових продуктів, що охоплюють всі етапи виробництва, від посівів до столового столу. Це включає в себе контроль за вмістом хімічних речовин, мікробіологічну безпеку та інші параметри.

4. Системи визначення якості: ЄС використовує системи визначення якості, такі як захищені географічні позначення (ЗГП) та захищені найменування походження (ЗНП), які гарантують високий ступінь якості та аутентичності продуктів.

Ці заходи сприяють підвищенню довіри споживачів до сільськогосподарської продукції, стимулюючи виробників дотримуватися високих стандартів та сприяючи розвитку сталого та високоякісного сільського господарства в Європейському Союзі.

Система сільськогосподарських кооперативів в Європейському Союзі є важливим механізмом для спільної дії фермерів, об'єднання їхніх ресурсів та підвищення конкурентоспроможності. Наприклад, в Нідерландах сільськогосподарські кооперативи, такі як FrieslandCampina, є ключовими гравцями на ринку молочної продукції, об'єднуючи тисячі фермерів для спільної виробничої та маркетингової діяльності.

В Данії, кооператива Arla Foods є прикладом успішної співпраці між фермерами у виробництві та збуті молочних продуктів. Ця модель дозволяє фермерам мати сильний вплив на цінову політику та маркетингові стратегії.

У Франції, сільськогосподарські кооперативи, наприклад, Terrena в галузі рослинництва та InVivo в галузі зернового комплексу, об'єднують фермерів для спільної закупівлі обладнання, виробництва та збуту.

Ці приклади вказують на важливість та успішність кооперативної моделі в різних країнах Європейського Союзу, де вона допомагає фермерам ефективно працювати в глобальному аграрному середовищі.

Узагальнюючи, можна сказати, що Європейський Союз впроваджує комплексний підхід до розвитку сільського господарства, який може слугувати прикладом для інших країн. Спрямованість на субсидії та фінансування, екологічна стійкість, активність у впровадженні технологічних інновацій, високі стандарти якості та розвинута кооперативна модель - всі ці аспекти сприяють не лише підвищенню продуктивності фермерських господарств, а й забезпеченню сталого розвитку сільськогосподарського сектору та зменшенню його негативного впливу на навколишнє середовище. Для інших країн ці принципи можуть слугувати цінним досвідом у побудові ефективної та сталої аграрної системи.

Таким чином, для поліпшення державної підтримки розвитку фермерського господарства в Україні, важливо враховувати зарубіжний досвід та побудувати низку стратегічних напрямків.

По-перше, ефективна фінансова підтримка фермерів може бути забезпечена шляхом використання різноманітних інструментів, таких як пільгові кредити, субсидії, а також гранти для розвитку та модернізації господарств. Це допоможе фермерам у вдосконаленні технологій та збільшенні продуктивності.

По-друге, важливим аспектом є розробка програм та підтримка для виходу на міжнародні ринки. Зокрема, важливо активно сприяти відкриттю нових торговельних шляхів, зокрема у Європейському Союзі. Це вимагає виробництва продукції, яка відповідає стандартам та вимогам європейського ринку, а також розвитку ефективної системи логістики та маркетингу для просування продукції за кордоном. Крім того, для досягнення успіху в цих напрямках необхідно активно впроваджувати найкращі практики та досвід інших країн, зокрема таких, як Канада, Японія та інші лідери у сільському господарстві. Це дозволить використовувати ефективні моделі підтримки

фермерів та підвищити конкурентоспроможність українських сільськогосподарських виробників на світовій арені.

Отже, удосконалення державної підтримки фермерського господарства в Україні має бути спрямоване на розвиток ефективних інструментів фінансової підтримки та відкриття нових міжнародних ринків для українських сільськогосподарських продуктів.

3.2. Державно-приватне партнерство як стратегічний напрямок покращення державного регулювання розвитком фермерства в Рівненській області

Державно-приватне партнерство (ДПП) в контексті розвитку фермерства в Рівненській області представляє собою стратегічний підхід до вдосконалення державного регулювання в аграрному секторі. Цей модельний напрямок сприяє ефективній співпраці між державними і приватними суб'єктами з метою спільного розвитку та підтримки сільськогосподарської галузі.

Через державно-приватне партнерство, влада та приватні підприємства об'єднують зусилля для створення сприятливого середовища для фермерів, сприяючи їхньому ефективному господарюванню та підвищенню виробничої потужності. Це може включати в себе спільні ініціативи з розвитку сільськогосподарської інфраструктури, фінансову підтримку, технологічні інновації, та інші заходи, спрямовані на покращення умов праці та збільшення прибутковості фермерських господарств.

Це партнерство визначається взаємодією між різними суб'єктами, які об'єднують свої ресурси та компетенції для спільного досягнення стратегічних цілей у розвитку фермерського господарства. Такий підхід сприяє сталому зростанню аграрного сектору, забезпечуючи ефективне використання ресурсів, впровадження сучасних технологій та збільшення конкурентоспроможності фермерських підприємств в Рівненській області.

Існує кілька країн, які успішно використовують державно-приватне партнерство в аграрному секторі та можуть слугувати прикладом для України:

Бразилія впроваджує ДПП для підтримки розвитку сільськогосподарського сектору. Приватні компанії активно співпрацюють з урядом у розробці та впровадженні програм із підтримки фермерів, включаючи надання фінансової допомоги та доступ до технологій.

1. Програма «АВС» (Сільське Господарство Низького Вуглецю): Бразильська урядова програма «АВС» спрямована на заохочення фермерів використовувати технології, спрямовані на зменшення викидів парникових газів і підвищення стійкості до змін клімату. Приватні компанії активно підтримують цю програму, надаючи фінансову допомогу фермерам для впровадження сільськогосподарських практик, що сприяють виробництву продовольства при менших викидах CO₂.

2. Спільні Проекти «Embrapa» з Приватними Дослідницькими Компаніями: Національний інститут бразильської аграрної дослідницької компанії «Embrapa» співпрацює з приватними дослідницькими організаціями для розробки та впровадження інноваційних сільськогосподарських технологій. Це включає в себе нові сорти рослин, методи обробітку і зберігання продукції.

3. Спільні Програми з Управління Водними Ресурсами: Держава та приватні компанії співпрацюють у вирішенні проблем водних ресурсів. Це включає проекти ірригаційних систем, водозберігаючі технології та програми з управління водними ресурсами, які сприяють сталому використанню води в аграрному виробництві.

Ці приклади свідчать про те, як державно-приватне партнерство в Бразилії сприяє не лише розвитку сільськогосподарського сектору, але і впровадженню сталій та інноваційної практики у цій галузі.

Індія: в Індії існують програми ДПП, спрямовані на розвиток сільськогосподарського виробництва та покращення умов життя сільського населення. Це включає партнерства для реалізації інфраструктурних проектів та надання фінансової підтримки малим та середнім фермерам.

В Індії державно-приватне партнерство в сільському господарстві виявилось важливим для забезпечення сталого розвитку цієї великої аграрної економіки. Низка програм та ініціатив свідчать про успішні співпраці між урядом та приватним сектором:

1. «National Agriculture Market» (NAM): програма NAM спрямована на створення єдиного національного ринку для сільськогосподарської продукції. Приватні компанії взяли участь у розробці та управлінні цим ринком, забезпечуючи фермерам можливість продавати свою продукцію на більш вигідних умовах.

2. «Paramparagat Krishi Vikas Yojana» (PKVY): ця програма сприяє розвитку органічного сільського господарства. Уряд співпрацює з приватними організаціями для впровадження сучасних технологій вирощування органічних продуктів та надає фінансову підтримку фермерам.

3. Фінансова Підтримка Від Приватних Банків: приватні банки активно надають фінансову підтримку сільському населенню через кредитування та мікрофінансування. Це допомагає малим та середнім фермерам отримати доступ до необхідних ресурсів для свого виробництва.

4. «Pradhan Mantri Krishi Sinchayee Yojana» (PMKSY): ця програма спрямована на розвиток ірригаційної інфраструктури. Уряд співпрацює з приватними компаніями для будівництва та модернізації систем поливу, щоб забезпечити стійке зростання виробництва.

Ці приклади показують, як Індія використовує державно-приватне партнерство для підтримки сільськогосподарського сектору, забезпечуючи не лише економічний розвиток, але й покращення життя сільського населення.

Китай є прикладом країни, де державно-приватне партнерство в галузі сільського господарства виявляється ефективним стимулом для розвитку та сучасного удосконалення цього стратегічного сектору. Низка ініціатив та програм свідчать про успішну співпрацю між державними структурами та приватним сектором:

1. «Modern Agricultural Industrial Parks»: Китай активно розвиває сучасні сільськогосподарські промислові парки, де приватні інвестори співпрацюють з урядом для впровадження передових технологій. Ці парки спрямовані на підвищення ефективності виробництва та забезпечення стійкості галузі.

2. Технологічні Інкубатори та Інноваційні Центри: Китай активно розвиває інкубатори та центри інновацій у сільському господарстві, де приватні компанії працюють спільно з державними організаціями для впровадження сучасних агротехнологій та наукових досягнень.

3. «E-commerce Platforms» для Сільськогосподарських Товарів: Китай активно використовує електронну комерцію для підтримки сільськогосподарських товарів. Приватні електронні платформи дозволяють фермерам прямо продавати свою продукцію споживачам, що забезпечує їм більше можливостей для ринкового доступу та підвищує їхні доходи.

4. Програма «Rural Revitalization»: Китайська програма «Rural Revitalization» включає в себе ДПП, спрямовані на розвиток інфраструктури в сільських районах, включаючи будівництво доріг, забезпечення доступу до води та інші заходи для поліпшення життя сільського населення.

Ці приклади ілюструють, як Китай використовує приватні інвестиції через ДПП для впровадження новітніх технологій, підвищення продуктивності та покращення умов життя в сільських районах.

Програма Державно-приватного партнерства (ДПП) для розвитку фермерства в Рівненській області може бути орієнтована на підтримку фермерів, впровадження сучасних технологій, підвищення ефективності виробництва та створення сприятливих умов для їхнього розвитку. Ось загальний опис програми:

Назва програми:

Програма «Спільний розвиток: Державно-приватне партнерство для сучасного фермерства Рівненської області».

Мета програми: Створення ефективної системи ДПП для підтримки та розвитку фермерських господарств в Рівненській області, з фокусом на

впровадженні сучасних технологій, підвищенні конкурентоспроможності та покращенні умов життя фермерського населення.

Основні завдання та кроки програми:

1. Створення інфраструктурних центрів: розробка та створення центрів для надання фермерам доступу до сучасних технологій, навчання та консультацій з аграрних питань.

2. Фінансова підтримка: розробка системи фінансової підтримки, включаючи низькопроцентні кредити, гранти та субсидії для фермерів, які впроваджують сучасні технології та екологічно чисті методи виробництва.

3. Технологічні інновації: сприяння впровадженню сучасних сільськогосподарських технологій, таких як системи зрошення, сучасні методи обробітку ґрунту та використання сучасних сортів рослин.

4. Розвиток ринків та маркетингова підтримка: створення мережі ринків для фермерів та надання маркетингової підтримки для збуту їхньої продукції.

5. Освіта та навчання: організація навчальних програм та тренінгів для фермерів з питань сучасних методів виробництва, управління фермерськими господарствами та бізнес-планування.

6. Створення інфраструктури зберігання та переробки: розвиток інфраструктури для зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, що дозволить фермерам отримати більше додаткової вартості за свою продукцію.

Очікувані результати та показники ефективності:

1. Збільшення виробництва та ефективності фермерських господарств.
2. Підвищення доходів фермерів та поліпшення їхніх умов життя.
3. Зменшення екологічного впливу сільського господарства.
4. Розвиток інфраструктури та створення нових робочих місць.
5. Покращення ринкового доступу та конкурентоспроможності продукції.

Ця програма має на меті створення умов для сталого розвитку сільського господарства в Рівненській області, використовуючи кращий досвід інших країн у сфері Державно-приватного партнерства в аграрному секторі.

Розпишемо більш ширше запропоновану програму «Спільний розвиток: Державно-приватне партнерство для сучасного фермерства Рівненської області».

Програма «Спільний розвиток: Державно-приватне партнерство для сучасного фермерства Рівненської області» є амбіційною ініціативою, спрямованою на комплексний розвиток агросектору в регіоні. Основними завданнями та кроками програми є:

1. Створення Інфраструктурних Центрів:

- Розробка та створення центрів: Програма передбачає створення сучасних інфраструктурних центрів, оснащених передовими технологіями. Ці центри стануть платформою для надання фермерам доступу до новітніх агротехнологій та обладнання.
- Навчання та консультації: Інфраструктурні центри будуть центром для проведення навчань та консультацій. Фермери матимуть можливість отримувати актуальні знання про сучасні методи виробництва, управління господарством та використання новітніх агротехнологій.
- Доступ до ресурсів: Центри будуть забезпечувати доступ до різноманітних ресурсів, таких як демонстраційні поля, лабораторії, сучасне обладнання, що дозволить фермерам тестувати і впроваджувати нові інноваційні підходи в своєму господарюванні.

2. Розвиток галузевих експертних груп:

- Формування груп: Програма планує створення галузевих експертних груп, що включатимуть в себе представників фермерських об'єднань, науковців, представників державних органів та бізнес-спільноти.
- Аналіз та розробка стратегій: Групи будуть відповідальні за аналіз сучасного стану галузі, розробку стратегій її розвитку та впровадження інновацій у виробничі процеси.

3. Фінансова підтримка та інвестиції:

- Створення фінансових механізмів: Програма передбачає створення фінансових механізмів для надання фермерам доступу до кредитів, грантів та інших фінансових інструментів.

- Підтримка інвестицій: Фермери та агропідприємства отримають підтримку у залученні інвестицій для модернізації господарств, впровадження новітніх технологій та розширення виробництва.

4. Стимулювання Досліджень та Розробок:

- Фінансування наукових досліджень: Програма планує сприяти розвитку наукових досліджень в сільському господарстві, фінансуючи проекти, спрямовані на вдосконалення агротехнологій та вирішення специфічних завдань регіону.

- Впровадження наукових розробок: Результати наукових досліджень будуть впроваджуватися в практику за допомогою інфраструктурних центрів та консультативної підтримки.

5. Моніторинг та оцінка ефективності:

- Створення систем моніторингу: Програма розрахована на впровадження систем моніторингу для оцінки результативності впроваджених заходів та адаптації стратегій розвитку.

- Взаємодія з фермерською спільнотою: Важливою частиною програми є взаємодія з фермерами та агропідприємствами для врахування їхніх потреб та пропозицій у процесі реалізації програми.

Ця програма визначається не лише створенням новітніх інфраструктурних центрів, але й впровадженням комплексного підходу до розвитку сільського господарства, орієнтованого на підвищення продуктивності, стійкості та ефективності, з урахуванням конкретних умов Рівненської області.

2. Фінансова підтримка: розробка системи фінансової підтримки, включаючи низькопроцентні кредити, гранти та субсидії для фермерів, які впроваджують сучасні технології та екологічно чисті методи виробництва.

Розробка системи фінансової підтримки: Програма передбачає комплексний підхід до розробки системи фінансової підтримки, спрямованої на стимулювання фермерів для впровадження сучасних технологій та екологічно чистих методів виробництва.

Низькопроцентні кредити: Фермерам буде доступно низькопроцентне фінансування для придбання та впровадження новітнього обладнання, технологій та інфраструктури. Це сприятиме зменшенню фінансових бар'єрів та забезпечить фермерів необхідними ресурсами для модернізації господарств.

Гранти та субсидії: Програма передбачає надання грантів та субсидій фермерам, які вибирають екологічно чисті та сталі методи виробництва. Це сприятиме стимулюванню зеленої ініціативи та зниженню впливу агросектору на довкілля.

Індивідуальне фінансування проєктів: Програма передбачає можливість індивідуального фінансування проєктів фермерів, що сприяє адаптації фінансової підтримки до конкретних потреб та можливостей кожного господарства.

Фінансова консультаційна підтримка: важливим елементом є розробка програми фінансової консультаційної підтримки, яка допоможе фермерам ефективно використовувати надані ресурси та максимізувати їхній вплив на розвиток господарства.

Моніторинг та оцінка ефективності Фінансової Підтримки: Запровадження системи моніторингу для оцінки ефективності наданої фінансової підтримки. Це дозволить вчасно виявляти та коригувати ефективність заходів та забезпечити прозорість використання бюджетних коштів.

Партнерство з фінансовими установами: Програма передбачає співпрацю з фінансовими установами для забезпечення доступу фермерів до різноманітних фінансових інструментів та послуг, що сприятиме розвитку фінансового ринку в сільському господарстві.

Стимулювання інновацій: Фінансова підтримка буде спрямована на стимулювання інновацій в агросекторі, сприяючи впровадженню та розвитку передових технологій та методів виробництва.

Цей комплексний підхід до фінансової підтримки у програмі сприятиме активізації сучасних технологій та зеленого виробництва у сільському господарстві Рівненської області, сприяючи сталому розвитку та підвищенню конкурентоспроможності місцевих фермерів.

3. Технологічні інновації: сприяння впровадженню сучасних сільськогосподарських технологій, таких як системи зрошення, сучасні методи обробітку ґрунту та використання сучасних сортів рослин.

Сучасні системи зрошення: Програма передбачає підтримку впровадження передових систем зрошення, що дозволяють оптимально використовувати водні ресурси та забезпечують точне регулювання вологості ґрунту. Це сприяє підвищенню ефективності поливу та зменшенню витрат води.

Сучасні методи обробітку ґрунту: Програма спрямована на впровадження інноваційних методів обробітку ґрунту, таких як точне землеробство. Використання технологій GPS, сенсорів та автоматизованих машин дозволяє точно дозувати добрива, оптимізувати вирощування культур та зменшити вплив сільськогосподарської діяльності на довкілля.

Використання сучасних сортів рослин: Програма сприяє впровадженню сучасних гібридів та сортів рослин, які відзначаються високою врожайністю, стійкістю до шкідників та хвороб, а також адаптовані до конкретних кліматичних умов регіону. Це сприяє покращенню якості та кількості вирощених сільськогосподарських культур.

4. Розвиток ринків та маркетингова підтримка: створення мережі ринків для фермерів та надання маркетингової підтримки для збуту їхньої продукції.

Створення мережі ринків для фермерів: Програма передбачає ініціативу щодо створення мережі ринків, де фермери зможуть ефективно реалізовувати

свою продукцію. Це включає розвиток оптимальної інфраструктури для зручного збуту, забезпечення умов зберігання та транспортування сільськогосподарської продукції.

Надання маркетингової підтримки: Програма покладає акцент на наданні маркетингової підтримки фермерам для ефективного позиціювання та реклами своїх продуктів. Це може включати в себе розробку брендингу, створення рекламних кампаній та навчання фермерів основам маркетингу.

Розвиток торговельних площадок: Програма сприяє розвитку торговельних площадок та онлайн-платформ для зручного обміну та збуту продукції. Це розширить можливості фермерів для залучення нових клієнтів та забезпечення доступу до різноманітних ринків.

Кооперація та об'єднання фермерів: Програма підтримує ідею кооперації та об'єднання фермерів для спільного збуту продукції. Це дозволяє ефективніше вирішувати питання логістики, маркетингу та переговорів з покупцями.

Організація ярмарок та фестивалів: Програма сприяє організації ярмарок та фестивалів, де фермери зможуть презентувати свою продукцію та взаємодіяти з потенційними клієнтами. Це стимулює інтерес споживачів до місцевої продукції.

Доступ до електронних платформ: Програма сприяє впровадженню електронних платформ для зручного управління замовленнями, моніторингу попиту та пропозиції, що сприятиме оптимізації процесів збуту.

Навчання маркетинговим навичкам: Програма передбачає проведення навчальних заходів та тренінгів з маркетингових навичок для фермерів, щоб вони могли ефективно просувати свою продукцію на ринку та забезпечити стабільний збут.

Ця ініціатива спрямована на створення сприятливого середовища для фермерів, де вони можуть успішно реалізовувати свою продукцію та отримувати необхідну підтримку у виробництві та маркетингу.

Організація навчальних програм та тренінгів для фермерів з питань сучасних методів виробництва, управління фермерськими господарствами та бізнес-планування є ключовим елементом підтримки та розвитку аграрного сектору. Нижче наведено деякі аспекти організації таких програм:

Академічні та дослідницькі установи: Університети та аграрні коледжі: Вони можуть пропонувати академічні програми, включаючи бакалаврат, магістратуру та докторат у галузі сільського господарства.

Дослідницькі інститути: Здійснюють дослідження та вивчають нові технології, які потім можуть бути впроваджені у навчальні програми.

Навчальні центри: Фермерські навчальні центри: Спеціалізовані установи, які надають практичні навчання з сільського господарства, управління фермерським господарством та сучасними методами виробництва.

Тренінгові програми: Короткострокові тренінги та семінари для фермерів із конкретних аспектів господарювання.

Державні та міжнародні програми: Державні субсидії для освіти фермерів: Фінансова підтримка для фермерів, які бажають отримати освіту в галузі сільського господарства.

Міжнародні обміни та програми: Можуть допомагати фермерам вивчати та впроваджувати передовий досвід з інших країн.

Полеві дослідження та демонстраційні ферми: Практичні покази сучасних методів виробництва.

Інновації та технології: Використання віддалених технологій: Веб-семінари, онлайн-курси та віртуальні тренажери для навчання фермерів.

Партнерство з приватним сектором: Залучення компаній та експертів для проведення тренінгів та допомоги в практичних питаннях.

Важливим елементом є створення системи, що дозволяє фермерам постійно підвищувати свої навички та адаптуватися до нових викликів у галузі сільського господарства. Освіта та навчання грають ключову роль у забезпеченні сталого розвитку аграрного сектору.

Створення інфраструктури зберігання та переробки: програма спрямована на розвиток сучасної інфраструктури для ефективного зберігання та переробки сільськогосподарської продукції. Цей напрямок діяльності сприятиме зростанню ефективності господарювання фермерів та дозволить їм отримувати більше додаткової вартості за свою продукцію. Зазначені заходи включають:

Розвиток сховищ та складських приміщень: будівництво та модернізація сховищ для зберігання сільськогосподарської продукції призначені для забезпечення оптимальних умов зберігання, підтримки якості та тривалості товарів.

Створення переробних підприємств: розробка та впровадження сучасних об'єктів переробки, які дозволяють фермерам не лише зберігати, але й додатково переробляти свою продукцію для отримання нових видів товарів та підвищення їхньої конкурентоспроможності.

Впровадження інноваційних технологій: застосування сучасних технологій управління, моніторингу та забезпечення екологічності в інфраструктурі зберігання та переробки.

Створення умов для зберігання органічної продукції: розробка приміщень та систем, які відповідають стандартам для зберігання та переробки органічних продуктів.

Фасилітуючі заходи для доступу до інфраструктури: розробка програм та ініціатив, які спростовують доступ фермерів до інфраструктури зберігання та переробки, зокрема фінансова підтримка, консультації та обліково-документальне супроводження.

Стимулювання ливерсифікації продукції: розробка механізмів та підтримка для фермерів з метою диверсифікації та розширення спектру продуктів, що переробляються та зберігаються, з метою збільшення прибутковості.

Ці заходи сприятимуть створенню сприятливого середовища для фермерів, де вони зможуть не лише забезпечити надійне зберігання своєї

продукції, але й максимізувати її вартість через додаткову переробку та високоякісні продукти.

3.3. Заходи покращення державного регулювання фермерства в Рівненській області

На рис.3.3. представлено основні заходи покращення державного регулювання фермерства в Рівненській області.

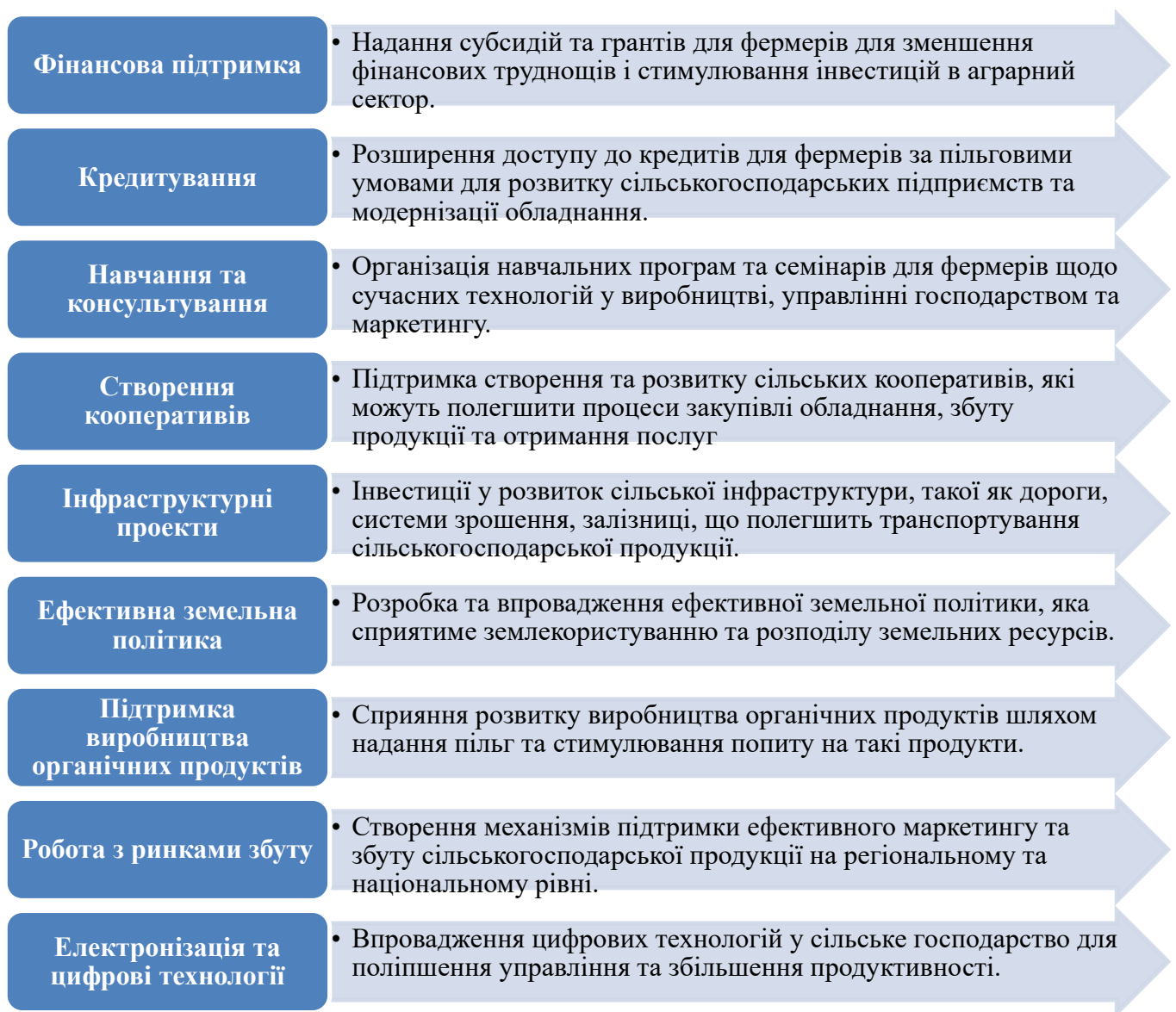

Рис.3.3. Основні заходи покращення державного регулювання фермерства в Рівненській області

Заходи покращення державного регулювання фермерства в Рівненській області можуть включати різноманітні заходи та програми, спрямовані на підтримку розвитку аграрного сектору та поліпшення умов для фермерів. Ось деякі можливі заходи:

1 Надання субсидій та грантів для фермерів є ефективним інструментом фінансової підтримки, спрямованим на поліпшення ситуації в аграрному секторі. Ось кілька позитивних аспектів такої підтримки:

- зменшення фінансових труднощів: фермерські господарства можуть стикатися з різними фінансовими викликами, такими як високі витрати на обладнання, насіння, добрива та інші виробничі засоби. Надання субсидій може допомогти зменшити фінансовий тиск на фермерів і забезпечити їм необхідні ресурси для ведення сільськогосподарської діяльності.

- стимулювання інвестицій: гранти та субсидії можуть слугувати стимулом для фермерів вкладати в сучасні технології, нові методи виробництва та стійке сільське господарство. Це може покращити ефективність господарства та зробити його конкурентоспроможнішим на ринку.

- підтримка сталого розвитку: фінансова підтримка може бути спрямована на фермерські практики, спрямовані на збереження навколишнього середовища, зменшення впливу на клімат та підтримку сталого розвитку. Це може включати в себе використання екологічно чистих технологій та методів вирощування.

- стабілізація аграрного ринку: фінансова підтримка може сприяти стабільності на аграрному ринку, допомагаючи фермерам пережити труднощі, пов'язані з погодними умовами, швидкими змінами цін на продукти та іншими факторами, що впливають на виробництво.

- розвиток сільських територій: фінансова підтримка може сприяти економічному розвитку сільських територій, забезпечуючи робочі місця, підтримуючи соціальну інфраструктуру та збільшуючи життєздатність сільських громад.

Важливо забезпечити прозорість та справедливість в розподілі фінансової підтримки, а також враховувати різноманітні аспекти розвитку сільськогосподарського сектору для досягнення максимальних позитивних ефектів.

2 Розширення доступу до кредитів за пільговими умовами для фермерів може виявитися ефективним інструментом для розвитку сільськогосподарських підприємств та модернізації обладнання. Ось деякі переваги такого підходу:

- стимулювання інвестицій в сільське господарство: кредити за пільговими умовами можуть стати джерелом фінансування для важливих інвестицій в сільське господарство, таких як придбання сучасного обладнання, технологій, сільськогосподарських машин та транспортних засобів. Це сприяє покращенню виробничих процесів та підвищенню продуктивності.

- розвиток малого та середнього підприємництва: забезпечення доступу до кредитів може бути особливо важливим для малих та середніх фермерських господарств, дозволяючи їм розширювати свою діяльність, удосконалювати технічне забезпечення та конкурувати на ринку.

- підтримка сталого сільськогосподарського розвитку: кредитування може бути спрямоване на фінансування проектів, спрямованих на стале сільське господарство. Наприклад, це може включати в себе впровадження екологічно чистих технологій та методів, що сприяють збереженню природних ресурсів.

- зменшення фінансових труднощів фермерів: кредити можуть допомагати фермерам вирішувати тимчасові фінансові труднощі, зокрема пов'язані з робочим капіталом, оплатою праці та іншими витратами, що виникають у процесі виробництва.

- створення робочих місць та підтримка економіки: розвиток сільського господарства може сприяти створенню нових робочих місць та підтримці економічного зростання в сільських областях.

- підвищення конкурентоспроможності: доступ до кредитів може допомагати фермерам у впровадженні новітніх технологій та методів виробництва, що збільшує їх конкурентоспроможність на ринку.

Для досягнення найбільшого ефекту важливо враховувати індивідуальні потреби фермерів, забезпечити прозорість умов кредитування та сприяти сталому розвитку аграрного сектору.

3 Організація навчальних програм та семінарів для фермерів щодо сучасних технологій у виробництві, управлінні господарством та маркетингу є важливим інструментом підтримки аграрного сектору. Навчання допомагає підвищити кваліфікацію фермерів, ознайомити їх із новітніми технологіями, що сприяє підвищенню ефективності виробництва. Семінари сприяють впровадженню сучасних технологій, таких як автоматизація та використання даних, покращуючи продуктивність та якість виробництва. Оптимізація управління господарством стає можливою завдяки навчанню ефективному використанню ресурсів та стратегічному плануванню. Програми з маркетингу допомагають розуміти вимоги ринку та розвивати стратегії збуту, забезпечуючи підвищення конкурентоспроможності. Навчання також сприяє поширенню знань про сталі практики виробництва та стимулює сталий розвиток аграрного сектору. Семінари створюють обмін досвідом та мережеву взаємодію між фермерами, сприяючи вирішенню спільних проблем і створенню спільноти, спрямованої на розвиток. Знання про останні тренди і технології дозволяє фермерам бути гнучкими та адаптивними до змін у сільському господарстві та ринкових умовах. Всі ці аспекти навчання та консультування стають важливим елементом сільськогосподарського розвитку, сприяючи удосконаленню навичок фермерів та забезпечуючи стійкий прогрес у галузі.

4 Створення та розвиток сільських кооперативів є ключовим елементом стратегії підтримки аграрного сектору, оскільки це сприяє полегшенню численних аспектів фермерської діяльності. Переваги цього підходу можуть бути деталізовані наступним чином:

- оптимізація закупівель: кооперативи дозволяють фермерам об'єднуватися для спільних закупівель обладнання, насіння, добрив та інших ресурсів. Це призводить до зниження вартості закупівель завдяки масштабним оптовим закупкам, що полегшує доступ фермерів до необхідних ресурсів.

- спільний збут продукції: кооперативи дозволяють фермерам об'єднувати свою продукцію для спільного збуту. Це може полегшити вивіз продукції на ринок, забезпечити кращий доступ до замовників і зменшити витрати на маркетинг та дистрибуцію;
- спільне отримання послуг: кооперативи можуть взаємодіяти для спільного отримання різноманітних послуг, таких як консультування, обслуговування обладнання та технічна підтримка. Це сприяє зниженню витрат на послуги та покращенню технічної ефективності фермерських господарств;
- підтримка соціально-економічного розвитку: створення кооперативів може сприяти створенню робочих місць та підвищенню життєвого рівня сільського населення. Крім того, це сприяє утворенню міцних громад, які спільно працюють для досягнення спільних цілей;
- розширення можливостей для фермерів-членів: участь у кооперативі дозволяє фермерам отримати доступ до нових можливостей, таких як інновації, ринки та фінансові ресурси, які можуть бути важливими для розвитку їхнього бізнесу;
- збільшення конкурентоспроможності: кооперативи можуть забезпечити фермерам більшу конкурентоспроможність на ринку, зокрема шляхом об'єднання ресурсів та здатності вирішувати спільні проблеми.

Створення та підтримка сільських кооперативів є стратегічним напрямом для підвищення ефективності та стійкості сільськогосподарського сектору, сприяючи спільному успіху фермерських господарств.

5 Інвестиції у розвиток сільської інфраструктури, такі як дороги, системи зрошення та залізниці, є стратегічним кроком для поліпшення транспортування та розвитку сільськогосподарської продукції. Ця ініціатива має ряд важливих переваг:

Поліпшення транспортного зв'язку: Інвестиції у дороги та залізниці дозволяють покращити транспортне сполучення між сільськими регіонами та ринками збуту. Це робить транспортування сільськогосподарської продукції більш швидким, ефективним і доступним.

Збільшення ефективності зрошення: Інвестиції у системи зрошення сприяють оптимальному використанню водних ресурсів, покращуючи виробничі показники та забезпечуючи стабільний зріст сільськогосподарської продукції.

Розвиток сільських транспортних вузлів: Спорудження та модернізація інфраструктурних об'єктів, таких як сільські транспортні вузли, сприяє логістичній оптимізації та забезпечує ефективний обіг сільськогосподарської продукції.

Стимулювання розвитку сільських територій: Забезпечення сільських господарств доступом до високоякісної інфраструктури підвищує їхню привабливість для інвесторів та сприяє розвитку місцевих економічних угруповань.

Підтримка використання сучасних технологій: Інфраструктурні проекти сприяють впровадженню сучасних технологій у сільському господарстві, включаючи системи моніторингу, автоматизації та використання Інтернету речей (IoT).

Зниження витрат та втрат при транспортуванні: Збільшення ефективності транспортування дозволяє зменшити витрати та втрати продукції під час перевезення, що позитивно впливає на прибутковість фермерських господарств.

Забезпечення сталого розвитку: Розвиток інфраструктури з урахуванням принципів сталого розвитку дозволяє забезпечити баланс між економічними, екологічними та соціальними аспектами розвитку сільських територій.

Інфраструктурні проекти в сільському господарстві є важливим кроком для створення сприятливого середовища для розвитку сільськогосподарської галузі та забезпечення її стійкого прогресу.

6 Розробка та впровадження ефективної земельної політики є важливим кроком для сприяння сталому землекористуванню та розподілу земельних ресурсів у сільському господарстві. Ця ініціатива передбачає ряд заходів, спрямованих на оптимізацію використання землі та підтримку аграрних виробників. Основні переваги ефективної земельної політики включають:

Стимулювання сталого використання землі: Земельна політика повинна сприяти збалансованому та сталому використанню земельних ресурсів, враховуючи екологічні та соціальні аспекти. Це включає в себе заходи з ерозії ґрунтів, водоправління та збереження біорізноманіття.

Ефективний розподіл землі: Земельна політика повинна сприяти справедливому та ефективному розподілу земель між різними категоріями виробників, забезпечуючи рівний доступ до землі для дрібних фермерів і підприємств.

Підтримка аграрних виробників: Земельна політика може включати механізми підтримки для аграрних виробників, такі як пільгові умови оренди, фінансова допомога чи доступ до технічних ресурсів для оптимізації виробництва.

Розвиток ринку землі: Ефективна земельна політика сприяє розвитку ринку землі, створюючи умови для вільного обороту земельних прав та сприяючи конкуренції на ринку.

Управління конфліктами землевласності: Земельна політика повинна передбачати механізми урегулювання конфліктів землевласності та вирішення спорів, що може сприяти стабільності та безпеці власності.

Заохочення інновацій в аграрному секторі: Ефективна земельна політика може заохочувати впровадження інновацій в сільському господарстві, таких як використання сучасних технологій та методів управління, що покращують продуктивність та сталість.

Врахування потреб місцевого населення: Земельна політика повинна враховувати потреби та інтереси місцевого населення, забезпечуючи їм доступ до земельних ресурсів та стимулюючи розвиток сільських громад.

Ефективна земельна політика виступає ключовим інструментом для створення сприятливого середовища для розвитку сільського господарства, забезпечення сталості та підвищення життєздатності аграрного сектору.

7 Сприяння розвитку виробництва органічних продуктів через надання пільг та стимулювання попиту є важливим елементом сільськогосподарської

політики, спрямованим на створення сталого та екологічно безпечного середовища для аграрного сектору. Ця ініціатива передбачає ряд заходів, спрямованих на підтримку виробників органічної продукції та задоволення попиту споживачів. Основні переваги підтримки виробництва органічних продуктів включають:

- стимулювання екологічно чистого виробництва: пільги та стимули допомагають фермерам переходити на органічне виробництво, що сприяє використанню екологічно безпечних методів та зменшенню використання хімічних речовин;
- підвищення якості продукції: органічні продукти часто відзначаються вищою якістю та безпечністю, оскільки вони виробляються без використання синтетичних пестицидів та генетично модифікованих організмів;
- створення економічних стимулів для фермерів: надання пільг та фінансових стимулів підвищує економічну привабливість органічного виробництва, що допомагає фермерам здійснювати перехід до цього способу виробництва;
- збільшення асортименту органічних продуктів на ринку: стимулювання попиту на органічні продукти сприяє розширенню їхнього асортименту та доступності для споживачів;
- зниження негативного впливу на навколишнє середовище: органічне виробництво сприяє збереженню родючості ґрунтів, зменшенню забруднення води та підтримці біорізноманіття;
- створення здорового споживчого попиту: заохочення споживачів вибирати органічні продукти сприяє створенню здорового споживчого попиту та підвищує усвідомленість щодо важливості екологічно чистого харчування;
- підтримка місцевих громад: розвиток виробництва органічних продуктів сприяє створенню нових робочих місць та підтримує місцеві громади.

Загальною метою є створення екосистеми, де фермери, споживачі та довкілля взаємодіють на користь усіх сторін. Підтримка виробництва

органічних продуктів сприяє забезпеченню сталого та здорового майбутнього для аграрного сектору та суспільства в цілому.

8 Створення механізмів підтримки ефективного маркетингу та збуту сільськогосподарської продукції на регіональному та національному рівні є стратегічно важливим кроком для розвитку аграрного сектору та підвищення конкурентоспроможності фермерських господарств. Ця ініціатива передбачає впровадження комплексу заходів для оптимізації процесів маркетингу та забезпечення ефективного виведення сільськогосподарської продукції на ринок. Основні переваги роботи з ринками збуту включають:

- розширення збутових каналів: розробка механізмів сприяє розширенню доступу фермерів до різноманітних ринків, включаючи регіональні та національні платформи;
- підвищення обсягів продажів: ефективний маркетинг допомагає збільшити впізнаваність продукції, підвищує її привабливість для споживачів та сприяє зростанню обсягів продажів;
- підтримка брендінгу: створення механізмів підтримки сприяє розвитку брендів сільськогосподарської продукції, що підсилює конкурентоспроможність на ринку;
- формування сприятливого іміджу: маркетингові заходи сприяють формуванню позитивного іміджу аграрних виробників та сільськогосподарських підприємств;
- стимулювання споживчого попиту: механізми підтримки створюють сприятливі умови для підвищення попиту на сільськогосподарську продукцію шляхом рекламних кампаній та акцій;
- налагодження системи ціноутворення: робота з ринками збуту допомагає фермерам налагоджувати конкурентоспроможні ціни на свою продукцію та адаптувати їх до змін на ринку;
- підтримка малих та середніх виробників: механізми маркетингу сприяють залученню уваги до продукції малих та середніх фермерів, допомагаючи їм конкурувати на ринку;

- створення сприятливих умов для експорту: розвиток ефективних ринков збуту сприяє можливостям для експорту сільськогосподарської продукції на міжнародні ринки.

Робота з ринками збуту є ключовим чинником для забезпечення сталого розвитку сільського господарства, підвищення доходів фермерів та забезпечення стійкості аграрного сектору в цілому.

9 Впровадження цифрових технологій та електронізація в аграрний сектор є стратегічним кроком для вдосконалення управління та збільшення продуктивності в сільському господарстві. Ця ініціатива передбачає використання сучасних інформаційних технологій для оптимізації всіх аспектів аграрного виробництва. Основні переваги електронізації та цифрових технологій в агросекторі включають:

- підвищення ефективності виробництва: використання цифрових технологій дозволяє фермерам оптимізувати процеси виробництва, враховуючи кліматичні та агротехнічні умови, що призводить до підвищення продуктивності та зниження витрат;

- моніторинг росту та врожаю: системи моніторингу дозволяють фермерам в реальному часі відслідковувати ріст рослин, умови ґрунту та прогнозувати врожайність;

- автоматизація процесів: використання автоматизованих систем управління допомагає зменшити людські помилки та оптимізує процеси виробництва, включаючи полив, обробку ґрунту та жнива;

- ефективне використання ресурсів: цифрові технології дозволяють точно дозувати ресурси, такі як вода, добрива та захист від хвороб, що призводить до зменшення витрат та збільшення екологічної стійкості.

- аналітика та прогнозування: використання аналітичних інструментів дозволяє фермерам аналізувати дані про виробництво, ринкові тенденції та приймати обґрунтовані рішення;

- підвищення якості продукції: електронізація дозволяє стежити за усіма етапами виробництва, що сприяє підвищенню якості та безпеки сільськогосподарської продукції;
- цифрова агромаркетинг: використання цифрових каналів для просування та продажу сільськогосподарської продукції, що підвищує її доступність та конкурентоспроможність на ринку;
- розвиток сільськогосподарського Інтернету речей (IoT): впровадження сенсорів та з'єднання агротехніки з Інтернетом дозволяє отримувати реальні дані та використовувати їх для прийняття управлінських рішень.

Електронізація та цифрові технології є важливим ресурсом для підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського сектору, забезпечення сталого виробництва та відповіді на сучасні виклики галузі.

Ці різноманітні заходи направлені на прискорення сталого розвитку фермерських господарств у Рівненській області. Впровадження цих ініціатив сприятиме не лише підвищенню ефективності та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, але й забезпечить стабільний дохід для місцевих фермерів. Важливо враховувати, що ці заходи розробляються з урахуванням конкретних особливостей та потреб регіону, щоб забезпечити оптимальну адаптацію до місцевих умов та сприяти розвитку сільського господарства в контексті Рівненської області.

Висновки до розділу 3

У передових економіках, для підтримки розвитку сільськогосподарського сектору, держава використовує різноманітні інструменти та заходи, спрямовані на стимулювання та регулювання агропромислового комплексу. Ці заходи включають гнучку фіскальну політику, участь у преференційному кредитуванні, активне залучення до страхування сільськогосподарської сфери, фінансову підтримку для дрібних виробників, а також цінове та тарифне регулювання. Досвід країн Європейського Союзу (ЄС) може бути вельми корисним для

розвитку фермерства в інших країнах. ЄС відомий своєю розвинутою сільськогосподарською політикою та практиками, які сприяють стійкому розвитку цього сектору. Європейський Союз визначається великим обсягом субсидій та фінансової підтримки для розвитку сільського господарства, що сприяє його стабільності та ефективності. Різноманітні програми та ініціативи спрямовані на забезпечення стійкого розвитку аграрного сектору та підтримку фермерських господарств. Європейський Союз визнає важливість розвитку екологічно сталого сільського господарства для збереження навколишнього середовища та забезпечення довгострокової стійкості сільськогосподарського сектору. Європейський Союз визнає важливість використання технологічних інновацій для підвищення продуктивності, стійкості та ефективності сільськогосподарського сектору. Великі інвестиції та дослідження спрямовані на розвиток різноманітних технологій, які полегшують роботу фермерів та сприяють сталому виробництву. Використання сучасних технологій в сільському господарстві ЄС стало важливим інструментом для підвищення продуктивності, стійкості та ефективності. Європейський Союз активно встановлює високі стандарти якості для сільськогосподарської продукції, враховуючи важливі аспекти безпеки, якості та сталості виробництва. Це визначається через різні інструменти. Узагальнюючи, можна сказати, що Європейський Союз впроваджує комплексний підхід до розвитку сільського господарства, який може слугувати прикладом для інших країн. Спрямованість на субсидії та фінансування, екологічна стійкість, активність у впровадженні технологічних інновацій, високі стандарти якості та розвинута кооперативна модель – всі ці аспекти сприяють не лише підвищенню продуктивності фермерських господарств, а й забезпеченню сталого розвитку сільськогосподарського сектору та зменшенню його негативного впливу на навколишнє середовище. Для інших країн ці принципи можуть слугувати цінним досвідом у побудові ефективної та сталої аграрної системи.

Державно-приватне партнерство (ДПП) в контексті розвитку фермерства в Рівненській області представляє собою стратегічний підхід до вдосконалення

державного регулювання в аграрному секторі. Цей модельний напрямок сприяє ефективній співпраці між державними і приватними суб'єктами з метою спільного розвитку та підтримки сільськогосподарської галузі. Через державно-приватне партнерство, влада та приватні підприємства об'єднують зусилля для створення сприятливого середовища для фермерів, сприяючи їхньому ефективному господарюванню та підвищенню виробничої потужності. Це може включати в себе спільні ініціативи з розвитку сільськогосподарської інфраструктури, фінансову підтримку, технологічні інновації, та інші заходи, спрямовані на покращення умов праці та збільшення прибутковості фермерських господарств. Це партнерство визначається взаємодією між різними суб'єктами, які об'єднують свої ресурси та компетенції для спільного досягнення стратегічних цілей у розвитку фермерського господарства. Такий підхід сприяє сталому зростанню аграрного сектору, забезпечуючи ефективне використання ресурсів, впровадження сучасних технологій та збільшення конкурентоспроможності фермерських підприємств в Рівненській області. Програма Державно-приватного партнерства (ДПП) для розвитку фермерства в Рівненській області може бути орієнтована на підтримку фермерів, впровадження сучасних технологій, підвищення ефективності виробництва та створення сприятливих умов для їхнього розвитку. Ось загальний опис програми: Назва програми: Програма «Спільний розвиток: Державно-приватне партнерство для сучасного фермерства Рівненської області». Мета програми: Створення ефективної системи ДПП для підтримки та розвитку фермерських господарств в Рівненській області, з фокусом на впровадженні сучасних технологій, підвищенні конкурентоспроможності та покращенні умов життя фермерського населення.

Комплекс заходів з покращення державного регулювання фермерства в Рівненській області визначається різноманітністю ініціатив, спрямованих на стаке і ефективне розвитку аграрного сектору. Сприяння фермерам включає в себе фінансову підтримку через субсидії та гранти, розширення можливостей кредитування, а також надання консультацій та освітніх програм. Значний

акцент робиться на молочній галузі, яка стала найпопулярнішим напрямком для 60% новостворених сімейних фермерських господарств. Ця тенденція підкреслює важливість розвитку тваринництва та визначає сімейні молочні ферми як ключових гравців у цьому процесі. Крім того, заходи передбачають створення сприятливого середовища для фермерських господарств через створення сільських кооперативів, інфраструктурні проекти та ефективну земельну політику. Впровадження цифрових технологій та електронізація також визначаються як стратегічні напрямки для підвищення ефективності та конкурентоспроможності аграрного сектору. Цей широкий спектр ініціатив покликаний сприяти сталому розвитку фермерських господарств, підвищенню їхньої конкурентоспроможності та забезпеченню стійкого економічного зростання аграрного сектору Рівненської області.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Державне регулювання розвитку фермерства представляє собою систему заходів та політики, спрямованих на стимулювання ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств малого та середнього розміру, що діють на принципах фермерського господарювання. Основна сутність державного регулювання розвитку фермерства включає в себе такі аспекти: стимулювання розвитку фермерських підприємств: держава може надавати підтримку фермерам через фінансові інструменти, такі як субсидії, кредити зі зниженими відсотковими ставками, гранти та інші фінансові послуги; надання освітньої та консультаційної підтримки: держава може стимулювати розвиток фермерства шляхом забезпечення доступу до освітніх та консультаційних ресурсів. Це може включати в себе тренінги, семінари, консультації фахівців з аграрних питань; впровадження технологій: держава може сприяти впровадженню новітніх технологій в агросекторі, щоб підвищити продуктивність та конкурентоспроможність фермерських господарств; створення інфраструктури: розвиток фермерства потребує належної інфраструктури, такої як дороги, зв'язок, системи зберігання та переробки сільськогосподарської продукції. Державне регулювання може спрямовуватися на створення таких умов; забезпечення ринкового доступу: держава може вживати заходів для полегшення доступу фермерів до ринків збуту, в тому числі шляхом укладання торговельних угод та забезпечення вільного руху сільськогосподарської продукції; охорона довкілля та сталого виробництва: державне регулювання також може включати в себе заходи з підтримки сталого виробництва, охорони природних ресурсів та довкілля. Загалом, сутність державного регулювання розвитку фермерства полягає в створенні сприятливого середовища для розвитку сільськогосподарських підприємств, забезпечення їхньої стабільності та високої ефективності, а також вдосконалення умов праці та життя фермерів.

2. Нормативна база в діяльності фермерських господарств в Україні включає ряд законів та нормативних актів, які регулюють їхню організацію, функціонування та взаємодію з іншими суб'єктами господарювання. Ось докладніше про кожен з них: Закон України «Про фермерське господарство»: цей закон визначає концепцію та правовий статус фермерських господарств, їхні права та обов'язки. Він регулює питання створення, реєстрації та функціонування фермерських господарств, а також визначає умови участі фермерів у земельних відносинах. Господарський кодекс України: забезпечує загальні правила господарювання та визначає основи контрактної системи, яка є важливою для укладання господарських договорів. Закон України «Про господарські товариства»: регулює діяльність господарських товариств, їх утворення, реєстрацію та функціонування. Фермерські господарства можуть бути у формі господарських товариств. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань»: визначає порядок реєстрації фермерських господарств як юридичних осіб та надає важливу інформацію про їхню правову структуру. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»: визначає порядок реєстрації прав на землю та інше нерухоме майно, що є важливим для фермерських господарств, оскільки їх діяльність часто пов'язана із землею. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 05 квітня 2019 року № 177 «Про затвердження типової форми договору (декларації) про створення сімейного фермерського господарства»: визначає стандартну форму договору чи декларації, яку використовують фермерські господарства при їх створенні. Ці нормативні акти спільно встановлюють основні правила та умови для діяльності фермерських господарств в Україні.

3. Державне регулювання розвитку фермерства є важливим аспектом аграрної політики у багатьох країнах світу. Різні країни використовують різні підходи та стратегії для підтримки фермерів і розвитку аграрного сектору. Ось кілька прикладів зарубіжного досвіду державного регулювання розвитком

фермерства: ЄС має розвинуту систему спільної сільськогосподарської політики (СП), яка включає різноманітні інструменти для підтримки фермерів. Це включає прямі пільги, фінансування програм розвитку сільського господарства, заходи щодо збереження навколишнього середовища та інші заходи. ЄС також встановлює стандарти якості та безпеки харчових продуктів. У Сполучених Штатах існує Фермерське міністерство (USDA), яке відповідає за виконання політики у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій. США також надають фінансову підтримку фермерам через різноманітні програми та кредитування. Китай має великий сільськогосподарський сектор, і держава активно втручається в його розвиток. Китай впроваджує програми субсидій для фермерів, сприяє технологічному розвитку у сільському господарстві та робить акцент на забезпеченні продовольчої безпеки. У Японії існує система державної підтримки малих і сімейних сільськогосподарських підприємств. Держава надає фінансову допомогу, консультації та тренінг для фермерів, спрямовані на поліпшення їхніх навичок та конкурентоспроможності. Бразилія використовує програми кредитування та фінансової підтримки для розвитку сільського господарства. Крім того, вона активно вивчає та впроваджує нові технології для підвищення продуктивності фермерських господарств. Ці приклади показують, що державне регулювання розвитку фермерства може приймати різні форми в залежності від економічних, соціальних та культурних особливостей кожної країни. Однак загальні цілі залишаються спільними – підтримка фермерів, забезпечення продовольчої безпеки та сталого розвитку сільського господарства.

4. Більшість фермерів, а саме 80%, виявили потребу у різноманітній допомозі, зокрема 78,3% респондентів відзначили необхідність фінансової підтримки від кредитних установ чи донорських програм. З цієї категорії фермерів, понад половина, а саме 52,3%, вказали, що для фінансування своєї діяльності потрібна сума в діапазоні від 500 тисяч до 5 мільйонів гривень. Розглянуто, які заходи застосовувалися для фінансової підтримки

сільгосптоваровиробників у період дії воєнного стану. Подовжено дію державної програми «Доступні кредити 5–7–9 %», розширено перелік культур, на які надаються гранти для розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства, також змінено умови отримання грантів, Урегульовано надання одноразової грошової допомоги постраждалому населенню за втрачений урожай внаслідок підризу російськими окупантами греблі Каховської гідроелектростанції, Впроваджується державна підтримка аграріїв та організацій водокористувачів, які використовують меліоровані землі, Відновлено передбачені державою додаткові стимули для створення та розвитку СФГ (сімейного фермерського господарства) без створення юридичної особи, які були призупинені. Відбувається адаптація українського законодавства і нормативно-правової бази до норм і правил ЄС. У сфері безпечності та якості харчових продуктів, кормів, здоров'я та благополуччя тварин з метою гармонізації вітчизняної законодавчої бази із законодавством ЄС ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення державного регулювання продовольчої безпеки та розвитку тваринництва» від 30 червня 2023 р. № 3221-IX

5. У період дії воєнного стану в Україні спостерігалися значущі зрушення в сфері фінансової підтримки сільгосптоваровиробників. Держава вжила широкого спектру заходів, спрямованих на поліпшення фінансового становища аграріїв та підтримку сільськогосподарського сектору. Зокрема, продовжено дію успішної державної програми «Доступні кредити 5–7–9 %», що сприяє доступу до низькодошкільних кредитів для сільськогосподарських підприємств. У рамках урядової грантової програми підтримки малого та середнього бізнесу, введеної з липня 2022 року, відбулися значущі зміни, а саме розширено перелік культур, що підлягають отриманню грантів для розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства. Умови отримання грантів також були переглянуті для забезпечення більшої ефективності та сприяння сталому розвитку агросектору. Значно полегшено фінансове тягарювання населення, постраждалого від підризу російськими окупантами греблі Каховської

гідроелектростанції, шляхом надання одноразової грошової допомоги за втрачений урожай. Додатково, відновлено державні стимули для створення та розвитку сімейних фермерських господарств без створення юридичної особи, що сприятиме розвитку сільськогосподарських підприємств. Надана підтримка аграріям та організаціям водокористувачів, що використовують меліоровані землі, свідчить про важливість забезпечення стійкого та ефективного використання природних ресурсів. Додавання підприємств, які займаються виробництвом ветеринарних препаратів, до переліку об'єктів критичної інфраструктури свідчить про усвідомлення важливості цієї галузі для забезпечення здоров'я тварин та якості продукції. Регулювання цін на продовольчі товари та скасування ліцензування експорту агропродукції спрямовані на забезпечення стабільності продовольчого забезпечення та зміцнення позицій українських сільськогосподарських виробників на світовому ринку. Удосконалення механізму збирання та уніфікації даних про реєстровані в Україні пестициди та агрохімікати свідчить про важливість контролю за якістю та безпекою використання хімічних засобів у сільському господарстві. Загалом, вжиті заходи свідчать про визнання важливості сільськогосподарського сектору для економіки країни та відображають наміри держави забезпечити стійкий та сталій розвиток сільськогосподарського виробництва.

6. На території Рівненської області функціонує 328 фермерських господарств станом на кінець 2023 року у секторі сільського господарства. Згідно з виступом профільного заступника голови обласної державної адміністрації, в середньому на одного фермера припадає 100 гектарів сільськогосподарських угідь. Під час брифінгу були обговорені переваги сімейних господарств та обговорено перспективи розвитку фермерського сектора в області. Представники департаменту агропромислового розвитку роз'яснили юридичні аспекти створення сімейних господарств. У 2022 році фермери в Рівненській області здійснили значний внесок у сільськогосподарське виробництво, досягнувши обсягу продукції на суму 859 мільйонів гривень, що складає 10% від загального обсягу

сільськогосподарського виробництва в області. Висновок щодо ефективності державного регулювання фермерства в Рівненській області на період 2021-2023 років, оснований на аналізі Програми підтримки фермерських господарств, свідчить про вдале впровадження стратегічних заходів у відповідності до визначених нормативно-правових актів. Програма, розроблена згідно з Законом України «Про фермерське господарство», відповідає вимогам Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки та Стратегії розвитку Рівненської області до 2027 року. Її реалізація є ключовим елементом плану на 2021-2023 роки і направлена на підтримку фермерських господарств в регіоні. Важливим аспектом є врахування програмою потреб та пріоритетів фермерських господарств, сприяння їхньому сталому розвитку та забезпечення відповідності обласним стратегічним цілям. Адаптація Програми до діючих регулятивних та стратегічних рамок свідчить про компетентний підхід до планування і регулювання сільськогосподарського сектору. Застосування програми також сприяє впровадженню принципів децентралізації та самоврядування на регіональному рівні, що відповідає загальнодержавним стратегічним цілям. З урахуванням вищезазначеного, можна зробити висновок, що Програма підтримки фермерських господарств у Рівненській області виявилася ефективним інструментом для стимулювання розвитку сільськогосподарського сектору, сприяючи досягненню обласних та загальнодержавних стратегічних цілей у цілому.

7. У передових економіках, для підтримки розвитку сільськогосподарського сектору, держава використовує різноманітні інструменти та заходи, спрямовані на стимулювання та регулювання агропромислового комплексу. Ці заходи включають гнучку фіскальну політику, участь у преференційному кредитуванні, активне залучення до страхування сільськогосподарської сфери, фінансову підтримку для дрібних виробників, а також цінове та тарифне регулювання. Досвід країн Європейського Союзу (ЄС) може бути вельми корисним для розвитку фермерства в інших країнах. ЄС відомий своєю розвинутою сільськогосподарською політикою та практиками,

які сприяють стійкому розвитку цього сектору. Європейський Союз визначається великим обсягом субсидій та фінансової підтримки для розвитку сільського господарства, що сприяє його стабільності та ефективності. Різноманітні програми та ініціативи спрямовані на забезпечення стійкого розвитку аграрного сектору та підтримку фермерських господарств. Європейський Союз визнає важливість розвитку екологічно сталого сільського господарства для збереження навколишнього середовища та забезпечення довгострокової стійкості сільськогосподарського сектору. Європейський Союз визнає важливість використання технологічних інновацій для підвищення продуктивності, стійкості та ефективності сільськогосподарського сектору. Великі інвестиції та дослідження спрямовані на розвиток різноманітних технологій, які полегшують роботу фермерів та сприяють сталому виробництву. Використання сучасних технологій в сільському господарстві ЄС стало важливим інструментом для підвищення продуктивності, стійкості та ефективності. Європейський Союз активно встановлює високі стандарти якості для сільськогосподарської продукції, враховуючи важливі аспекти безпеки, якості та сталості виробництва. Це визначається через різні інструменти. Узагальнюючи, можна сказати, що Європейський Союз впроваджує комплексний підхід до розвитку сільського господарства, який може слугувати прикладом для інших країн. Спрямованість на субсидії та фінансування, екологічна стійкість, активність у впровадженні технологічних інновацій, високі стандарти якості та розвинута кооперативна модель – всі ці аспекти сприяють не лише підвищенню продуктивності фермерських господарств, а й забезпеченню сталого розвитку сільськогосподарського сектору та зменшенню його негативного впливу на навколишнє середовище. Для інших країн ці принципи можуть слугувати цінним досвідом у побудові ефективної та сталої аграрної системи.

8. Державно-приватне партнерство (ДПП) в контексті розвитку фермерства в Рівненській області представляє собою стратегічний підхід до вдосконалення державного регулювання в аграрному секторі. Цей модельний

напрямок сприяє ефективній співпраці між державними і приватними суб'єктами з метою спільного розвитку та підтримки сільськогосподарської галузі. Через державно-приватне партнерство, влада та приватні підприємства об'єднують зусилля для створення сприятливого середовища для фермерів, сприяючи їхньому ефективному господарюванню та підвищенню виробничої потужності. Це може включати в себе спільні ініціативи з розвитку сільськогосподарської інфраструктури, фінансову підтримку, технологічні інновації, та інші заходи, спрямовані на покращення умов праці та збільшення прибутковості фермерських господарств. Це партнерство визначається взаємодією між різними суб'єктами, які об'єднують свої ресурси та компетенції для спільного досягнення стратегічних цілей у розвитку фермерського господарства. Такий підхід сприяє сталому зростанню аграрного сектору, забезпечуючи ефективне використання ресурсів, впровадження сучасних технологій та збільшення конкурентоспроможності фермерських підприємств в Рівненській області. Програма Державно-приватного партнерства (ДПП) для розвитку фермерства в Рівненській області може бути орієнтована на підтримку фермерів, впровадження сучасних технологій, підвищення ефективності виробництва та створення сприятливих умов для їхнього розвитку. Ось загальний опис програми: Назва програми: Програма «Спільний розвиток: Державно-приватне партнерство для сучасного фермерства Рівненської області». Мета програми: Створення ефективної системи ДПП для підтримки та розвитку фермерських господарств в Рівненській області, з фокусом на впровадженні сучасних технологій, підвищенні конкурентоспроможності та покращенні умов життя фермерського населення.

9. Комплекс заходів з покращення державного регулювання фермерства в Рівненській області визначається різноманітністю ініціатив, спрямованих на стаке і ефективне розвитку аграрного сектору. Сприяння фермерам включає в себе фінансову підтримку через субсидії та гранти, розширення можливостей кредитування, а також надання консультацій та освітніх програм. Значний акцент робиться на молочній галузі, яка стала найпопулярнішим напрямком для

60% новостворених сімейних фермерських господарств. Ця тенденція підкреслює важливість розвитку тваринництва та визначає сімейні молочні ферми як ключових гравців у цьому процесі. Крім того, заходи передбачають створення сприятливого середовища для фермерських господарств через створення сільських кооперативів, інфраструктурні проекти та ефективну земельну політику. Впровадження цифрових технологій та електронізація також визначаються як стратегічні напрямки для підвищення ефективності та конкурентоспроможності аграрного сектору. Цей широкий спектр ініціатив покликаний сприяти сталому розвитку фермерських господарств, підвищенню їхньої конкурентоспроможності та забезпеченню стійкого економічного зростання аграрного сектору Рівненської області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановський, І. (2008). Зарубіжний досвід кредитування сільськогосподарських товаровиробників. Науковий вісник національного аграрного університету, 119, 236-243 6. Canadian Agricultural Loans Act Program URL: <https://agriculture.canada.ca/en/programs/canadian-agricultural-loans-act>
2. Барабаш А. Г. Правове регулювання лізингових відносин в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2004. 20 с. 42. Барабаш Л. О. Державна підтримка галузі садівництва. Зб. наук. пр. Уманського нац. ун-ту садівництва. 2013. Вип. 82. С. 264 – 270.
3. Барабаш Л. О. Формування стабільних джерел інвестицій у садівництві. Вісник ХНАУ. 2013. № 6. С. 54 – 60. 44. Барабаш Т. О. Правові питання охорони довкілля в сільському господарстві: окремі аспекти. Актуальні проблеми екологічних, земельних та аграрних правовідносин: теоретико-методологічні й прикладні аспекти: матер. круг. столу (Харків, 5 груд. 2014). Х., 2014. С. 213 – 215.
4. Батигіна О. М. Загальна характеристика договорів, які укладаються на оптовому ринку сільськогосподарської продукції. Науковий вісник НУБіП України. Серія «Право». 2011. Вип. 165. Ч. 2. С. 83 – 90.
5. Батигіна О. М. Організаційно-правові питання оптового ринку сільськогосподарської продукції в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Х., 2007. 21 с.
6. Батигіна О. М. Правове регулювання системи інформаційного забезпечення діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції. Форум права. 2013. № 2. С. 30 – 33.
7. Батигіна О. М. Правове регулювання створення інфраструктури оптового ринку сільськогосподарської продукції. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2013. № 3 (14). С. 189 – 195.

8. Ващишин М.Я. Розвиток фермерського законодавства України Вісник Львівського університету. Серія «Юридична». – 2008. – Випуск 46. – С. 152–158.
9. Григор'єва Х. Правові засади надання поворотної фінансової підтримки фермерським господарствам в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 2. С. 105–109. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/2/21.pdf>.
10. Губський Б. В. Аграрний ринок. К. : Нора-прінт, 1998. 184 с.
11. . Гудзь О. Є. Сучасний вимір становлення та перспектив розвитку лізингових послуг в аграрній сфері. Зб. наук. пр. Уманського нац. ун-ту садівництва. Серія «Економіка». 2021. Вип. Ч. 2. С. 24 – 34
12. Діброва А. Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика. К.: ВПД «Формат», 2008. 488 с.
13. Добрянська Н. Галузь тваринництва: проблеми розвитку та шляхи їх вирішення. Аграрний вісник Причорномор'я. 2019. Вип. № 53. С. 39 – 41.
14. Долинська М. С. Правові основи створення та діяльності селянських (фермерських) господарств в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Львів, 2017. 178 с.
15. Домбровський С. Ф. Про деякі правові питання подальшого розвитку страхування в сільському господарстві України. Сучасні тенденції розвитку національного законодавства України: зб. тез Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 19-20 трав. 2011). Київ, 2021. С. 285 – 287.
16. Домбровський С. Ф., Тарасенко Л. В. Аграрна розписка як інструмент регулювання договірних відносин за участю сільськогосподарських товаровиробників. Університетські наукові записки. 2013. № 4 (48). С. 315 – 324.
17. Державна підтримка фермерських господарств URL: <http://minagro.gov.ua/node/3720>.

18. Добрава Н.В., Осипова М.М. Проблеми розвитку фермерських господарств України/Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (23-24 червня 2016 р. м. Одеса). – Одеса, ОНЕУ, 2016. – С. 127-128.

19. Євстігнєєв А. С. Правове забезпечення екологічної безпеки землекористування як необхідна умова здійснення органічного землеробства. Правові засади ведення органічного землеробства: збір. матер. міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 29-30 вер. 2017). Х., 2017. С. 59 – 63.

20. Євчук Л. А. Державне регулювання розвитку економічної конкуренції в аграрній сфері. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2010. Вип. 1. Т. 1. С. 149 – 156.

21.

22. Єрмоленко В. В. Проблеми правового регулювання створення і функціонування агрохолдингів в Україні. Науковий вісник НУБіП України. Серія «Право». 2015. Вип. 218. С. 54 – 62.

23. Єрмоленко В. М. Аграрні майнові правовідносини приватних сільськогосподарських підприємств в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.06. Х., 2008. 36 с.

24. Єрмоленко В. М. Актуальні питання систематизації законодавства про продовольчу безпеку. Сучасні проблеми систематизації екологічного, земельного та аграрного законодавства України: зб. наук. праць круг. столу (Київ, 18 бер. 2021). К.: ВГЛ «Обрії». С. 113 – 119.

25. . Єрмоленко В. М. Державна аграрна політика: поняття і принципи. Правова політика Української держави: матер. Міжн. наук.-практ. конф., присв. 70-річчю Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника. Т. 1. Івано-Франківськ: Прикарп. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2019. С. 28 – 32

26. Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України Н.І. Титова, С.П. Позняк, В.К. Гуревський та ін. ; за ред. докт. юрид. наук, проф. Н.І. Титової. – Львів : ПАІС, 2005. – 368 с.

27. Земко А. М. До питання про захист прав селян в Україні. Актуальні проблеми соціального права. Еволюція правового регулювання аграрних,

земельних та екологічних відносин: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 18 лист. 2016). Львів, 2016. С. 240 – 242.

28. Земко А. М. До проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки в Україні. Перше зібрання фахівців споріднених кафедр з обговорення актуальних правових проблем та методики викладання аграрного, земельного, екологічного та природоресурсного права у вищих навчальних закладах України: зб. матер. (Одеса, 9-10 вер. 2016). О., 2016. С. 114 – 166.

29. Земко А. М. Правове регулювання ринку праці в аграрній сфері. Сучасні тенденції та перспективи розвитку аграрного, земельного і екологічного права: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю акад. В. З. Янчука (Київ, 22-23 трав. 2015). К., 2015. С. 122 – 127.

30. Земко А. М., Філюк П. Т. Деякі питання правового регулювання виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції в Україні. Правові засади ведення органічного землеробства: збір. матер. міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 29-30 вер. 2017). Х., 2017. С. 65 – 68.

31. Землі сільськогосподарського призначення: Права громадян України : наук.-навч. посіб / відп. ред.: Н. І. Титова. Львів: ПАІС, 2005. 367 с. 324. Зимовец В. В. Эффективность предоставления государственных гарантий предприятиям в Украине. Фінанси України. 2014. № 12. С. 56 – 68.

32. Зінчук Т. О. Вектори аграрного протекціонізму в умовах членства України в СОТ та європейської перспективи. Науковий вісник Чернівецького університету. Економіка. 2008. Вип. 367. С. 78 – 84.

33. Зуєв В. А. Організаційно-правові аспекти природокористування та охорони навколишнього природного середовища: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Х., 2003. 20 с

34. . Кирилов Ю. Є., Грановська В. Г. Агротехнопарки – інноваційний напрям конкурентоспроможного розвитку підприємств аграрного сектору. Економіка АПК. 2017. № 6. С. 65 – 73.

35. Кирилюк Є. М. Реалізація інтересів суб'єктів аграрного ринку у господарській системі сучасної України. Економіка України. 2012. № 11. С. 62 – 75.
36. Кирилюк Є. М., Прощаликіна А. М. Трансформація структури економічних відносин на аграрному ринку України. Ефективна економіка. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1323>
37. Кишко-Єрлі О. Б. Інститут правового регулювання використання відновлюваних джерел енергії природоресурсного права України. Часопис Київського університету права. 2010. Вип. 2. С. 251 – 254.
38. Кізлова О. С. Специфіка договору застави земельних ділянок сільськогосподарського призначення. Актуальні проблеми держави і права. 2019. Вип. 51. С. 305 – 310.
39. Костенко С. О. Аналіз правового забезпечення здійснення аграрної політики в Україні. Держава і право. Юридичні науки. 2020. Вип. 72. С. 362 – 372.
40. Костенко С. О. Державні аграрні інтервенції: окремі правові проблеми сьогодення. Сучасні науково-практичні проблеми екологічного, земельного та аграрного права: матер. круг. столу (Харків, 6 груд. 2013). С. 212 – 214.
41. Костенко С. О. Механізм правового регулювання здійснення аграрних інтервенцій в Україні. Проблеми розвитку аграрного та земельного права України : монографія / за заг. ред. В. І. Семчика, П. Ф. Кулинич. К. : Ред. журн. «Право України»; Х. : Право, 2019. С. 154 – 170.
42. Костенко С. О. Перспективні тенденції законодавчого регулювання аграрної політики в Україні. Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі: матер. IV Міжнар. наук.- практ. конф. (Житомир, 19 трав. 2016). Ж., 2020. С. 281 – 283.
43. Костенко С. О. Правове регулювання здійснення державних аграрних інтервенцій в Україні: автореф. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.06. К., 2021. 18 с

44. Кульчій І. М. Правові засади організації диверсифікації аграрного виробництва за участю сільськогосподарських товаровиробників. Розвиток організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі: матер. круг. столу, присвяч. пам'яті акад. О. О. Погрібного (Харків, 13 черв. 2014). Х., 2014. С. 109 – 111.

45. Міністрів України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/106-2018-%D0%BF>.

46. Міщенко Д.А. Удосконалення системи державної фінансової підтримки сільського господарства України. Агросвіт. 2015 № 18. С. 36–40. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/18_2015/7.pdf.

47. Попова С.П. Фінансова підтримка фермерських господарств. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2014. № 2(1). С. 121–126. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/piprp_2014_2\(1\)__27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/piprp_2014_2(1)__27).

48. Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_11920.

49. Офіційний сайт Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2364266-urad-zaplanuvav-milard-na-pitrimkufermerstva-u-2018-roci-minagro.html>.

50. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 106 / Кабінет

51. Полятикіна Л.І., Кадацька А.М. Стан та перспективи розвитку фермерських господарств в Україні. Інноваційна економіка. 2016. № 1–2. С. 43–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2016_1-2_8.

52. Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : Закон України від 31.03.2016 № 1067-VIII // Офіційний веб-портал Верховної Ради України URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1067-19>.

53. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 № 973-IV Офіційний вебпортал Верховної Ради України: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/973-15>.

54. Про фермерське господарство: Закон України 8 вересня 2005 року N 2864-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>. 2.Вплив війни на стан аграрної галузі в Україні URL: <https://economics.org.ua/images/Analitika-agro-sector2023.pdf>.

55. Bilochenko, A., & Gushcha, I. (2022). Організаційні аспекти фінансового забезпечення агропромислового комплексу: досвід розвинених країн. Path of Science, 8(7), 1011-1020. 4. U. S. Department of Agriculture. (2022). FY 2021. Performance Report. Retrieved from <https://www.usda.gov/sites/default/files/documents/usda-fy-2021-performance-report.pdf>

56. Jean-Sébastien B., Chardaye B. Growing the Next Crop of Canadian Farmers. Action Canada 2021. URL: <https://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://actioncanada.ca/wp-content/uploads/2021/06/TF-3-WEB-ENG.pdf>

57. Hryhorieva K. Legal supply of state support for pedigree cattle breeding: development and improvement. Visegrad Journal on Human Rights. 2018. № 5. Ч. 2. С. 16 – 21.

58. Regulation European Union № 1307/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 establishing rules for direct payments to farmers under support schemes within the framework of the common agricultural policy and repealing Council Regulation No 637/2008 and Council Regulation No 73/2009. Official Journal of the European Union Legislation 347/608 20.12.2013. URL : <http://eurlex.europa.eu>

59. Seed production in 2009. URL: www.notrans.iastate.edu/growing.html

60. USAID відкриває на Миколаївщині сімейні молочні міні-ферми. URL: <http://kurkul.com/news/3179-usaid-vidkrivaye-na-mikolayivschini-simeyni-molochni-mini-fermi>